

Василь Софронів Левицький

РЕСПУБЛІКА ЗА ДРОТАМИ

РЕСПУБЛІКА

ЗА ДРОТАМИ

Vasyl' Sofroniv Levytsky

D.P. CAMP REPUBLIC

Notes of a displaced person

Toronto

The New Pathway Publishers

1 9 8 3

Василь Софронів Левицький

**РЕСПУБЛІКА
ЗА
ДРОТАМИ**

(Записки скитальця)

diasporiana.org.ua

Видавництво “Новий Шлях”

Торонто, Онтаріо

1 9 8 3

Copyright by Ivanna Levytsky

Levyts'kyi, Vasyl', 1899-1975.

Respublika za drotamy : zapysky skytal'tsia = D.P. Camp
republic : notes of a displaced person / Vasyl' Sofroniv Levyts'kyi. —
Toronto : Novyi Shliakh, 1983. — 161 p. : ill.

1. Levyts'kyi, Vasyl', 1899-1975

2. Refugees, Ukrainian — Germany (West) — Ingolstadt

I. Title

II. Title: A D.P. Camp republic

DK508.83L

Typeset by "Ukrainian News" Edmonton, Alta

Набрано у видавництві "Українські Вісті", Едмонтон, Альберта

Оформлено у видавництві "Новий Шлях"

Laid out by "The New Pathway", 297 College St., Toronto, Ont, M5T 1S2

ХОЧ НАМ СУДИЛАСЬ ДОЛЯ ЗЛАЯ...

Хоч нам судилась доля злая,
Бездомними іти у світ,
Та в серці нашім, Рідний Краю,
Несем твій гордий заповіт.

Лети, лети, ти наша пісне,
У Рідний Край лети,
Де України небо синє,
Де України береги,
Де ясні зорі, тихі води,
Де над ставом дрімає гай,
Лети, лети ти наша пісне,
В далекий, Рідний Край.

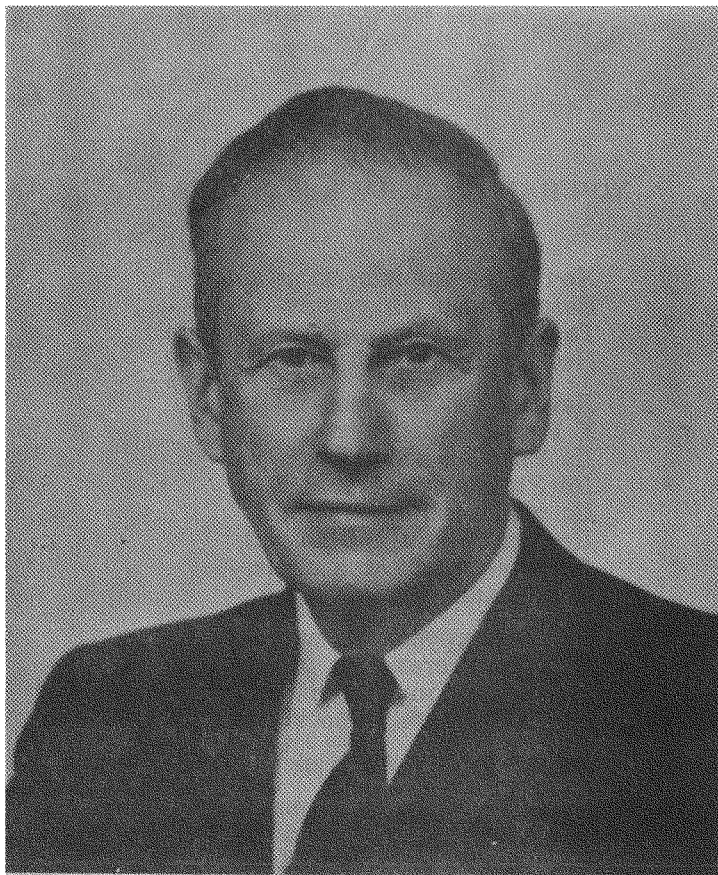
В таборі трубка як заграє,
Як збірка стане на „позір”,
Тоді між нами, Рідний Краю,
Зникає віддаль і простір.

Лети, лети, ти наша пісне . . .

І твердо вірим ми і знаєм,
Що прийде ще розплати час,
І ми до тебе, Рідний Краю,
Ще вернемось . . . Ти жди на нас!

Лети, лети, ти наша пісне . . .

Інгольштадт, липень 1945.

Василь Софронів-Левицький в 1960-их роках

ВАСИЛЬ СОФРОНІВ ЛЕВИЦЬКИЙ —

в и д а т н и й

український письменник і журналіст

Василь Софронів Левицький — широковідома постать в українських літературних і журналістичних колах. Народився він 14 грудня 1899 року в селі Стриганці Товмацького повіту в сім'ї священика. На 17-му році життя, будучи учнем 8-ої класи класичної гімназії, він вступив до Легіону УСС та воював за Україну до 1920 р. У 1920-их роках студював славистику на філософському факультеті тайного Українського університету у Львові та Карлового університету у Празі. Свої студії закінчив у 1925 р. Тоді теж побував у Парижі, де, через брак грошей, не міг стати студентом Сорбонни, хоч це було його великим бажанням.

Перші друковані речі Василя Левицького — це декілька віршів у дитячому журналіку “Світ дитини”. Треба підкреслити, що дитяча література, зокрема в її драматичній формі, постійно чарувала письменника. Свідченням цього є хоч би його книжка п'єс для дітей і молоді, яка п.з. “Юний скоморох” появилася в 1972 р., теж п'єси для театру малих форм п.з. “Під веселим оборогом”, які вийшли книжкою у 1974 р., один рік перед смертю письменника. Ще одним доказом того, як захоплював Левицького театр, є його останній твір, п'єса на три дії п.з. “Рапсодія недокінчена”, яку надруковано в 6-му збірнику Об'єднання Українських Письменників “Слово”. В цій п'єсі автор виявив не абияке вміння будувати драматичну дію. Він ніби живцем вирвав сторінки із революційного підпілля Західньої України, показуючи його трагічний фінал, коли і в цю частину нашої землі силою вдерлося непрохане совєтське “визволення”.

Проте вершок літературного доробку Василя Левицького не в драматичному жанрі, але в новелі. Ще в 1921 році появився друком його перший нарис. З того часу були надруковані такі збірки його новель: "Під сміх війни" (1921), "Бо війна війною" (1922), "Грішник" (1927), і "Липнева отрута". Ця остання збірка — найвище літературне досягнення письменника, вийшла двома виданнями — в 1934 і 1972 р.р. Крім цього письменник перекладав твори Гі де Мопассана, Проспера Меріме і Оноре Бальзака. Здається, що тому новелі Левицького — гостросюжетні, з поглибленим психологізмом і часто несподіваною пуантою, носять на собі відпечаток французької прози.

Однак найбільшу частину свого трудолюбивого життя Василь С. Левицький присвятив журналістиці. Почав він свою кар'єру від співробітництва в двох західньоукраїнських щоденниках: "Новому Часі" і "Ділі". У 1932 р. став головним редактором "Господарсько-кооперативного "Часопису", а на еміграції, поселившись з дружиною Іванною і сином у Торонто, довгі роки редагував літературну частину тижневика "Новий Шлях".

Як журналіст, Левицький відзначався об'єктивністю, тверезою оцінкою подій і діячів нашого громадсько-політичного життя, великим характером, який не вагався сказати правду там, де цього вимагав наш національний інтерес, без огляду на те, що іноді громи падали на його голову. Саме тому він був журналістичним сумлінням канадської України, засновником і першим головою Союзу Українських Журналістів Канади. Одним з доказів його спостережливого, а водночас поміркованого пера є його довгий репортаж про відвідини українських спільнот у Югославії, Словаччині й Польщі, які п.з. "Клянялися вам три України" появився окремою книжкою у 1970 році.

Василь С. Левицький на самому кінці свого життя подбав про публікацію всіх своїх творів, які вважав вартими побачити світло денне, а в останньому році свого перебування між нами, наввипередки із смертю, таки встиг відредагувати свої спогади про побут в Інгольштадському таборі переміщених осіб п.з. "Республіка за ґратами". Ці спогади друкувалися в тижневику "Українські Вісті", в Едмонтоні, починаючи числом із 17 червня 1976 р., а кінчаючи числом із 17 лютого 1977 р.

Темою "Республіки за ґратами" є трилітній побут автора у таборі ДП в Інгольштадті, Баварія. В цих спогадах, наче у краплі

води, відбулося життя багатьох тисяч українських скитальців, їх постійний неспокій за непевне завтра, їх невеличкі радощі на грані двох світів. Ці скитальці, розселені тепер майже по всіх закутках т. зв. вільного світу, покинули рідну країну разом із своїми священниками, інтелектуалістами і політичними провідниками, бо не хотіли стати невільниками страхітливого режиму, загинути в незліченних в'язницях НКВД тільки за те, що вони любили свій народ, його культуру і мову.

Ми не сумніваємося, що “Республіка за дротами” найде своїх вдячних читачів, які захочуть пригадати собі жах таборового життя в Західній Європі, час, коли Сталін витягав свою криваву лапу по їх тіла і душі та, на жаль, находив охочих співробітників у своїх союзників, спричинників одної з найстрашніших трагедій Другої світової війни, прихованої під невинною назвою репатріяції.

Юрій Клиновий

СЛОВО ВІД АВТОРА

Упорядковуючи старі свої шпаргали, знайшов я між ними два призабуті грубезні зошити, записані дрібним, від літ поблідлим письмом на пожовклому, воєнного часу папері. Оба зошити — це мої „записки на гарячому” на протязі майже трьох років, від 23-го червня 1945 р. до 8-го лютого 1948 р. Це час мого перебування з родиною в таборі українських скитальців або т.зв. переміщених осіб (Дісплейсд Персонс, Ді-Пі) в Інгольштадті, Баварія.

Ці безпосередні записи моїх особистих переживань, як теж різних цікавих епізодів таборового життя, зокрема записи таборових політичних чварів, в яких я брав активну участь, не претендують на об'єктивну хроніку подій. Насправді, це непов'язані одні з одними, схоплені на гарячому „мигунці”, в яких все таки можна відчувати биття авторового серця і від яких ще свіжим жаром променіє зрадливий вогонь політичних пристрастей. Проте ці мої записки це, на мою думку, все таки вірний образ незабутнього триліття таборової скитальщини, яка, на жаль, не дістала досі свого автентичного відображення в нашій мемуарній літературі.

Тому що ці мої записки були роблені справді доривочно і не для друку, а для кращої особистої пам'яті, прошу шановних читачів та заторкуваних осіб вибачення за неповні прізвища і часте пропускання титулів, як теж за можливі помилки і — за щирість.

В ДІ-ПІ ТАБОРІ ІНГОЛЬШТАДТІ

РІК 1945

23-го червня 1945.

Рінгзее біля Інгольштадту, Баварія. Ми зупинилися тут в дорозі до Авсбурга, де, кажуть, є табір українських скитальців. За нами роки незвичайних переживань, які вже більше не повторяться, події, що обнажують душу людини, тієї цивілізованої бестії і впавшого янгола.

Війна закінчилася. Місто Пляуен у Саксонії, в якому ми з дружиною і маленьким сином жили і працювали останні два роки війни, збомбардовано за три місяці, від 16-го січня до 16-го квітня 1945 р. так, що, як кажуть, камінь на камені не залишився. Це було третє з черги найбільш збомбардоване місто в Німеччині. Нас і багато мешканців міста врятували скельні печери на краю міста під горою, в яких колись німецькі купці тримали склади бочок з вином, а тепер ці печери служили за сховища від бомбардувальних нальотів. Цих нальотів за три місяці було 18. Переживані під час нальотів і бомбардувань тривоги, може, колись вдасться мені відтворити, хоч на жаль, ніякого щоденника я тоді не вів.

Після чергового збомбардування нашого (другого вже) мізерного помешкання в Пляуені ми, з нашими речами на маленькому візочку, перемандрували пішки до села Оберльоза біля Пляуен, куди вже раніше переселилися були моя сестра і швагер о. Ганкевич із своєю численною родиною.

16-го квітня прийшли до Оберльози американці. Три тижні трималися ще німецькі СС-и¹ недалеко від села, в „ріттергуті"², в якому ми кутом примістилися, стояла американська

(1) Елітарне німецьке військо.

(2) Шляхетський маєток.

артилерія. Вона обстрілювала час-до-часу німецькі села, де залягали СС-и. Врешті, 8-го травня — перемир'я, війна в Європі закінчена. Перед нами станула на всю ширину нова турбота. Що буде з нами далі? Чи не видадуть нас американці совстам? Чи не відступлять американці совстам цілої Саксонії?

Щоб покищо прикріпитися до місця, зголосився я, Мирон, моя Іванка і дівчата Ганкевичівни у власника „ріттергуту” до праці при господарстві. Мирон обходив воли і свині, я був при конях, а крім того всі ми ходили в поле розкидати гній, садити картоплю тощо. Саме з приходом американців перестали працювати в господарстві „ріттергуту” полонені советські салдати, і цілий двір та господарство залишилися без догляду. Здавалося, що „ріттер”³ фон Цайдлер повинен би платити нам за нашу добру волю бодай деякою допомогою в харчових продуктах. Правда, ми діставали вже тепер німецькі картки, але голодували, бо харчових продуктів, крім хліба, в крамницях не було. Та пан Цайдлер відмовився дати навіть півлітра молока денно для нашого малого виснаженого Ярка.

22-го серпня 1945.

Інгольштадт. Український табір „для переміщених осіб”. Ми зрезигнували з дальшої їзди до Авсбурга, а просто з Рінгзес поїхали до Інгольштадту, де в старих німецьких казармах розтаборилися також українські скитальці. Ми примістилися тут, а я від самого початку займаюся таборовими імпрезами. Нема часу в голову пошкробатися. Стільки роботи! Концерт, який ми дали місяць тому, приніс нам багато похвал. Тепер пригтовляю естрадну розмаїтку (ревію). Має відбутися в найближчих днях. Працюю від 8-ої години рано до 10-ої вночі. Саме прийшов з проби. Вже по 10-ій. Усі сплять. Не було досі часу описати наш наглий виїзд з Оберльози з советами на п'ятах, ані подорож з пригодами до Інгольштадту, тому постановляю записувати тепер „на гарячому” в цьому записнику всі важливіші події та переживання.

Ось одна сумна подія: два дні тому повісився в нашому шпиталі колишній сотник армії УНР Савченко. Захворів на „манію переслідування” і наклав на себе руку.

Сьогодні знову вдарила нас у таборі вістка, що пополудні найшли в міському парку за Дунаєм убитим мешканця нашого табору Василя Лещука. Його популярно звали Васильком. Була це дуже популярна постать у нашому таборі. Він був колись у друкарні складачем і шляхом самоосвіти здобув при тому до-

(3) Шляхтич.

сить багато знання. За першого приходу большевиків працював, кажуть, у Коломиї в редакції місцевої газети і звали його там „товаришем редактором”. Пізніше у Берліні був, мабуть, на якомусь журналістичному курсі, про який багато розказував.

Любило його головню жіноцтво за його балакучість та оригінальність. Його смерть стала для нас усіх великою загадкою. Покищо кружляють по таборі різні суперечні вісті. Він вийшов учора коло 4-ої год. пополудні до міста, до лікаря, і більше не вернувся. Коло 7-ої години бачили його за Дунаєм з якоюсь високою блондинкою. Говорять, що арештували того лікаря і його асистентку блондинку. Думаю, що таємнича смерть Василька, може, й ніколи не виясниться.

Саме коли я написав останні слова, увійшла до нашої кімнати Марійка і сказала: „Василько живе!” І справді, хвилину тому мені здавалося, що чую знадвору голос, подібний до голосу Василька. Показалося, що він їздив до Мюнхену, а блондинка, з якою його бачили за Дунаєм, це була Таня або, як інакше її називають, „отаман Слава”, з якою він ішов на залізничу станцію. Вони обоє тількищо повернулися з Мюнхену, отже справа зникнення Василька вияснилася. Чи був якийсь трут: і що викликало підозріння про вбивство Василька, невідомо.

Оце один із класичних зразків тих хвилювань, справжніх і фальшивих, що мов дроз, пробігають раз-по-раз по нашому таборі. То большевицька комісія, то вивози, то бунти, то провокатори — оце наш хліб насущний.

10-го вересня 1945.

Знову два нещасливі випадки. Інж. Валюх згинув, розчавлений деревом у лісі. Це був поважний і симпатичний наддніпрянець. Мешкав з жінкою і двоїма дітьми в місті. У таборі йде тепер акція заготівлі дров на зиму, і ті, хто мешкає приватно, теж дістали дозвіл їхати до лісу і нарубати собі дров. Інж. Валюх поїхав того дня у ліс із ще трьома „приватниками”. Пополудні привезли його неживим. Смерека, що її стинали, впала в непередбаченому напрямі і вбила його.

Другий випадок: Одним з найвидатніших подруж в естонському таборі були п-во Озолінси з маленьким дворічним сином. Пан Озолінс — професор консерваторії, чудово грає на чельо, пані Озолінс — дуже добра піяністка-концертантка. Три дні тому вона поїхала американським авто на село за продуктами. Подорозі минали якесь авто з причіпкою, їх автом закинуло і воно в’їхало в дерево. Розбився при тому бак з бензиною, бен-

зина виллялася на гарячий мотор і вибухла. Авто придавило шофера, і він згорів на місці. Пані Озолінс відкинуло далеко за авто, і вона, облита бензиною, загорілася. Жахливо попарена, сліпа, вона відзискала притомність у шпиталі. Говорила: „Озолінс!... Озолінс!...“, просила, щоб рятували її, бо вона не хоче ще вмирати. Померла на другий день у страшних муках. Завтра її похорон.

У нашому таборі концертний сезон. Маємо капелю бандуристів, яка стало мешкає у нашому таборі. Вже більше як місяць мешкає у нашому таборі також хор „Трембіта“. Оба ансамблі роблять нам добру рекламу своїми концертами. На останньому репрезентативному концерті співали, крім капелі бандуристів Г. Китастого і „Трембіти“ (диригент Цепенда), також солісти Львівської опери: Туркевич-Мартинець, Рейнар-ович і Черних.

10-го жовтня 1945.

На коридорі крик. Жіночі голоси коло клозетів. Сварка. Врешті чути ще й голос Кінасевича. Виходжу на коридор. Кінасевич веде саме до канцелярії двох дівчат як свідків. Решта жінок стоїть коло клозету і далі викрикують. Перелапали пані доцентову, як наробила на дошку. Сенсація!

Сьогодні ходила до директора УНРРА¹ наша делегація у справі подарунків Червоного хреста для скитальців. Це 10-фунтові пачки з різними консервами, тістечками, папіросами і т.п. Ці пачки, з наказу директора УНРРА, якого ми називаємо полковником, мають розпаковувати в магазині табору і видавати частинами, а не цілі. Делегацію прийняла наперед службовець УНРРА литовка п-ні Желінскас, яка назвала делегацію большевиками, а потім секретарка Місс Джат, яка просто вигнала всіх за двері. Полковник казав прийти завтра о 9-ій год. ранку, але мають прийти самі начальники табору.

Місс Джат мала мати сьогодні з нами англійську кон-верзацію у п-ва Косів, але відмовилася. „Ай ем вері соррі!“ — сказала до інж. Коса.

Кілька днів тому я провів в діло свою думку: Пласт у таборі. Наші таборові діти живуть майже без опіки. В хаті не хочуть сидіти, бо, власне, своєї хати ніхто не має. Дві години в школі, а так надворі. Бігають до американців під шпиталь, де

(1) United Nations Relief and Rehabilitation Agency
— установа, яка опікувалася скитальцями.

американці кидають їм через вікно куснички чоколяди, а потім, коли діти кинуться збирати, обливають їх згори водою. Наш Ярکو також туди ходить. Сьогодні саме дістав від мене за це ляпаса. Пласт мав би заопікуватися дітьми поза школою. На жаль, крім першої прогулянки, два дальші дні не вдалися. Сесіори-опікуни не прийшли одного дня, а наступного не прийшли вже діти. Але вірю, що справа наладнається.

11 жовтня 1945.

Знову день повний сенсацій. Вранці д-р Кавалець, п. Байрак і інж. Кос пішли до полковника. Полковник страшно напав на них, а власне на всіх українців, за їхню невдячність. Казав, що коли він прийшов сюди на директора УНРРА, то українці були в чужому таборі, п оневіряні і без власного обличчя. Він дозволив їм зорганізувати свій табір, зорганізувати власну культурну ділянку праці, допомагав їм, а головне, боронив їх перед репатріацією. Тепер за дурні пачки українці бунтують проти нього інші табори. Він знає, що в українському таборі є багато таких, що служили при німецькому війську, а навіть СС-и. Він може післати американську поліцію, щоб їх про це переконати.

Інж. Кос гостро заперечив твердження полковника. Дискусія тягнулася майже дві години, і полковник поволі успокоївся. Його, мабуть, нарочно під'юдила п-ні Желінскас, яка вчора, разом з місс Джат, викинула делегацію українського табору з канцелярії УНРРА.

Сьогодні увечорі під час збірки мешканців табору інж. Кос виголосив промову на цю тему і порядно вилаяв табір за його брак довір'я до полковника.

Вчора, перший раз після тижневого перебування у шпиталі в Мюнхені, прийшов на збірку інж. Яворський. З нагоди свого повороту із шпиталю, він сказав на збірці промову більш-менш такого змісту:

--- Дякую вам усім, що так дуже турбувалися моїм здоров'ям, головню дякую тим дівчатам, що спекли тістечка і привезли їх мені до Мюнхену. Я вас усіх тут дуже люблю! Головно люблю вас, селяни і робітники! Я сам походжу з панів, але не з тих, що панують, але з тих, що проводять народом. Як я був маленький, то був дуже хирлявий і мені найняли мамку-селянку. З її грудей виссав я весь смуток і горе українського народу і тому я його так дуже люблю! Як я мав 14 років, то я заложив у своїм селі „Січ“. Тепер я є тут вашим провідником і сподіваюся, що ми всі скоро поїдемо на нашу вільну батьківщину. Слава Україні, слава нашим партизанам, нехай ворог гине!

Пласт зібрався сьогодні з запізненням, але все таки діти пішли в парк і там гралися, а навіть була гутірка. Коштувало це мене багато нервів. Я, взагалі, тепер нервуюся всіми справами і, кажуть, зле виглядаю.

Сьогодні ходила наша таборова „музика” і співаки: п-во Василенки і п. Решетніков, до американського військового казино на випробування. Казино хоче заангажувати їх як музикантів і співаків у казині. Мабуть, візьмуть тільки музику, і то якщо вивчать грати американські „шлягери” до танцю.

12-го вересня 1945.

Дещо про нашого „провідника” табору інж. Зенона Яворського. Це особа, в якій загострено сконцентрувалися, побіч пересічного розуму, різні сміхуварті хиби нашої вдачі. Він сам інженер-хемік. Брав участь в українських визвольних змаганнях 1918-20 р.р., потім опинився в українському військовому таборі в Йозефові на Чехословаччині. Звідти пішов на університетські студії. Як і коли скінчив їх, не знаю. В одній із своїх автобіографій, які він дуже часто проголошує на різних збiгax і при різних нагодах, він сказав, що після студій служба народів покликала його знову до краю. Що він робив за німецької окупації, про це виразно ніколи не згадує, але можна з різних джерел і з його випадкових згадок виснувати, що був він на території східної України в якійсь цукроварні, мабуть, старшиною у відділах охорони цукроварень Терещенка. Там він оточував себе ад'ютантами і робив різні паради, такі, як тепер у таборі. Там він подавав себе за майора, а, може, справді був майором, але Муратов, довідавшись, що у нас командантом табору є Яворський, сказав мені, що, будучи в якійсь німецькій канцелярії (не знаю, у якій), він не хотів видати Яворському посвідчення, що він майор, бо він не має до цього рангу права.

Потім Яворський опинився, мовляв, на Волині серед партизан. Про його партизанські подвиги нічого не відомо. Він тільки сам любить кидати фрази такого роду:

— „Що! Мене самого одного в лісі облягало сто німців і я їм не дався, то я мав би тепер болять?” Або: „Я своїх партизан тримав за морду так, що ніхто не писнув!” Або: „Я знаю, як з людьми обходитися! Я своїх партизан”... і т.д.

Сам він має фізичну поставу людини, з'їдженої якоюсь внутрішньою хворобою, але силою якогось внутрішнього горіння не подається і цим горінням підтримує свої фізичні сили. Він дуже худий, згорблений, обличчя у зморшках, що обсіли головню очі та уста. Обличчя типу східного, із скісними сірими очима і вистаючими вилицями. Його улюбленим одягом є чо-

боти і штани-галіфе на дуже худих ногах, а незмінним фасоном є шкіряні рукавички, які він завжди, чи в себе в кімнаті чи на дворі, носить у руці.

Коли ми вперше побачили інж. Яворського, заїхавши до Інгольштадського табору в наміреному переїзді до табору в Авгсбурзі, він був добре на підпитку, бо саме тоді було в таборі сім весіль, а кожне вважало собі за честь мати гостем команданта табору. При своїй чванькуватості, інж. Яворський показався нам тоді хворобливо амбітною і дивацькою людиною. Побільшена через алкоголь його чванькуватість — просто не знала тоді міри. Він розказував про себе чуда-дива, ніби він визволив мешканців цього табору від польського і московського ярма, ніби він „гордо викинув” український прапор, єдиний на цілу Баварію, та порозсилав до всіх міст, де є українці, наказ зробити те саме. Але українська інтелігенція, — казав він, — складається з самих хрунів і не хотіла його слухати. Українська інтелігенція любить лише корито, — казав він. Розуміється, попало й УЦК,¹ і українській кооперації, і всім іншим, „лише українська молодь з Бандерою, — казав він, — гордо тримає український прапор на висоті”. Тоді Яворський зробив на нас несерйозне враження, і, щодо його серйозности, цього першого нашого враження не умів змінити і досі.

На тему його характеристики можна б ще дуже багато писати, і це я, можливо, ще зроблю. Ось сьогоднішній випадок: У його канцелярії, прибраній килимами та вишивками, що їх він постягав від мешканців табору, окреме місце займає справді гарна збірка українських гербів-тризубів, розміщених на оксамитному щиті. Окремо на столику стоять чотири таблички з написами англійською мовою та мовою даного народу: УКРАЇНЦІ, БІЛОРУСИНИ, ВІРМЕНИ, КАЛМУКИ. Під кожним написом — кольори національних прапорів кожного з цих народів. Це буцімто народи, над якими простягається влада Яворського. На стіні, над письмовим столиком Яворського, висить портрет полк. Вотсона, директора Інгольштадської УНРРА, убраний вишиваним рушником, портрет роботи нашого таборового маляра Решетнікова. Сьогодні на стіні напроти цього портрету я побачив аж чотири „подобія” нашого „лідера” Яворського. Два портрети мальовані і дві фотографії!

Дістаємо завтра два додаткові невеликі будинки для приміщення надміру людей, які зголошуються до табору. Завтра починається теж у нас свята місія. Приїздить о. Назарко і ще один Василіянин. Православні роблять на Покрови свій празник. Розуміється, Яворський хоче запросити на обід, на празник і на закінчення місії цілу УНРРА, тобто яких 16 осіб.

(1) Український Центральний Комітет —
тоді головна установа українських скитальців.

Православні якось викручуються, запросять, мабуть, лише полковника.

13-го жовтня 1945.

Сьогоднішній день зазначився у нашому таборовому житті тим, що ми, напівофіційно, отримали вже не два, а три сусідні будинки для розміщення наших людей, які досі живуть у таборі в неймовірно поганих житлових умовах. Перше і головне приміщення нашого табору це колишні казарми Інгольштадської твердині, довкола якої тягнуться оборонні вали і сухі рови. В цих ровах німці-городники садять тепер городину. В цьому головному будинку нашого табору є в партері кімнати зовсім без сонця і з кам'яною долівкою, де живе по 24 особи в кімнаті, в тому й малі діти. Об'єкти, що їх ми тепер дістали, не дуже нас влаштовують, — вони здебільшого порозбивані, та все таки розвантажать трохи головний будинок і т.зв. переходівку. В першу чергу мають оселитися там бандуристи, які вже півтора місяця живуть на сцені і за сценою великої театральної залі, на переходівці, а на самій залі живе там понад 100 інших скитальців, які там чекають на приміщення. Капеля плянує тепер розбудуватися, спроваджують Божика і кількох добрих співаків.

Наш Пласт робить свою роботу, хоч ще не зовсім задовільно. Сьогодні відбулася прогулянка, але дітей пішло на неї небагато.

Є у нас в таборі ще один цікавий жіночий тип, це „отаман Слава”, ад'ютантка інж. Яворського. Висока постава блондинка, з гарним, повним обличчям, ясними, чіткими очима і злегка орлиним носом. Яворський знайомить її з усіма, як „відому партизанку”. Ближче про неї мені не відомо. Її батько д-р Базилевич, старий емігрант, сотник чи навіть полковник. Приїздить час до часу до нашого табору. Панна Тетяна (таке ім'я отамана Слави), мабуть, студіювала в Кракові медицину. Вона досить енергійна. Вирвала завдяки письмові від нашого полк. Вотсона чотири родини бандуристів з большевицьких лягерів з-над самого кордону. Вона має досить великий і корисний вплив на Яворського, він завжди старається мати її близько себе, головно на різних парадах. Панна Тетяна має досить здорові погляди на наші справи, і я вже кілька разів помітив, як вона впливає помірковано на нашого „лідера” в його незрівноважених вискоках.

15-го жовтня 1945.

А наш пан Яворський —
Славний партизан,
До бою провадив
Буряковий лан.
Він бився відважно
За Україну любу,
Впає на полі слави,
Розбив собі губу.

Цю епіграму про нашого „лідера” я написав з нагоди його „подвигів” у ролі сотника „Вільного козацтва” на цукроварні Терещенка.

Одною з гарних практик, що стали вже щоденною рутинною у нашому таборі, є вечірня збірка. Спершу відбувалася вона досить шаблонно, ставали в одній кольоні перед головним будинком нашого табору. Тепер, за моїм проєктом, упорядковано площу, обложено її в квадрат цеглою, і на ній, на голос трубки, уставляється цілий табір в каре: на лівому крилі жінки, а на правому крилі і на фронті чоловіки. Каре замикає муроване підвищення, на якому стає наш „провідник” Яворський, інж. Михайло Кос і заступник „провідника” д-р Кавалець. Один з районових командантів командує „струнко!” і подає Яворському звіт. Після того д-р Кавалець відчитує „наказ”, референт праці відчитує розподіл праці на наступний день, накінець знову команда „До молитви!”, і цілий табір вголос відмовляє „Отче наш” і „Богородице Діво”. Молитву проводять діти, які стоять у двох рядах посередині каре, вздовж доріжки, що веде від підвищення до машту в самому центрі площі. Після молитви з кількох сотень грудей лине пісня „Боже великий, Творче все-сильний”. На днях мають зладити прапор, і до цієї церемонії має ще бути додана церемонія спускання прапора на ніч, а кожного ранку підноситиме прапор на машт відділ таборової поліції. Ця вечірня збірка робить на всіх нас, а зокрема на нових мешканців табору та гостей, що вперше беруть у ній участь, незабутньо зворушливе враження. Той момент, коли діти уголос проводять батькам молитву, а батьки її за ними повторяють, і коли у темне нічне небо лине з грудей вигнанців-скитальців могутній спів-молитва за Україну, це найкращий момент таборового дня.

Сьогодні, як майже щодня, було увечорі після збірки засідання у Яворського. Після засідання інж. Байрак подав Яворському рисунок козацького бунчука, що його Яворський замовив у одного рисівника. Яворський попав у захоплення:

— Стрільбицький! Де є Стрільбицький? Він зараз мусить

замовити мені такий бунчук! Цей бунчук має стояти у моїй канцелярії!

Тоді я, думаючи, що Яворський зрозуміє жарт, сказав:

— А я думаю, панове, що наш провідник повинен мати козацький жупан, шаравари і шапку з шликом і повинен виступати в цьому строю на всяких парадах.

Сказавши це, я аж перелякався, що Яворський образиться, але він з повною апробатою підхопив цей проєкт:

— Чудово! Знаєте? Шапка, червоий, довбезний шлик! Пане редакторе, — звернувся він до мене, — Візьміть це в свої руки! Ви від цих справ референт!

Помітною особою нашого табору є наш таборовий греко-католицький парох і декан о. Малкович. Колишній старшина УГА, пізніший целєбс і ревний прихильник єпископа Хомишина. Був у нього у великих ласках і діставав найкращі парафії Станиславівської дієцезії: Чернятин, Городенку, а вкінці Товмач. Ходить у чорній пелерині, в широкому чорному капелюсі і чорних окулярах. Цей чорний кольор, зокрема чорні окуляри, що зовсім заслонюють його очі, як теж його вузькі, затиснені уста... надають о. деканові якогось єзуїтського, тупого і впертого виразу. У своїй церковній політиці він справді виявляє себе, як завзятий догматист і хомишинівець. З тяжким трудом і то тільки за дорученням о. Смика, що був делегатом Апостольського Візитатора о. Вояковського, вдалося завести під час наших відправ церковний хор, проти якого о. Малкович завзято виступав, ідучи за настановами сп. Хомишина. А так великою індивідуальністю він не є, його проповіді в церкві слабкі, виголошувані шорстким, неприємним голосом. Щодня на вечірній збірці він стоїть у своїх чорних шатах поміж двома рядами дітей і робить на мене враження представника римської курії, а не Української Церкви.

16-го жовтня 1945.

Цього тижня відбувається в нашій таборовій парафії місія. Приїхали два священники-проповідники Василіяни. На неділю, на закінчення місії, має приїхати Апостольський Візитатор о. Микола Вояковський, наш добрий знайомий, парох Страдча біля Львова.

24-го жовтня 1945.

Тиждень, повний руху і сенсацій. В одній із цих таборо-

вих сенсацій і я, на жаль, мусів відіграти свою роль. Але про це пізніше, бо це подія ледве вчорашнього дня.

В неділю, 21-го, відбулося дуже святочне закінчення місії у нашому таборі. Місію вели впродовж цілого попереднього тижня два отці Василіяни. На закінчення місії прибув з західного Берліну Апостольський Візитатор о. Вояковський. Було велике прийняття на 150 осіб і вдалося воно дуже гарно. Під час прийняття, у залі „переходівки” на сцені, відбувся малий концерт. Наш таборовий хор відспівав 6 пісень, грала наша таборова оркестра, танцювала Ірка Богацька, а наші діти, під управою Вірки Ганкевич, вивели на сцені дві, дуже гарні хореографічні вправи та танцювали „Катерину”. Виступ дітей викликав велике захоплення публіки.

Під час прийняття було багато промов, а найцікавішу промову сказав наш директор УНРРА полк. Вотсон. Його промова була на американський спосіб перетикана дотепами і при тому дуже дипломатична. Він сказав, що йому не вільно говорити нам нічого про політику, зокрема цього тижня. Це вказувало на важливі політичні ходи в цьому часі. Зокрема це був натяк на зірвання конференції аліантських міністрів закордонних справ у Лондоні в Англії і на загострення політичних відносин між Англією і Америкою та Советами. В дальшому він запевнив нас, що УНРРА буде опікуватися нами доти, доки ми не зможемо повертатися до своїх домів, при чому станеться це напевно на радість нам і УНРРА. В найгіршому випадку, якщо б це показалося таки неможливим, він має надію, що нас діпівів прийме до себе Канада, ЗСА і Австралія. Він (Вотсон) говорив із одним своїм співробітником канадцем, який знає ближче українців у Канаді, і цей дав йому про них якнайкраще свідоцтво.

Кілька разів згадав Вотсон у своїй промові про „народи, що говорять англійською мовою,” замість, так як досі говорив, „аліанти”. Між іншим, сказав, що ці народи заведуть демократичний лад і порядок у цілій Європі але це буде дуже важке завдання. Такий мир і згоду важко завести навіть у такому малому, різнонаціональному організмі, як наші табори Ді-Пі. Всюди є свої амбіції, зависть, злоба і т.п. Але про це він не буде говорити, бо це була б „політика”.

Після прийняття, як звичайно, було багато тем для говорення, спліток і образ. Образився, зрештою слушно, диригент Капелі Бандуристів Григорій Китастиий за те, що його не посадили при почесному столі, а одна пані образилася, що їй не вистачило торта і т.п. Найгірше на тих „образах” вийшов мій брат Мирон, який, як господарський референт табору, був господарем цілої імпрези. На другий день у наказі управи табору прочитано під час вечірньої збірки, що, з причини поширення табору, господарську референтуру поділено на три окремі референтури: допомогову, харчову і загально-господарську. Мирон мав би бути тим загально-господарським референтом, але він

сьогодні зрезигнував із цієї позиції. Треба тут зазначити, що всі таборові референтури дають багато праці і клопотів, але не є зв'язані з ніякою винагородою. Це була громадська праця.

Дальшою сенсацією тижня були... пакунки. Кожний мешканець табору дістає пакунок з оджею, яку мусіли скласти для нас німці з доручення міської управи. Розуміється, німці не складали нової одєжі, а якнайстарішу, при чому попало туди маса „циліндрів“, „габіків“, „шлюсроків“, старомодних жіночих суконь, „майток“ з коронками і т.п. В УНРРА завивали в коц для жінок: по одному жіночому плащеві, сукенці, капелюхові, комплектові білизни, по парі простирал, черевиків, панчіх та ще різних дрібничок. А для чоловіків — відповідний чоловічий комплект. Пакунки роздавалися навпопадь усім, хто стояв у черзі, і так дехто дістає кращі речі, дехто гірші, а дехто такі, що їх взагалі вбрати на себе було неможливо. Цілий табір був схвильтований, а ввечорі у широких коридорах таборового будинку, колишньої казарми, відбувався справжній костюмовий показ. Сміху було багато, але потекло й багато сліз, було й нарікань багато, бо дехто покладав великі надії на ті „пакунки“.

Остання сенсація тижня — це моя сенсація. Я сам не знаю, як назвати ролю, яку я в цьому прикрому інциденті з нашим „лідером“ Яворським відіграв. Між нами дійшло до гострої сварки, мало не до бійки. Але про це докладніше наступним разом, бо це довга історія, а тепер уже пів до дванадцятої ночі, і я страшенно хочу спати. Вчора я пішов спати о другій по півночі, бо після згаданого інциденту писав листа до управи табору з резигнацією із свого становища референта мистецької самодіяльності.

25-го жовтня 1945.

Отже було це так. Дуже хвилюючим питанням останніх тижнів у нашому таборі є справа приміщень. Головний будинок нашого табору, колишня військова казарма страшенно переповнений. Люди мешкають у темних підвалах, на бетонових долівках з малими дітьми, а, наприклад, Капеля Бандуристів уже півтора місяця мешкає на сцені і за сценою нашої „переходівки“, тоді, коли на залі одночасно мешкає 130 чи більше людей з родинами, для яких також немає приміщення. УНРРА тимчасом вже два місяці обіцяє нам нові будинки, але не дає, бо не може дістати їх від військового правління. Аж останніми днями справа покращала. Табір своїми силами привів до порядку і переробив на зовсім приличні шестиособові квартири т.зв. румунський барак, а крім того ми дістали сусідні касарні

об'єкти, з яких усунено німецьких втікачів, т.зв. Цвайбрюк, Фірек, Опенгайм, і ще два двоповерхові апартаментові бльоки за містом, недалеко „автостради” чи пак „автобану”. Маємо ще теж цими днями дістати на приміщення т.зв. сірий дім, двоповерховий мешкальний будинок, з 26 кімнатами і 10 кухнями неподалік нашого табору. Цей „сірий дім”, тому що близько до табору і до міста, стягнув на себе увагу всіх інтелігентів, а в першу чергу бандуристів, яким Яворський обіцяв найкраще приміщення, щоб тільки залишилися в таборі. Одначе також проф. Рудавський, як таборовий культурно-освітній референт, мусить турбуватися за приміщення для своїх людей, які вже працюють у його відділі і які ще мають сюди прибути. Тому що будинки біля автостради далеко від табору, півгодини доброго ходу, неможливо там давати мешкання для культурно-освітніх працівників табору, бо вони, при комунікації тільки пішки, не зможуть якслід виконувати своїх обов'язків. Проф. Рудавський заступав думку, що „сірий дім” повинні дістати його працівники, а бандуристів щоб примістити на „Цвайбрюку”, де їм можна б відступити $\frac{3}{4}$ цілого об'єкту.

Того нещасного дня я пішов до канцелярії УНРРА, щоб запросити цілий її склад з директором полковником Вотсоном на концерт піяніста Максимовича. В першій кімнаті канцелярії, де працювали урядовці, я застав проф. Рудавського і інж. Коса, який працював в УНРРА як перекладач і зв'язковий з українським табором. Полк. Вотсон був зайнятий так, що я його навіть не бачив, а передав місію запрошення цілої УНРРА і полковника інж. Косові. При тому я прилучився до розмови, що її вели проф. Рудавський і інж. Кос на актуальну тему розміщення таборовиків у нових приміщеннях. У розмові я признавав слушність так проф. Рудавському, як і бандуристам, бо ж їм було обіцяно найкращі приміщення і їм „сірий дім” належить, але одночасно я запропонував компроміс. Тому що будинок „сірого дому” має два входи, можна б поділити його між претендентів на нього по рівній частині, з тим, щоб там примістити бандуристів з родинами, а нежонаті бандуристи щоб пішли мешкати в інших будинках. Одночасно я сказав, що якщо бандуристи на цей проєкт не погодяться, то треба буде передати їм цілий будинок „сірого дому”.

Того ж дня, тобто передучора пополудні я увійшов до канцелярії табору, де в одній кімнаті постійно урядую, а в другій мешкає, наш „лідер” інж. Яворський. В канцелярії застав я заступника „лідера” д-ра Кавальця і проф. Рудавського, які розмовляли на тему розподілу нових таборових приміщень. Проф. Рудавський висловив побоювання, що коли віддамо цілий „сірий дім” бандуристам, то багато інтелігентів, що мешкають тепер у таборі, схочуть переселитися на „автобан”, тобто до будинків біля автостради, і це послабить працю культурно-освітнього відділу. Я вмішався до розмови і повторив свій проєкт поділу „сірого дому” на одних і других з тим, що сумніваюся,

чи бандуристи на цей проєкт погодяться. Наша розмова дуже зіритувала д-ра Кавальця, і він почав викрикувати, що це справа управи табору, щоб не пустити інтелігенцію на автобан, що ми взагалі мішаємося не своїх справ, що я ходжу по урядах УНРРА і до інж. Коса, щоб випросити собі краще помешкання. В тому моменті влетів до канцелярії Яворський, який вже передтим вибігав зі своєї кімнати, і кричав, що буде так, як він накаже, а при тому, своїм звичаєм раз-по-раз вживав свого улюбленого вислову, в якому фігурувало слово, що починається від „ср...”. Обурений брехливим закидом д-ра Кавальця, я сказав йому, чого я ходив до УНРРА, і заявив що я навіть не бачив полк. Вотсона. На це маю свідків, інж. Коса і проф. Рудавського. Я зажадав після того від д-ра Кавальця, щоб він відкликав свої неслухні обвинувачення проти мене, бо, інакше, я уступлю з праці референта таборових імпрез. Тоді з криком і своїм образливим способом вмішався до нашої сварки Яворський. Але це довго не тривало. Вживши того самого вислову, що Яворський, я пішов до дверей, щоб вийти. Вже коло дверей я почув, що хтось хвтає мене за плече і штовхає вперед. Я обернувся і відіпхнув від себе Яворського. Нас розділили Кичун і Кавалець.

Що до таких переживань, конфліктів, слів і поведінки доведе мене атмосфера табору, для якого я з такою посвятою працюю, я ніколи не сподівався. Сумно, але правдиво. Я був зовсім витручений з рівноваги. Увечері я написав свою резигнацію з обов'язків керівника відділу мистецької самодіяльності табору з тим, що ще докінчу приготівлювані на найближчі дні імпрези: завтра концерт піяніста Максимовича, в неділю виступ або т.зв. попис, садочка, що його веде Віра Ганкевич, в середу та четвер свято 1-го листопада. Від п. Яворського я не вимагаю ніякої сатисфакції, бо він мені її дати не може.

Вже вчора почали ходити по таборі чутки про авантюру в таборовій канцелярії, а сьогодні говорять про неї цілий табір.

Загал нашої таборової інтелігенції стоїть за мною, хоч певно, що не всі. Мені соромно за те все, що сталося, але одночасно я до глибини душі обурений і огірчений.

Сьогодні увечері інж. Кос скликав засідання таборової управи в тій справі. Що там говорили, не знаю.

27-го жовтня 1945.

„Сумерк кліки Левицьких”, „редактор Левицький іде на вигнання на автобан”, „інфантка Марія іде в монастир до „фіреку”, „Мирон Левицький в підземеллі „фіреку”. Якщо б у нашій „республіці за дротами” була своя преса, то такі повинні б бути в ній заголовки сенсаційних новинок таборового дня. Про

своєрідну „кліку“ злобні язики справді мали б підставу говорити, бо я — референт мистецької самодіяльності табору, Мирон — господарський референт, Марійка — директор таборової гімназії, в якій моя дружина Іванка вчить початків англійської мови, мій швагер о. Михайло Ганкевич (царський в'язень) — таборовий духовник, моя сестринка Слава Ганкевич — секретарка таборової канцелярії, друга сестринка Віра — веде дитячий садочок, одним словом обсіли всі (безплатні) посади у таборі!

Вже закроїлася сьогодні постать мого наступника на троні мистецької самодіяльності. Це пан Василенко. Сьогодні відбувся літературний вечір письменників. Читали свої твори ті, які об'їжджають табори із своїми виступами: поет Ситник, новеліст Миргородський, байкар Манило і гуморист Сосуля. Заповідав їхні виступи, читав твори Манила і дякував письменникам в імені публіки — Василенко. Хоч, власне, залю порядкував, лавки носив і дбав про касу — я. Вечір пройшов ще частково під мою управою.

Передучора мали ми авторський вечір Василенка. Він читав свою поему „Воля України“. Це поема з часів Хмельницького про полковника Богуна. Зміст досить складно скомпонований, зате форма дуже вбога і примітивна.

Нарада, яку скликав два дні тому інж. Кос в справі „кліки“ Левицьких, займалася тільки справою Мирона, а потім перервали її з уваги на вечір Василенка. Миронові закидали те, що він не посадив на прийнятті Китастого за перший стіл і попросив його до другої гардероби, а не до першої.

Завтра у нас дитячий попис, а в середу і четвер Листопадове свято. Коби ще цього позбутися і могли трохи відпочити на моєму „вигнанні“, на „автобані“.

28-го жовтня 1945.

Дитячий концерт був дуже успішний. Роботи було маса, бо треба було переносити заслону із сцени переходового бараку до „румунського“. Віра Ганкевич, яка веде дитячий садок, вклала незвичайно багато праці у підготовку цього концерту чи попису. Після концерту Яворський підійшов до Ганкевичів і сказав, що тому, що Віра не допоминалася в нього помешкання, вона дістане тепер за свою працю в садочку окрему кімнату у т.зв. „фіреку“. Він, мабуть, тільки завдяки цьому дитячому концертові вперше довідався, що існує якийсь дитячий садок у таборі. На вечірній збірці Яворський знову повторив свої похвали, лиш із такою зміною:

— Я доручив, щоб зате панна Ганкевич вибрала собі найкращу кімнату в таборі.

Я вже трохи успокоївся після інциденту в таборовій канцелярії з Кавальцем і Яворським, але в таборі справа щойно набирає розмаху. Деякі члени проводу хочуть використати цей інцидент, щоб втерти носа Яворському або навіть скинути його з „лідера”. Сьогодні відбулося нове засідання в тій справі і постановили, після великої сварки, віддати справу на суд чести. І знову будуть розвалювати справу так, якби нанесену мені обиду можна було якнебудь направити. Я ж у листі до управи табору написав, що ніякої сатисфакції від п. Яворського не вимагаю, бо він її мені дати не може. Але тепер відкинути накинений мені управою суд чести я таки не можу.

У Фюссені хтось, мабуть, большевики, підклав бомбу під український табір. Кажуть, що загинуло четверо людей з хору Городовенка. Вони саме переходили реєстрацію.

Я, здається, не записав ще, що переселюємося з Іванкою і Ярком з головного будинку нашого табору на „автобан”. Це два міські апартаментові будинки, що з них місто виселило попередніх мешканців-німців, а будинки дало на приміщення для українських діпістів. Ми взяли помешкання з двох кімнат і кухні. В одній кімнаті будуть мешкати інж. Роман і Ітя Олесницькі з двома дітьми, а вдругій — нас троє. Буде знову багато роботи, бо треба малювати кімнату, старати дрова і т. п. Мирони переселилися вже на „фірек”.

29-го жовтня 1945.

Гарячкові приготування до листопадового концерту. Сьогодні і вчора цілий день порядкую залю. Майже все треба робити, включно із ношенням лавок. Сьогодні була генеральна проба. Все йде досить добре, тільки програма трохи періста. Ми ввели три дитячі продукції і ритмічні вправи, танок і фортепіянове сольо Миронової Вірці. Це все робить з святочного концерту рід попису, але дальші точки програми будуть можливі. Даємо концерт завтра для табору, а післязавтра для запрошених гостей і табору.

Започаткували ми наші Листопадові святкування сьогодні увечорі доповіддю д-ра Стецюка на тему „1-ий Листопад і українська державність”. На жаль, доповідь була, як на нашу публіку, надто теоретична і до того дуже коротка. Коли д-р Стецюк скінчив, треба була нагвалт сказати про 1-ий Листопад ще щось конкретне. Я випхав на сцену інж. Талана, вірючи у

його талант говорити екс-абрупто на кожен тему. Він справді говорив багато, але ані слова на тему Листопада чи хоч би на тему паралелі визвольних змагань Великої України і Галичини, про що я його просив. За той час, коли він говорив, я намітив собі кілька дат і дав потім ще короткий нарис історичних подій, зв'язаних з першим листопада 1918 р.

1-го листопада 1945.

Вчора відбувся наш концерт з нагоди 1-го Листопада, а сьогодні повторюємо його вдруге для запрошених американців з УНРРА, для чужих таборів і ще раз для своїх таборян. Дехто з наших „таборових упівців” обурений програмою, головню хорівими точками, тому що в кожному виступі хору була тільки одна пісня поважна і патріотична, як, наприклад, „Слава героям”, „Думи мої” і „Учітєся”, а інші любовні і жартівливі. Вони хотіли б, щоб кожна виконувана пісня починалася Україною і кінчилася Україною, а самі цілими днями, рано на вправах, увечорі на музиках, виспівують „патріотичні” пісні з примітивними текстами і на московські мелодії. Наприклад, дуже тепер у моді буцімто партизанська пісня, що кінчиться словами: „Скажи, чого задумавсь, скажи наш отаман?”. Це московська пісня про Стєньку Разіна.

Ясно, що можна і треба було заспівати кілька стрілецьких пісень, але що ж, коли немає ніде нот, а в'язанка „Стрілецьким шляхом” аранжована на чоловічий хор, а не на мішаний. Інж. Талан рецитовав Пролог до „Мойсея”.

Під час перерви приступив до мене в гардеробі інж. Яворський і сказав:

— Пане редакторе, я вас перепрошую. Так зайшло...

На те я відповів, що він мене перепросити не може, і відвернувся. Його образа моєї чести була для мене непростима.

6-го листопада 1945 р.

Концерт для запрошених гостей і наших таборян відбувся успішно. Замість нашої оркестри виступили солісти Капелі бандуристів. Хор співав трохи слабше, не зовсім певно у викінчуванні фраз. Дуже добре деклямувала Марійка Тичини „Скорбна мати” і Махара „Поворот Наполеона”. На концерт прийшли всі урядовці УНРРА і понад 100 осіб з чужих таборів. Дуже подобалися виступи дітей.

Наступного дня прийшло з УНРРА розпорядження, що в таборі не вільно вести ніякої пропаганди проти будь-якого з союзних народів і що на майбутнє всі промови, які будуть при будь-якій нагоді виголошуватися в таборі, мусять бути на три

дні наперед внесені в перекладі на англійську мову до УНРРА для цензури. Це вже, без сумніву, справа п. Бергера, референта культурно-освітніх справ при УНРРА. Він дуже скидається на жидка.

Того дня я полагодив усі справи мого відділу, повіддавав усі позичені для декорації сцени речі, крісла, додаткові лавки, упорядкував касові справи, написав звіт з діяльності за час від останньої розмаїтки, зладив інвентар і передав це все проф. Рудавському. Отже за час від 10-го вересня до 1-го листопада відбулося під моїм завідуванням 12 імпрез. Не можу відмовити собі сатисфакції, щоб їх тут не записати. Це були два концерти Капелі бандуристів, один великий концерт з участю хору „Трембіта“, бандуристів і мюнхенських солістів, один концерт нашої струнної оркестри на площі перед табором, концерт піаніста Максимовича, два літературні вечори, Василенка і чотирьох письменників з Авгсбурга, показ зразків нашої мистецької самодіяльності з нагоди закінчення місії, дитячий концерт, доповідь на тему 1-го Листспада і два рази великий концерт з нагоди 1-го листопада. І все це було на моїй голові і здебільшого навіть моїми заходами зроблено.

Місяць листопад почався для нашого табору дуже погано. Від якогось часу старався наш табір, а в його імені д-р Шавала, Кичун і д-р Стецюк, про дозвіл на заснування Українського Червоного Хреста. Дістали вже були навіть приміщення на його канцелярію, але пізніше бюргермайстер це приміщення їм відібрав. Д-р Стецюк і Кичун пішли відвойовувати це приміщення в американському військовому управлінні. Кажуть, що, щоб скріпити свої аргументи, Кичун необачно сказав неправду, що Український Червоний Хрест урядовав уже в тому помешканні, при чому подав як секретарку п-ні Люпул, а як урядовця Горака. Зараз після того, ще минулої суботи (3-го XI), арештували Кичуна і д-ра Стецюка, а сьогодні, після переслухання, арештували д-ра Шавала, п-ні Люпул і Горака.

Сьогодні прийшов наказ з УНРРА, щоб на 3-ю годину пополудні явилися перед табором з клунками всі, хто служив у німецькому війську. Ними УНРРА даліше опікуватися не буде, а передасть їх Ляндратові, тобто на німецькі картки. Їхні родини можуть, як хочуть, іти з ними або залишатися в таборі. З нашого табору не зголосився ніхто.

Від суботи ми вже мешкаємо на „автобані“. Олесницькі ще не поселилися. Почуваємося трохи людьми. Маємо кімнатку, досить добре умебльовану, залізне біле ліжко з матрацами, на якому спить Ярko, тапчан, зроблений з сітки від ліжка, на якому спимо ми обоє, туалетку з комодою і дзеркалом і таку саму лякеровану на селединовий кольор шафу на речі, стіл, накритий нашою „радюгою“ з Полісся і чотири крісла. Наша кімната перехідна, але Олесницьких, які будуть переходити через нашу

кімнату, покищо нема, і ми самі. Кухонка гарна і добра до вжитку. Своя пивничка. Стрих для чотирьох партій один. Одна тут невігода, що далеко до головного табору, більше як 3 кілометри, а так, як досі, то треба бути в таборі рано і пополудні. Бідний Ярро мусить бути вже на 7.30 рано в школі. Встаємо всі ще затемна, о 6-ій, а в 6.45 він вже виходить. Покищо треба його відпроваджувати.

9-го листопада 1945.

Розправа проти Кичуна і товаришів мала відбутися вчора, але не відбулася. Всі вони сидять далі в арешті. Випустили передучора лиш д-ра Шавалу, і то тільки завдяки заяві полк. Вотсона, що д-р Шавала, як лікар, потрібний йому у таборі. Спершу, через помилку, випустили були, замість д-ра Шавалу, д-ра Стецюка, бо його вважали за лікаря. Д-р Стецюк почав від самого початку голодівку як протест проти безосновного арештування і вважав, що його випускають у наслідку цієї голодівки. Дуже був утішися, бо справді дуже вже був ослаб. Він старший вже, мабуть, понад 60 років. Тимчасом, полк. Вотсон, довідавшись, що випустили, замість д-ра Шавалу, д-ра Стецюка, дав знати до військового правління, що йому потрібний д-р Шавала. Д-ра Шавалу справді негайно випустили, але так само негайно арештували вдруге д-ра Стецюка. Каже д-р Шавала, що там, в тюремних келях, темно, зимно і голодно. Обвинувачували його, що видавав легітимації Українського Червоного Хреста, хоч це була неправда. Опирали своє обвинувачення на тому, що мають такий донос.

Одне крило „Цвайбрюку“, яке було призначене на вишкільні верстати для українського табору, УНРРА забрала для себе на якісь магазини. Проф. Рудавський, який носить з думкою про ці верстати від початку свого перебування в таборі — просто в розпуці. Вони були вже близькі до здійснення, а тут знову розчарування.

У цю неділю була нарада в справі курсів загальної освіти. Ця справа теж стоїть на місці через наказ УНРРА про цензуру. Має йти до УНРРА окрема делегація, щоб врешті отримати дозвіл на ці курси. Я зголосив кілька доповідей на тему „доброї поведінки“.

Сьогодні була у наших бльоках на автобані місс Джад. Контролювала порядки. Задзвонила і застукала відразу. Іванка саме була в місті. Місс Джад кинулася відразу до кімнатки і виходка. Це типова англійська стара панна. Особливо не люблять

її у польському таборі, де називають її „місс Джупа”, а француз з УНРРА монсьє ЛеФевр називає її „маркіз де Кльозетт”.

В таборі виникла пропозиція, щоб православний церковний хор злився з таборовим хором в один репрезентативний хор, але православні домагаються, щоб тим хором диригував їх диригент п. Кіндзеравий, бо п. Кобільника вони не хочуть. Мгр. Болахівський, призначений на моє місце, як керівник відділу мистецької самодіяльності табору, висловив у розмові зі мною своє непогодження з умовою православних. Справді, Кобільник добрий диригент і в короткому часі поставив наш таборовий хор на ноги; його не треба б відкидати, дарма, що він трохи первовий і поводитьсь з хористами досить нечемно, вимагаючи суворой дисципліни. Яким диригентом являється Кіндзеравий, не знаю.

10-го листопада 1945.

Наші арештанти сидять далі в тюрмі. Розправа, як обіцяв німецький адвокат чоловікові п-ні Люпул, має відбутися в понеділок.

Я не записав ще одной сенсаційної події у нашому світику. Одночасно з арештуванням наших „червонохресників” військовий уряд арештував також секретарку директора УНРРА полковника Вотсона п-ні Брандмаєр. Кажуть, що її арештували за те, що вона передавала кимсь якісь листи на Чехословаччину. Розуміється, таборова фантазія зробила вже з неї большевицьку шпигунку, тим більше, що вона дуже гарна, дуже гарно одягається, що, прийшовши до полк. Вотсона ще на початку існування УНРРА по перепустку, залишилася в нього і скорс стала його секретаркою, а крім того й приятелькою. Її чоловік, композитор, має бути тепер у Міляно. Вона тут з малим чотиролітнім синком. Те, що вона сама, а не з чоловіком, дало теж привід до поголоски, що її чоловік був якоюсь шишкою в СС-ах і тому вона тримається від нього здалека.

Вчора полковник прийшов до тюрми автом, взяв її до авта і відвіз до суду на переслухання. Увечері говорив Косові, що вона дуже нарікала на приміщення в тюрмі, на бруд, блощиці, воші і на товариство, з яким сидить. Сидять з нею всякі проститутки, між ними якась сифілітичка. П-ні Люпулева сидить з нею в тій самій келії.

Мгр. Болахівський поїхав по свою жінку до Ашафенбургу, а свої обов'язки референта мистецької самодіяльності передав Кіндзеравому, мабуть, з тим, щоб він перебрав також диригування хором. Вчора Кіндзеравий прийшов на пробу хору і

запропонував Кобільникові злуку хорів з тим, щоб Кобільник далі вів хор, а він, Кіндзерявий, буде диригувати. Кобільник не погодився на таку комбінацію, сказав що буде співати в хорі в тенорах, але вчити хору не буде. Взагалі дисципліна в хорі дуже обнизилася.

Завтра дитячий попис для чужих таборів. Віра все сама мусить робити, бо Кіндзерявий сказав, що це все його нічого не обходить.

12-го листопада 1945.

Дитячий попис відбувся вчора. Публіки було небагато. Деяку злорадість принесло мені те, що видно було брак людини, яка так усім займалася б, як я це робив. Гості сиділи по кутках, на залі не було порядку. Заслона з одного боку обірвана, з другого — аж до половини сцени не засувалася. Все хтось мусів засувати її рукою. Вірці помагали трохи молодший Стрільбицький і Кінасевич, інакше все було б провалилося. Поодинокі виступи заповідав все таки Кіндзерявий.

Я так часто повертаюся до справ моєї колишньої референтури, що може здаватися, буцім то дуже боляче відчуваю моє „вигнання”, і хотів би, щоб доля помстилася за мене. Але так воно не є. Я, просто, пишу про все це тому, що всі ці справи — це найважливіші події нашого таборового загумінку і про них неможливо у цих моїх записах не згадати. Ось хоч би про те, що сьогодні проба хору вже не відбулася, бо Кобільник вправді прийшов, але не хотів уже диригувати, а новий диригент Кіндзерявий взагалі не прийшов.

Вчора увечері відбувся у шкільній залі літературний вечір для запрошених гостей. Вечір організував інж. Талан, який є референтом курсів загальної освіти. Відкрив вечір „сам” Яворський. Читали свої твори д-р Базилевич, п-ні Карпова (Іванова) і п. Карпіз. Д-р Базилевич прочитав уривок своєї історичної поеми „Кінець Дорошенка”, що її він написав ще 1907 року під псевдонімом „Б. Чернявський”, довшу новелю з минулої війни „Весна восени”, кілька ліричних віршів і гумореску з життя І-ої Дивізії УНА. П-ні Карпова прочитала з любов'ю і мірою написаний ескіз „Смерть Шевченка”, а пан Карпіз новелю „Наполеон і його вояк”, написану ним як протест проти Махарового „Повороту Наполеона”. Ця новеля напевно була б викликала живу дискусію на ідеологічні теми, якби не пізня година. Інж. Яворський не відкрив дискусії, а закінчив вечір подякою гостям за присутність.

Те, що Яворський не подякував письменникам за вечір,

а подякував тільки гостям-слухачам, дуже обурило д-ра Базилевича. Сьогодні він написав до Яворського відкритого листа такого змісту:

„Ваша Достойносте! Дякую Вам дуже за честь і ласку, що дозволили мені відчитати кілька моїх скромних творів у присутності Вашої Достойности. Також дякую Вам за Вашу версальську чемність і такт, з якими Ви подякували присутній публіці за те, що вислухала мої твори. Сподіваюся, що при таких Вашім мудрім і тактовнім проводі український табір в Інгольштадті осягне в скорому часі високий культурний і інтелектуальний рівень. Остаю”... і т.д.

Яворський, як кажуть, прийняв спершу цього листа за чисту монету, аж Таня Базилевич мусіла роз'яснювати йому іронію, з якою цей лист був написаний.

Просила мене Віра Ганкевич, щоб я написав п'єску для дітей на св. Миколая. Сьогодні, вертаючися з табору на „автобан”, я впав на думку написати п'єску на 3 дії: перша дія в небі, друга в кімнаті бабусі, якої діти і внуки всі покинули рідну країну, втікаючи перед більшовиками, а третя дія в таборі скитальців у Німеччині. Коли я уявляв собі ці картини, то мною, просто, потрясав внутрішній плач. Я бачив мою стареньку маму десь там далеко на рідній землі. самотню, безпомічну, з невтишними думками про нас, своїх дітей і внуків. Коли я вдома оповідав моїй Іванці цю мою ідею п'єси, я знову не міг стримати сліз, що давили мені горло.

13-го листопада 1945.

Вчора, ще до розправи, випустили з тюрми п-ні Люпул, як хвору. Вона справді сильно простудилася у зимній і вогкій тюремній келії і дістала високу гарячку. Випустили також п-ні Брандмаср. Всі інші ще даліше сидять в тюрмі. Розправа відбудеться, мабуть, у цей четвер.

18-го листопада 1945.

Майже немає дня без якоїсь події. Цим разом подія дуже особиста і сумна. Вночі з 13-го на 14-го помер нагло на удар серця мій швагер Маньо.

Рано хтось задзвонив до наших дверей. Я відчинив. Це був Миронів Софронко. Я привітав його веселим „А..а!”

— Прошу не тішитися, — сказав Софронко. — Вуйко Маньо помер вночі.

Це все не тривало навіть півгодини. Маньо вже від довшого часу хворів на „ангіна пекторіс”. Не міг скоро ходити, під час ходу діставав корч серцевого мускула і важко було йому віддихати. Вчора увечорі відправив молебень, повечеряв і пішов спати. Перед 12-ою прокинувся і почав відкашлювати. Анночка, яка саме йшла спати, засвітила, потім покликала дітей. У грудях Маня почало харчати. Ромко побіг по д-ра Шавалу. Дали три застрики. П'ять хвилин по 12-ій Маньо скінчив життя.

Пополудні я поїхав до Мюнхену, щоб доручити листа Апостольському Візитаторові. Мюнхен знову зробив на мене дуже погане враження. Українська еміграція в Мюнхені перемінилася в гніздо спекулянтів. Коли увійти на подвір'я українського комітету при Розенауштрассе, здається вам, що входите на площу чорної біржі. Групами стоять і проходжуються типи з піднесеними кімрами пальт, оживлено розмовляють, розходяться, знову сходяться, щось шепчуть. Те саме в харчівні кооперативи „КОС”. За столиками сидять молоді люди з близько нахиленими одна до одної головами. Всі щось купують, щось продають. Я хотів, через повний брак цукру, купити пачечку сахарини. Справили мене до управительки кухні, а вона сконтактувала мене з хлопцем, що розносить страви у харчівні. Обіцяв мені дістати в одного знайомого по 30 нім. марок за пачечку. В домовлений час я зголосився до нього, але, на жаль, сахарини не дістав, бо „гість” продає тільки 10 пачечок відразу. Доляри в останньому часі страшенно підскочили: з 150 марок на 350. Найбільший рух тепер саме на доляри. Одночасно в Мюнхенській газеті „Зюддойтше Цайтунг” є стаття про „мареву інфляцію”.

Член управи кооперативи „КОС” мгр. Цирик сказав мені, що управа даремно ломить собі голову над тим, як позбутися з свого членства всіх тих спекулянтів, які пересиджують у їдальні к-ви для своїх брудних інтересів, легально користуючись своїм членством.

Я ночував у д-ра Льва Ганкевича. Саме приїхав до нього з Франкфурту д-р Юлій Ревай переконувати його і цілий Мюнхенський комітет, щоб погодилися на створення одного центрального українського комітету під проводом Василя Мудрого з осідком у Франкфурті. Десь недавно (1-го листопада) відбувся у Франкфурті з'їзд делегатів комітетів з усіх зон, і всі погодилися на цей Центральний комітет. Не підписав протоколу тільки Мюнхенський комітет (проф. Корсунський голова, д-р Лев Ганкевич і ще хтось, а З.Книш від французької зони).

Похорон Маня відбувся вчора. Приїхав Апостольський

Візитатор о. Вояковський. Було 10 священників. Було досить зимно, і всі ми дуже перемерзли. Похорон тривав від 8-ої ранку до 2.30 попол. Було 6 промов. В церкві говорив Василиян о. Федорович, а над гробом Апостольський Візитатор, потім Яворський у своїй звичайній, напушисто-віршованій формі. Свою промову він закінчив словами: „Нехай тепер востаннє заграс Покійному наша збіркова сурма!” Тоді виступив трубач і заграв на трубі мелодію „Видиш, брате мій”. Люди плакали. Після того говорив мец. Ганкевич. Він здавав Покійному останній звіт від родини, як голові роду Ганкевичів. Цей рапорт він мав здати за три дні, на Михайла, коли мали з’їхатися на іменини Маня всі Ганкевичі, що на еміграції.

Меценас говорив про клян Ганкевичів, що розпочався в Галичині з приходом першого о. Ганкевича з білорусько-литовського пограниччя. Потім говорив мец. Карпів. Хоч він, як наддніпрянець і православний, зустрічався в Маньом досить рідко, але підхопив з його характеру те, що найцінніше: його велику активність. Дуже проста і щира була також остання промова над гробом, яку виголосив п. Король, директор школи з Осовець, від колишніх Маньових парафіян.

Три дні, впродовж яких тіло Покійного лежало в хаті, а потім у каплиці на цвинтарі, так втомили цілу родину, що не було вже сили на вияви жалю і розпуки. Але над гробом плакали і рідні і чужі.

Маньо був справді маркантною і дуже позитивною статтю і в краю і тут у таборі. Його твердий невгнутий характер, його релігійна активність, не зважаючи на досить неприязне ставлення до нього його тутешнього настоятеля о. Малковича, його розважний погляд на політичні справи, його постова людини, яка шанує сама себе і своєю працею заставляє інших себе шанувати — це головні риси його особистості.

Саме тиждень перед смертю Маньо з цілою родиною переселився на своє таборове „приходство”, малий дімок за табором, де жив, мабуть, колись сторож парку. Маньо був цим приділом помешкання дуже задоволений й останні дні свого життя počував себе там дуже добре.

Наших арештантів випустили на волю в четвер, після судової розправи. Обвинувачували їх у тому, що не хотіли віддати запасу легітимацій Українського Червоного Хреста, яких у них не було. Пані Брандмаср, як довідуюся, далі сидить у тюрмі. Ходять чутки про якусь долярову аферу. Кажуть, що арештовано також якогось чеха, який часто приходив до п-ні Брандмаср. Мали знайти при ньому багато чужої валюти.

Справа хору наладналася так, що диригентуру знову віддали Кобільникові.

27-го листопада 1945.

Вчора попрощали ми нашого директора УНРРА Вотсона, полковника артилерії англійської армії в стані спочинку. Сталося те, чого ми віддавна побоювалися. Він зажерся з „мілітарі говернмент", і то, здається, в наших справах. Безумовно причинилося до того також арештування його секретарки пані Брандмаср. Вчора увечері наш табір робив йому прощання. Кімнату референтів прибрано гарно килимами і вишивками. Організувала все п-ні д-р Кос. В одному кінці кімнати засіли бандуристи, в другій половині стояло кілька рядів крісел. У восьмій годині заїхав авгом полковник. Він викликав до себе наниз інж. Коса. Усі здивовано чекали. Що сталося? Коли інж. Кос зійшов униз, полковник з дуже радісним обличчям сказав йому, що має представити його одній, дуже гарній пані. З тими словами відчинив двері авта, і Кос, заглянувши до середини, побачив там п-ні Брандмаср. Її випустили врешті з арешту, бо полк. Вотсон написав заяву, що все, що вона робила, робила за його відома та згодою, тому повинні покликати до відповідальности його, а не її. Полковник дуже щасливий, що її звільнили.

Коли полковник ввійшов з п-нею Брандмаср у кімнату, де зібрався вже був весь провід табору (між іншими запрошено й мене, це п-ні Кос!), їх привітали оплесками. Обоє сіли в першому ряді. Бандуристи, перший раз під диригентурою Володимира Божи́ка, заспівали „Засвистали козаченьки". Капеля тепер сильніша голосово. Приявність диригента перед хором відчувається, на мою думку, додатньо. Виконання більш прецизне. Але зорово, для публіки, Капеля і її гра виглядала імпозантніше. Просто не хотілося вірити, що такий великий ансамбль може бути так перфектно зіспіваний, і між собою і з інструментами.

Після цієї пісні інж. Кос сказав промову англійською мовою. Він гарно і щиро подякував полковникові за опіку над українськими скитальцями. „Що ми можемо дати вам, пане полковнику, в подарунку на прощання? — сказав він, — трохи української пісні і трохи нашої вишивки. Тому просимо вас прийняти від нас цих кілька пісень нашої капелі і цей вишиваний обрус". Тут Ірка Богацька в народній ноші і ще одна дівчина підійшли до полковника і подали йому обрус, що його вже від давна вишивали для нього наші жінки. Потім бандуристи заспівали ще одну пісню, цим разом несподівану для полковника, бо англійську. Це була дуже популярна в Англії пісня, згармонізована Божи́ком на тенорове сольо (співав Божик), у супроводі бандуристів. Пісня в цьому виконанні звучала справді дуже гарно, і полковник був зворушений, кажуть, що навіть сльози покотилися йому з очей.

Тимчасом на площі зібрався цілий табір. Полковник, оточений нашим проводом зійшов униз і був прихвильний при піднесенні прапора. Потім, у досить довгій промові, подякував нашому таборові за те, що мав зрозуміння для всіх його розпорядків і виконував їх зразково. „Український табір в Інгольштадті є справді визнанням усіма комісіями і генералами, які досить часто нас відвідують, за найкращий в цілій Баварії. — сказав він. — Це, у великій мірі, завдяки організаційному хистові та свідомості правопорядку серед українців“.

Після великих овацій для полковника та п-ні Брандмаєр, — полковник був ще прихвильний на молитві, а потім пішов до кімнати, де капеля відспівала ще коляду „Дзвони“, — прощання закінчено.

Пані Брандмаєр також вже більше не працюватиме в УНРРА, але покищо залишається в Інгольштадті. Вона, здається, мусіла декларувати себе німкою, щоб не підлягати примусовій репатріації до Чехословаччини.

2-го грудня 1945.

Вже ось-ось кінець 1945 року. Дні минають швидко, і ми втягнулися вже в життя в новому нашому приміщенні на „автобані“. Домашнє життя обмежується тут до „вифасовування“ харчів, що складаються здебільшого з американських консерв, до варення скромних обідів та вечер, до різання дров на паливо і до кухні, щоденного миття підлог та сходів і т.п. Вчора поселилися вже у другій кімнаті нашого помешкання п-во Олесницькі.

З таборових новин можна записати декілька: наша поліція побила одного старшого чоловіка, якого підозрювала, що вкрав годинник. Побила його так сильно, що повідбивала йому нирки. Його співмешканець доніс до американської поліції, і Ем-Ії (МР — військова поліція) арештувала трьох поліціантів і команданта поліції. В таборі велике обурення, бо це сталося не перший раз. Наша таборова поліція взагалі — це зразок зухвалої зграї, яка, за зразками польської, большевицької і німецької поліцій, вважає, що поліція — це орган, який має бути не свого роду опікуном і охороною для мешканців свого табору, а доглядачем і наганичем, тобто свого роду гайдуком. Вона вважає тому, що поліція має всюди бути упривілейована, а сама має тримати під п'ястуком цілий табір. Правда, що з такою різношерстою збираниною і в таких обставинах, як у таборі, важко самими тільки добрими методами дати собі раду з усіма.

але наша поліція вважає себе тільки за бич Божий, чи пак за бич проводу, а не за ангела хоронителя. Врешті її методи самосуду засипали її саму.

Вчора знову військова поліція арештувала п-ні Бранд-маср. Незабаром після арештування прийшов на її помешкання полк. Вотсон, але вже її не застав. Увечорі мав з нею побачення. Причиною поновного арештування має бути те, що вища влада не погодилася на її звільнення і казала притримати її в арешті аж до розправи. Шкода нам за нею ще й тому, що вона сама зголосилася давати нам два рази в тиждень лекції англійської мови. Першу лекцію з нею ми мали вже вчора, завтра мали мати другу.

Від завтра Мирон має працювати в УНРРА як секретар Бергера, тобто секретар культурно-освітнього референта УНРРА. Пропонували мені, але це для мене задалеко ходити на працю і, по правді, шкода мені часу, хоч з другого боку можна б трохи шпиритися в англійській мові.

Вчора були збори обох хорів. Православні заявили, що вступлять до репрезентативного хору під умовою, що диригентом буде Кіндзірявий, потім домагалися, щоб спроводити ще іншого диригента. Врешті відбулося голосування, яке вирішило, що диригентом таки має бути Кобільник. Не знати лиш тепер, чи православні справді прийдуть і будуть співати. Я на цих зборах не був.

Вчора і передвчора я був у Мюнхені. Перший раз у житті трапилося мені таке, що я всів на станції в Інгольштадті до іншого потягу, який їхав у протилежному напрямку. Я поїхав, замість до Мюнхену, у напрямі на Нюрнберг і аж після якої півтори години зорієнтувався, що їду не туди, куди треба. Мені соромно було питати інших пасажирів, куди їде цей поїзд, і я поїхав ще кілька станцій до кінцевої зупинки Тройвлінген. Була 6-та година увечорі, а поїзд назад до Інгольштадту відходив аж на другий день вранці о 4.45. Треба було ждати цілу ніч в напіврозваленій бомбами станції. На щастя, трапився знайомий бандурист п. Данилович, який їхав по свою жінку до санаторії в Амбергу і мусів теж ждати цілу ніч на получення.

Пізніше я зовсім не жалів того, що мусів цілу ніч провести безсонно на цій станції. Там я вперше побачив Німеччину такою, якою вона тепер, після війни, є. Обстановка була досить романтична. Напіврозвалена залізнична станція серед густої осінньої мряки виглядала як кінова декорація до сенсаційного фільму. Поміж розвалинами, при двох нашвидку направлених входах і виходах, стояли два убого одягнені залізничники з ліхтарками в руці. Світло ліхтарки кидало у мряку молочний світляний круг і порушувалося як блудний вогник. Кілька електричних ламп, що світили десь високо вгорі, потапали в білій

гущі мряки, з якої м'яко вирізувалися покручені штаби залізної, розбитої перонової галі і звалища мурів.

Ждальня, до якої ми ввійшли з цілою гурмою інших подорожніх, це була простора і висока зала. Стояло в ній попід стінами кілька столів, а посередині залізна пічка, при якій вже розмістилося було, на лавках і при двох столах, кільканадцять пасажирів. В пічці слабо палахкотів вогонь, і довколо неї, на невелику віддаль, ширився ледве помітний теплий круг. В дальших кутах залі було зимно, і ми оба із Даниловичем, швидко схопивши вільну лавку з-під стіни, перенесли її та примістили неподалік печі. Зала почала заповнюватися, а коли за якийсь час прийшов ще якийсь поїзд з пасажирами, зала заповнилася зовсім. Були це майже самі німці з різних сфер суспільности. Були „бавери“, але більшість це були „бюргери“. Деся з кута чути було польську мову. Біля нас примістилося кількоро українців з Галичини і якісь два „тоже малороси“. За якийсь час не тільки всі лавки, але і столи були зайняті сидячими і лежачими на них пасажирами. Інші стояли досить довгенько, а потім почали радити собі, як хто міг. Приносили знадвору якісь дошки, а то й так почали сідати на свої клунки і на голу бетонову долівку.

І ось тепер вид уже переповненої ждальні, з німцями в убогих одягах, з безрадісними марними обличчями, нагадав таку саму картину наших вузлових станцій в Галичині за часу большевиків, а потім німців. Показалося, що взагалі ті горді німці, той ще недавно „герренфольк“, не дуже інакше поведуться, коли їх поставити в подібні обставини, в яких доля так часто заставляла жити наш народ. Серед пасажирів їде багато німців у вояцьких одностроях. Вони йдуть додому, звільнені з полону.

Коло 10-ої години до ждальні ввійшли два молоді американські вояки, мабуть, із відділу залізничної сторожі, що мала приміщення в будинку станції. Аж до ранку ми були свідками упадку німецької гордості і моралі, хоч, правда, не у всіх, хто сидів у ждальні. Один з вояків був досить п'яний. Вони оба, користуючись перевагою переможця над переможеним, аж до ранку тримали у нервовому напруженні до двох сотень німців, мужчин і жінок, вояків і цивільних. Але це не були переможці на німецький зразок. Американські вояки поводитися як великі діти, багато сміялися і, назагал, не були небезпечні. Вони ходили по ждальні, будили сплячих німців, питаючи недоречно „Вас іст льос?“, зачіпали німок, пропонуючи кожній піти з ними, декому давали цигарку, робили збитки сплячим, викрикували на цілу залю. Не було в їх поведінці нічого, що пахло б терором, але було в ній те легковаження німецького народу, яке повинно було б ображувати національну гордість приявних у ждальні німців. Велика більшість публіки не відчувала цієї образи. Головно жінки реготалися за кожним словом американ-

ців і чути було в тому сміху самоприниження і подив для переможця.

Біля нас сиділо кілька німецьких екс-вояків, а між ними якась, досить брудно і дивно одягнена жінка середнього віку, з косою розпущеною поверх плаща і в якомусь дивацькому капелюсі. Вона поводитися досить дивно і виглядала трохи несповна розуму. Це вже була друга така дивна, мабуть, під впливом війни, витручена з духової рівноваги жінка, яку я стрінув сьогодні під час моєї подорожі. Перша їхала зо мною в поїзді і весь час говорила про те, що Герінг використовував у своїх промовах те, що вона передумувала, і про те, як низько впала Німеччина... Ця друга тепер у ждальні тільки деколи нагадувала ненормальну своїми гострими репліками і дивними фразами. Вона говорила весь час з якоюсь гіркою насмішкою і хоч багато сміялася і, здавалося, була безжурна, а навіть легкої поведінки, то в обличчі її і в очах був якийсь біль. Час до часу серед сміху вона задумувалась і тихо підспівувала якусь сумну мелодію.

Вона присілася до вояків і сама почала з ними говорити, насміхаючись сама над собою і над ними. Коли вояки обурювалися на німецьких жінок, що барашкують з американцями, вона сказала:

— Це перемога і кров! І життя! Перемога, ти розумієш? Німеччина мертва!

— Німеччина мертва, а ти живеш! — гірко засміявся вояк.

— Я не німка! — відповіла жінка. Я жидівка! Жидівка-католичка!

Потім говорила про Христа, вичислювала за порядком Христові страсті. Не виглядала на жидівку. Коли один з американців кинув на долівку недокурок, вона пішла і підняла його.

— Це для німецького вояка! — сказала, показуючи недокурок, але не мала, мабуть, відваги дати його воякові.

Із свого місця на столі вона раз-по-раз викрикувала до американців, просила в них чоколяди, але вони не звертали на неї уваги, мабуть, тому, що була негарна і брудна.

Після залицянь до жінок і дівчат оба американці підійшли до якоїсь добре зодягненої, гарної дівчини в штанах і запропонували їй піти з ними. Усі пасажири аж знерухоміли, коли дівчина відразу встала, взяла плащ і пішла до дверей.

— Філь фергніген (багато приємности)! — крикнув хтось за нею.

Один американець пішов за нею, а другий, той більше підпитий, напастував далі жінок. Він причепився, між іншими, до якоїсь німки, що сиділа при столі разом з чоловіком і сестрою. Напастував її нахабно, не звертаючи уваги на її чолові-

ка. Навіть почав уже на неї кричати. Жінка боронилася, кажучи, що вона хвора. Її чоловік сидів, як на муках, але не відважився обізватися. Вирятувала їх з цієї опресії „німка в штанах“, яка, після довшої неприсутності, повернулася назад. Коли п'яний американець побачив її, пішов до неї, і вона знову вийшла з залі, а за нею американець.

6-го грудня 1945.

Над нашим табором знову махнула своїм крилом тривога. Наша УНРРА доручила своїм урядовцям пересортувати всі наші евіденційні карти і розділити нас на дві групи: польських громадян і советських. Признавати польське громадянство мав би польський поручник з польського табору. Кажуть, що в Регенсбурзі була вже якась большевицька комісія, яка хотіла переглянути картотеки. Регенсбурзька УНРРА відіслала їх до „Мілітарі Гавернмент“. Дальший хід справи ще не відомий.

Вчора був я в таборі на вечірній збірці. Ми на „автобані“ збірки не робимо. Саме впавав трохи сніг. Все покрилося білою пеленою. Вікна таборової казарми сумно моргали своїми червоними очима. Сніг падав великими копатями. На збірковій площі стояло в каре всього яких 200 людей. Сумно сквиричало колісце, коли жовтоблакитний прапор підносився перед збіркою на машті вгору. Люди скулені від зима, похнюплені. Фальшиво звучала вечірня пісня „Боже великий“. Д-р Кавалець говорив про нову загрозу і старався підтримати нас на душі.

11-го грудня 1945.

В неділю полк. Вотсон був знову в Інгольштадті. Пі-Брандмаєр далі сидить в тюрмі. О 3-ій пополудні полковник зайшов до канцелярії нашого табору і розмовляв з членами нашого проводу до 1-ої години вночі. Д-р Шавала і інж. Байрак принесли горілки. Був, кажуть, добрий настрій. Полковник потвердив поголоску, що советські громадяни мусітимуть вертатися „на родину“. Доля колишніх польських громадян теж непевна. Говорив про можливість війни аліянтів з большевиками. Сказав, що перший пішов би до війська.

Сьогодні прийшли нові вісті про репатріацію. Якийсь післанець Українського Центрального Комітету з Франкфурту

мав привезти вістку про розпорядження Айзенгавера, в якому Айзенгавер проголосив таке: усі польські громадяни, що мешкали на захід від лінії Керзона, мусять повернутися до Польщі. Усі советські громадяни з-перед 1939 р. мусять також повернутися на батьківщину, за винятком тих, хто докаже, що він там буде советською владою переслідуваний. Це досить широка фіртка, але залежить від інтерпретації тих, хто буде робити перевірку. Щодо галичан, то ми, як колишні польські громадяни, що жили на схід від лінії Керзона, не повинні б бути примусово репатрійовані ні сюди, ні туди.

Ще щодо відвідин полковника в канцелярії управи: у своїй розмові полковник мав виступити проти американців і нарікав також на те, що зміст його промови, яку він виголосив на православному празнику в таборі, вже на другий день йому в „Мілітарі-гавернмент“ дослівно повторили. Він має підозріння на якусь літровку, яка тоді з ним була. Дуже можливо, що ця промова була однією з причин його усунення з УНРРА — це вже моя думка.

13-го грудня 1945.

Передодень моїх уродин повинен би привести мене до контемплійційного настрою. Чи сяк, чи так, неприємний день і неприємне самопочування, коли людина кінчить 46 років і наближається п'ятий хрестик. Але треба потішатися тим, що є люди, які мають більше.

19-го грудня 1945.

Вчора відбулася в таборі Святомиколаївська імпреза. Грали мою п'єсу „Бабусин козушок“. Вистава випала назагал добре, хоч третя відслона не була виконана зовсім якелід. Актор Самокишин, що грав роллю св. Миколая, не вмів добре ролі, тому не виконав добре кінцевого монологу. Все така п'єса сценічна і цікаво змєнтована. Усі діти, разом їх 196, дістали гарні подарунки від св. Миколая: по дві чоколяди, доморобні помадки, цератові звірятка або дерев'яні іграшки з нашої таборової фабрики дитячих іграшок. Ця фабричка почала саме працювати під кермою проф. Рудаєвського покищо із зовсім примітивним знаряддям і лиш з кількома робітниками-добровольцями, що хочуть чомусь навчитися. Дуже гарні ляльки поробила п-ні Ру-

давська. На виставі була ціла УНРРА. Всі вони дістали від св. Миколая ляльки в українських строях.

Наш „лідер” інж. Яворський дістав від св. Миколая ляльку з написом: „Щоб була ще більша купа, щоб множилася УПА, щоб була нарада гранд — тут один ще адъютант!” Крім того дістав ще корковий тропічний каск з вималюваними на ньому голими дівчатами і корону з написом: „Некоронованому цісареві Інгольштадту”. Був дуже задоволений. Д-р Кавалець дістав мітлу з написом: „Щоб усередині було так чисто як знадвору — оця мітла для справ табору”. Інж. Кос дістав ляльку-зайця з написом: „Щоб ти мав ще більше чару, щоб у всіх мав свою царв”. Всі знали, що інж. Кос називав свою дружину Віру „зайчиком”. Його дружина, доктор права Віра Кос — енергійна організаторка і всюдисуща дорадниця, дістала крила з написом: „Щоб ніженьки не боліли, щоб на тім справі не терпіли, щоб літати всюди була сила — даю тобі ці крила!” Д-р Шавала дістав ляльку в перинці з написом: „Оце немовлятко каже, що ти — татко, вже тепер „пускає віци” мале Шавалятко”. Д-р Шавала бездітний. Проф. Рудавський дістав кусник білого полотна з написом: „Тому що ти є курсів батьком і вже вродилося курсятко, прийми для своєї дитини цю крижку на хрестини”.

Підписуємо декларації, що не хочемо повертитися на батьківщину з причин політичних, релігійних і класових. Це запрядила наша управа, щоб не було потім таких, що скажуть, що їх силою затримували і не пускали „на родину”. Це розумний розпорядок. Настрої досить тривожні. Появляються все нові поголоски. Кажуть, що була вже якась комісія в Герстфельді. Одні кажуть, що там усі повтікали, а другі кажуть, що комісія визнала всіх бездержавними.

Передучора арештували одного таборовика, як віз із села на ровері 20 кг. жита в мішку. Перед Інгольштадтом переловила його німецька поліція. Кажуть, що він віз її для виробу горілки на свята, бо нащо кому жита в таборі? Гнати цю горілку мали у нас на „автобані”.

Маємо вже у нас на „автобані” газ. Велика вигода з варенням, і справді „жить стало краще і веселіше”. На свята дістали ми вже додатковий святочний приділ: сушені сливки, родзинки, рибу в консерві і ще там дещо. Багато наших таборовиків в житті не їли ніколи таких паштетів і консерв і не пили справжньої кави.

Пані Брандмаср далі сидить у тюрмі. Цієї суботи польсьвник не приїздив. Також з нашого табору ніхто її не відвідував. Нарікала перед нашими, що ніхто про неї тепер не пам’ятає.

В неділю відбулася в таборі академія в пам’ять митрополита Шептицького. Випала досить добре. Дві доповіді, дві декламації і кілька пісень у виконанні таборового хору. Велике

враження викликала молитва з „Запорозжя за Дунаєм” „Владико неба і землі”. Сольо співав Самокишин.

26-го грудня 1945.

Сьогодні запишу деякі мої спостереження про подружжя життя у таборі. Зокрема маю нагоду обсервувати зблизька цікаве співжиття двох симпатичних наших приятелів і сусідів, обох інженерів-електриків. Вона, так само, як він, не звикла до домашньої роботи. У Львові працювала як учителька гімназії, а домашнім господарством займалася служниця-кухарка. І ось тепер, у таборі, це подружжя інженерів опинилося без фахової праці, з малою дитиною і з домашнім господарством на голові. Користуючися привілеєм мужчини, чоловік, розуміється, старається виконувати якнайменше домашніх робіт, бо це, як каже, справа господині дому. Жінка одначе не звикла до такої роботи і її не любить. Вона воліє з'їсти будьщо, як стояти годинами при кухні, тим більше, що кулінарний досвід у неї невеликий, а її чоловік, тимчасом, любить щось добре з'їсти. Вона не має терпеливості до дитини, яка потребує безустаннього догляду. Ясно, що вона хоче наложити деякі із тих обов'язків на свого чоловіка, а він протестує і є нещасливий, коли мусить ці обов'язки виконувати. Він нарікає, що за цими домашніми роботами він не має часу взятися поважно за англійську мову. вона нарікає, що він егоїст і не хоче їй допомогти. Він нарікає, що не дістає вчасно і вміру їсти, вона нарікає, що не має часу виспатися і не має хвилини відпочинку. Він приймає її нарікання із стоїчним спокоєм і говорить про себе як про нещасну жертву, але її поворот до традиційної жіночості теж коштує її немало.

Саме інженер мав блаженну хвилину, бо його дружина пішла з дитиною до табору, а він був сам і вивчав англійську мову. Коли дружина повернулася, обоє скупали дитину, а тепер вона колише її, а він пішов до кухні варити „клюски з пармезаном”, що ввійшли вже у приповідку.

Коли вчора ми оба говорили на тему подружжя інженера з інженером, він сказав дуже влучно:

— Саме до цього я заздалегідь не додумався, що я ж нічим не зможу моїй жінці заімпонувати. Вона знає те, що я знаю! Їй здається навіть, що вона це все краще знає за мене!

— Ви все ж таки пішли до дивізії, — старався я потішити його, — і повернулися героєм!

— О! — скривив уста у свою стоїчну усмішку інженер.
— Вона має на це своє: „Бо ти дурний! Хто казав тобі голоситися до дивізії!”

— Ви можете оповідати жінці про свої героїські подвиги!

— Все одно не повірить! — Інженер розвів руками і, йдучи до кухонки, сказав, скривлено усміхаючися:

— Іду розкошуватися далі подружнім щастям у таборі!

Капеля бандуристів
з представниками Управи табору в Інгольштадті, Баварія 1946 р.

Третій зліва: Евстахій Думин, інженер, Євген Яворський, Григорій Китастих, концерт-майстер, полк. Т. Дейвидсон, американський директор табору, Володимир Божик, диригент хору,
д-р Кавалець.

29-го грудня 1945.

Вчора мало бути в Лондонському радіо німецькою мовою, що при таборах Ді-Пі мають почати урядувати американські представництва, які мають реєструвати „діпістів” на роботу до Америки. Вістка досить неясна і непевна.

До мене звернувся Болахівський, щоб я написав щось для Новорічної імпрези. Я обіцяв.

30-го грудня 1945.

Неділя. Ми з Ярком лежали досить довгенько. Я встав коло 10-ої, Ярком коло 11-ої. Іванка хотіла йти до церкви, тому встала перед 9-ою, але як почала поратися для нас і одягатися, вийшла аж коло 10-ої. Ми з Ярком стелили ліжка, робили порядки в хаті. Запахло домашнім вогнищем цієї неділі. Потім я вивчав англійську мову. Коло пів на першу повернулася Іванка. На обід були котлети із свинячої консерви „копд гем”. Потім пообідня дрімка до вечора. А зараз сідаю, щоб щось трохи писати і зробити лекцію з Ярком. У грубці тріскотить соснове дерево. Тільки гумові протигазові маски, якими розпалюємо тепер у грубі, трохи смердять, й Іванка раз-по-раз відчиняє вікно.

Вчора, на засіданні проводу табору, вибрали д-р Віру Кос командантом головного таборового будинку. Д-р Кавалець вибраний „міністром внутрішніх справ” для цілого табору. Віра сама виявила охоту бути командантом головного будинку і запевнила, що дасть собі з цим дуже добре раду. Ми, її приятелі, відраджували їй, бо це не для неї робота. Вона дуже добра на роль, яку грала у таборі досі, а саме на роль „сірої еміненції”, яка, стоячи збоку, організує або керує справами табору, на які хоче мати вплив. Коли вона висяднала щось для табору або зорганізувала щось, усі хвалили її і не мали претенсій до нічого більше. А як командант головного будинку табору вона мусить робити все з обов'язку, а коли не вдасться їй щось, то всі будуть на неї нарікати. Але можливо також, що в таборі іде вже все такими втертими шляхами, що вона не буде мати надто великих труднощів.

Команданта нашої таборової поліції засудили за побиття, про що я згадував у цих записках раніше, на 6 місяців тюрми з тим, що коли він згодиться на репатріацію, то його звільнять від кари. Кажуть, що він згодився на репатріацію, але я сумніваюся. Трьох інших поліціантів засудили на кару трьох місяців тюрми кожного.

31-го грудня 1945.

Надії на війну Англії та Америки з більшовиками меркнуть. Конференція міністрів закордонних справ у Москві закінчилася і не принесла нового розриву так, як це було на попередній конференції в Лондоні. Англія та Америка пішли на поступки більшовикам. Більшовики дістали представництво у управі Японією, комуністичні уряди Румунії і Болгарії визнано. Францію допущено тільки до комісії проєктів мирового трактату з Італією, Китай взагалі не буде брати участі в мирових конференціях з переможеними державами. У ширших конференціях, що затверджуватимуть проєкти договорів, братимуть участь представники всіх союзних держав-переможців, які брали участь у війні, а СРСР буде мати там аж три голоси, тобто від Російської, Української і Білоруської республік.

РІК 1946

6-го січня 1946.

Святий Вечір. Ми споживали святу вечерю втрійку. Мали йти після вечері до Миронів і Анночки поколядувати, але стало пізно. Ми тільки вийшли на дорогу і зараз вернулися. В хаті тепло, присмно. В кутку біля вікна — ялинка. На столі, як звичайно після святої вечері, стоїть ще кутя і компот. У сусідній кімнаті п-во Олесницькі і Ромкова мама.

Хоч, на перший погляд, у цей Святий Вечір над табором панує тихомир'я, але все ж ці свята чи не найбільш неспокійний час щодо нашої дальшої долі. Кожний наступний день може кинути нас у нові, непередбачені умови. Ось, наприклад, в останньому числі часопису „Ді Ноє Цайтунг” є стаття про перевірку серед переселених осіб (Ді-Пі). Перевірку робитиме СІС, щоб прослідити минуле переселених осіб, бо серед них, буцім то, є багато гітлерівських колаборантів. Стаття накидається головню на балтійські народи, зазначаючи, що СРСР дуже цікавиться цими переселенцями. Дальше говориться у статті, що з Америки їдуть до Європи високі урядовці іміграційного уряду для того, щоб налагодити переселення переміщених осіб (Ді-Пі) до Америки. З Бремену має відходити в найближчому часі по два

кораблі в місяць з переселенцями до Америки. Одночасно преса подала до відома, що президент Труман визначив контингент імміграції до Америки в 1946 р. на 39 тисяч. Це на кількість переселених чи втікачів у Німеччині страшно мало. Усіх переміщених осіб, які не хочуть репатріюватися, має бути в Німеччині до 5 мільйонів. Президент Труман звернувся одночасно до інших держав, щоб вони також приймали до себе ді-пі-стів.

В таборі всі майже споживають святую вечерю окремими родинами. Спільної вечері на таку велику кількість осіб, як у таборі, неможливо було влаштувати. Тільки одна група, до 100 осіб, приготувляла в театральній залі в головному таборі спільну святую вечерю, на яку запросила також УНРРА. Ця вечеря, мабуть, не дуже вдається, бо нею не було кому зайнятися. Усі майже були проти того, щоб цю спільну вечерю давати на сам св. Вечір, але дехто з проводу наперся і поставив на своїм.

Пані Брандмаєр пробувала отруїтися в тюрмі. На латинські свята вона дістала відпустку додому на чотири дні. Тоді відвідали її п-ні Віра Кос і Марійка. Вона почувалася дуже нещасливою. Сказала, що якби не дитина, то відібрала б собі життя. Видно, що в приступі депресії вона таки намагалася зробити це. Їй випомпували шлунок, і вона лежить тепер у шпиталі.

З долішнього помешкання, що під нами, чути спів колядок. Ярko дістав під деревце кілька книжок, що їх я купив у Мюнхені: „Лиса Микиту“, „Історію України“, збірку оповідань Богдана Лепкого, „Співомовки“ Руданського. На титульній сторінці „Історії України“ я написав йому таку присвяту:

Куди б Тебе не повела
Щаслива чи лиха година,
Ти завжди тям, не забувай,
Що край Твій рідний — Україна

7-го січня 1946.

Сьогодні були ми в Ганкевичів, бо вчора не встигли піти до них після святої вечері. Був у них вчора американський вояк-українець Полчій з Нью-Йорку, який ще вліті, проходячи випадково парком, наткнувся на наш дитячий садочок і познайомився з Віркою, яка є „садівничкою“. Він дуже втішився, що зустрів своїх людей українців, і хоч сам перебуває яких 150 кілометрів від Інгольштадту, часто тепер навідується до нашого табору. Він писав уже кілька разів про наш табір в американській „Свободі“, зібрав навіть через свою маму у Нью-Йорку 15 пачок з подарунками для таборових дітей. Першу частину з них привіз до табору на Миколая, а другу привіз тепер на Різдво.

Вчорашня спілька свята вечеря з УНРРА, кажуть, не вдалася. Не була добре zorganizована і не було настрою. Почалася о 5-ій увечорі, а о 7-ій було вже по всьому. З того приводу багато коментарів у таборі і багато обвинувачень. Організатори нарікають, що Ганкевичі і Левицькі не допомогли, а ми маємо те виправдання, що не взяли на себе ніяких зобов'язань, бо відразу були за тим, щоб прийняття для УНРРА робити не на Свят-вечір, а на перший день свят, а святу вечерю влаштувати в родинному колі. Ті, хто вперся і поставив на своєму, нехай тепер відповідають.

Полцій привіз кілька чисел американської „Свободи”. Вони всі заповнені статтями про українських скитальців та списками жертводавців.

8-го січня 1946.

Яворський розіслав у навечер'я Різдва письма до своїх референтів, які починалися так: „Вірні Панство”, „Поважані Друзі!”.. і т.д.

Саме вернули ми з вистави „Дай серцю волю”. Наші актори грали зовсім добре. Вистава була дбайливо приготована, і я за це після вистави gratулював Василенкові, який є тепер режисером нашого театрального гуртка. Сам Василенко теж грав, можна сказати, добре, хоч, як звичайно, трохи переяскравлював свою роль. Я між іншим запитав його, що він після цієї вистави думає: чи режисер і організатор в одній особі має право під час такої вистави бути поденерованим. Він відповів, що міг би будь-кого роздерти в куски.

— А ви мені при попередніх виставах такого права не признавали, — сказав я йому на те.

13-го січня 1946.

У проводі нашого табору знову зміни. Проф. Рудавський уступив із свого становища культурно-освітнього референта і референта верстатів. Безпосередньою причиною була, як звичайно, безвідповідальна поведінка Яворського. Десь під час візитації американського генерала в нашому таборі він знайшов непорядок у виходку на Папенгаймі, а що ця частина Папенгайму

мала б бути віддана під верстати, то командант Папенгайму скинув з себе вину за непорядок на референта верстатів проф. Рудавського. Коли проф. Рудавський прийшов на засідання управи табору, Яворський привітав його словами:

— А, gratulую, gratulую за порядки в Папенгаймі! Ви повинні були це все руками позгортати, щоб був порядок!

Проф. Рудавський, старша людина, образився на таку поведінку супроти нього і вийшов, а пізніше зрезигнував із свого становища.

На те саме засідання прислав інж. Кос, як зв'язковий з УНРРА, письмо до управи з цілою низкою проєктів. Першим пунктом письма мало бути те, що управа табору робить собі з його канцелярії в УНРРА свій клуб, висиджує там годинами і не дає йому працювати. Кос не має тут рації остільки, що в УНРРА взагалі тяжко будь-що поладити, що треба туди ходити багато разів за однією справою і годинами там чекати.

Управа шукає тепер наслідника на місце проф. Рудавського. Пропонують на культурно-освітнього референта мгр-а Болахівського, на референта верстатів інж. Полутренка, а на імпрезового референта д-р Віру Кос і їй до помочі нашу Марійку.

В таборі йде тепер дезинфекція проти насікомих. Є велика загроза плямистого тифу. Кожному і кожній вдмхують за комір, за пазуху і всюди інде порошок, званий „дідіті”.

Прийхав до табору на свята колишній добрий таборовий організатор Малиновський, який тепер, здається, студіює в Мюнхені. Увійшовши до канцелярії Яворського, він сказав:

— Пане інженер! Ви мешкаєте тут як міністер!

— Що? Як міністер? — обурився Яворський. — Я не є ніякий міністер, я є цісар!

На третій день наших свят відбувся в міській залі Шеферброй концерт нашої капелі бандуристів. Капеля має тепер у своєму складі понад 30 осіб і дуже добрі голоси. Диригує тепер Божик, а Китастий є концертмайстром.

16-го січня 1946.

Рік тому ми пережили перший налет на Пляуен, який знищив нам наше помешкання на Лессінгштрассе. Від того дня почалися наші жахливі переживання. Робиться моторошно, коли їх згадати. За три місяці, до 16-го квітня, було 18 важких

налетів, які знищили місто майже дотла. Важкий кошмар, про який не хочеться згадувати. Потім три місяці голодування в Оберльозі. Тепер, коли дістаємо американські різні „присмаки”, чоколяду для дітей, какао, а для старших сардинки, паштети, сушені сливки тощо, важко вже навіть вдуматися в ті часи, коли ми з такою жадобою їли в Оберльозі кашу з краденої і меленої в млинку від кави пшениці і коржики з вівсяних отрубів, що їх Мирон відкрадав своїм волам і свиням, яких обходив на „ріт-тергуті”.

Вчора, на засіданні працівників культурно-освітнього відділу, вибрано культурно-освітнім референтом інж. Баричка, а імпрезовим референтом п-ні Віру Кос.

Пані Брандмаєр після того, як пробувала отруїтися в тюрмі, заживши велику кількість люміналю, ще досі лежить у шпиталі. Дістала поразення очних нервів і все бачить подвійно. Бідна жінка. Полковник зовсім не приїздить тепер до неї.

Дають нам тепер уколи проти плямистого тифу. Ярко до цього часу брав різні ін'єкції зовсім спокійно. Тепер страшно боїться. Останній раз д-р Шавала казав його силою тримати. Це, боюся, відіб'ється на його нервах. Йому ледве 9 років.

18-го січня 1946.

Сьогодні рано місс Джад зробила перегляд наших бльоків „на автобані” і застала великі непорядки. Прийшла о 10-ій годині вранці, а багато людей ще спало. В червоному бльоці, що напроти нас, лиш у кількох мешканнях застала чисто і попрятане. В інших помешканнях був бруд і нелад. У нас теж не застала б була повного порядку, якщо б Ромко з другої кімнати не побачив її через вікно ще тоді, коли вона перевіряла червоний блок. Ще був час зробити додатковий порядок, хоч і до того часу у нас все вже було досить попрятане. Прийшовши до нас, місс Джад наговорила цілу купу про те, що українці були давніше найчистіші, а тепер найбрудніші з усіх таборів. Давніше поляки були найбрудніші з усіх народів, а тепер поляки сто разів чистіші від українців. „Ай ем ешеймд оф ю”, — сказала вона кілька разів, складаючи вину на інтелігенцію, яка повинна впливати на простих людей. За кару відобрала нашим бльокам приділ цигареток на цілий тиждень.

Якщо це не упередження місс Джан, а справді воно так є, то, на мою думку, ціла вина тут у тому, що ми вже задовго сидимо в таборі, а таке бездіяльне дармування деморалізує. Людям поводитьсь що раз краще і їм здається, що таке вигідне

життя їм належиться. Друга причина такого стану це брак постійної контролі з боку УНРРА. Давніша зразкова чистота була явищем досить штучним в таборових умовах, викликаним, в першу чергу, щіденною гострою контролею місс Джад, а потім охотою бути ліпшими під тим оглядом від інших національних таборів. В останніх двох-трьох місяцях роля місс Джад обмежувалася лиш до поверхового перегляду приміщень, і то дуже рідко. У січні взагалі ніякої інспекції помешкань не було. Тому „піпл” розібрав собі і розлінухувався надобре.

Місс Джад це у нашій УНРРА маркантна постать. Ходить в однострої УНРРА, тобто у військового кольору блюзці з краваткою і такій же спідничці і в круглому кашкеті, з-під якого вистає рівно, під „бубікопф” підстрижена фризура. На кашкеті „унрівська” відзнака, що показує червоний гльоб з написом УНРРА. На рамені червона нашивка-щит з тим же написом. Її дрібне, худощаве личко ховається під досить великим дашком кашкета, а сірі, пронизливі очка з дуже малими зіницями спозирають з-під цього дашка гостро і холодно. Ніс малий, простий, уста вузькі, затиснені. Постать низька, але струнка і елегантна.

20-го січня 1946.

Вчора, на Йордан, відбулася в нашому таборі „Ревія під псом”, а після ревії були танці. Вдалося все зовсім добре. У програмі ревії були веселі скетчі-самограйки, як, наприклад, „Платити”, „Клептоманія”, „Живий небіжчик” і т.п. Був також один веселий оригінальний скетч „Зустріч у таборі” невідомого автора з табору, мабуть, самого режисера ревії Василенка. Зміст: До Василенка приїздить знайомий, який ніяк не може дістатися до нашого табору. Він оповідає, як він був в „українській УНРРА” в інж. Коса, потім у „короля Данила” (так величає себе інж. Яворський), у д-ра Кавальця, в адъютанток короля Данила, в адъютантки інж. Коса і т.п. Скетч був досить дотепний і розсмішував публіку, головню своєю актуальною сатирою. Були й актуальні „пресові новини”, наприклад, про те, що місс Джад закладає свою крамницю з цигарками, що їх повідбирала в таборі, що інж. Кос матиме в таборі виклад про те, як носити на оці монокль і яка з нього користь. Після ревії були танці. Були гості з УНРРА, командир американської дивізії полк. Вест-Морленд і ще якийсь військовий старшина. Всі бавилися дуже добре. Були також естонці, лотиші і поляки. Оркестра була німецька.

Тоді, коли зверха все виглядало гарно, внутрі вже зазда-

легідь були досить поважні непорозуміння. Забаву проголошено в таборі з тим застереженням, що брати в ній участь можуть тільки запрошені гості з українського табору і чужих таборів. З українського табору тільки інтелігенція і вибрані одиниці з загалу. Ще одна забава „для загалу” мала відбутися сьогодні — в неділю. Це, розуміється, викликало велике невдоволення серед молоді з „загалу”, і вони негайно видумали собі національну „жалобу” та наперед загрозили, що поб'ють німецьку оркестру і виб'ють вікна у залі, якщо їх не впустять на забаву. Імпредова референтка табору п-ні Віра Кос пішла, мабуть, негайно до „короля Данила”, щоб він рятував ситуацію. У висліді, „король Данило” виступив несподівано на збірці „в обороні народу, робітників і селян”.

— Я не дам зробити вам кривду, — сказав він, — я все з вами! Ідіть на забаву всі, хто має в що порядно одягнутися, не треба вам ніяких запрошень!

Вислід цієї промови був такий, що після ревії на залю ринула юрба молодців і дівчат так, що врешті мусіли перестати впускати. Одним з тих, що раз-по-раз добивалися до входу на залю був до безтями п'яний парубок, налоговий п'яниця, який, не зважаючи на всі труднощі, все таки десь дістає горілку чи самогон і майже завжди ходить п'яний. Він теж один з маркантих типів нашого табору. Худий, кострубатий, вік якого важко окреслити, з розкуйовдженим кучерявим волоссям, що чорною стріхою звисає над сірими, підплилими кров'ю мутними очима. Він сам теж торгує горілкою і п'є її при нагоді і без нагоди, але має, видно, свій пияцький нюх і щастя, бо ще досі його не зловили і ще досі не втроївся. Два інші втроїлися самогонкою на смерть, а два осліплі лежать у шпиталі. Та має він і свою трагедію: на його очах німці розстріляли його батька, маму і брата. Відтоді він так п'є.

Повертаючись до справи ревії та забави, треба додати, що несподіваним і автократичним рішенням нашого „лідера” інж. Яворського, щоб допустити на забаву всіх, хто цього забажає, почув себе ображеним у своїх функціях новий культурно-освітній референт табору інж. Баричко, з яким Яворський у цій справі зовсім не порозумівся. Кажуть, що прийшло між ними обома до гострої суперечки, у висліді якої „король Данило” викинув культурно-освітнього референта із своєї канцелярії. На забаві інж. Баричко заявив перед публікою, що в понеділок він резигнує із свого становища разом із усіма своїми підреферентами. Знаючи Баричка, думаю, що так і станеться, бо він дуже амбітний і не любить, щоб хтось мішався йому до його справ.

Ми доночувували по забаві у Миронів на „Фіреку” і рано довго обговорювали ревію, забаву і багато іншого. Усі ми тепер у таборі дуже на тілі поправилися. Говорячи на цю тему, ми згадали про Оберльозу, яка завжди приходить нам на думку, коли згадуємо нашу теперішню „синекуру”. Тоді ми виглядали як ске-

лети, покриті шкурою. Цілий час болять мене тепер крижі. Це, думаю, з колишнього двигання на „ріттергуті” в Оберльозі мішків з вівсом, картоплею, від розкидання гною і т.п. Згадали ми при тому смішний інцидент „як Марійка у своїм робітничім одязі і „джокейці” на голові перевернулася з возом просто у став.

Під час ревії з натяків і жартів можна було довідатися дещо про еротичне життя у таборі: проголошено, казали там (а може, це був тільки жарт?) заповіді актора і співака Самокишина з панною Філею Крамар.. Це гарна пара. Вони весь час танцювали на забаві одне з одним. Самокишин — актор нашого Станиславівського театру, поставний брунет з демонічним обличчям, з густими піднесеними бровами, чорними очима, довгим гострим носом, виразистими устами. Належить тепер до капелі бандуристів і співає своїм гарним баритоном сольо у почаївській „Божій Матері” та інших піснях. Панна Філя — тип української красуні: висока, повновида, чорні брови, чорні оксамитні очі з матовим блиском, рожеві щічки — кров з молоком, голос мелодійний, співучий. Мале підборіддя, високі груди — заповідь вигнистого темпераменту. Хто зблизька загляне в ті гарні, глибокі очі, відкрис напевно чарівний світ її душі. Це Самокишин.

29-го січня 1946.

Останніми днями маю багато праці, і не було часу записувати новини. Беру тепер участь у реєструванні таборовиків на працю. Це забере мені ще найменше два тижні часу, щастя, що тільки дополудня. Пополудні, як звичайно, лекція з Ярком, то кіно, то якесь засідання, а для писання немає часу. Останні два тижні працюю також трохи над пластовим оповіданням „Гірськими пляями”. Кілька ночей сидів над ним до 2-ої, 3-ої години, і тільки тоді писання пішло вперед.

Наша доля далі неясна і непевна. Приїздив до Інгольштадту радянський відпоручник, хотів ходити по кімнатах табору і говорити з людьми, але наш новий директор УНРРА Дейвідсон не погодився на це. У нашому таборі мав відбутися „мітинг” з цим „відпоручником”, наші таборовики прийшли на площу збірок о 3-ій годині пополудні, але большевицький виставник не прибув. Кажуть, що в Авгсбурзі і в інших таборах були вже комісії з участю одного большевика і одного американця, а також одного американського військового старшини-українця. В Авгсбурзі мали вони винайти двадцять кількох „русских”, які мають або репатріюватися, або забратися з та

бору. Усім іншим видають паспорти бездержавних. Наш директор УНРРА Дейвідсон показував управі табору розпорядження, що мусять бути видані советам всі советські громадяни, яких захоплено в полон у німецьких мундурах, і всі советські громадяни, яким докажуть, що вони є воєнними злочинцями. Всі інші советські громадяни не мають права на опіку УНРРА, але силою ніхто їх видавати не буде. Ці розпорядки до українців, колишніх польських громадян, не стосуються, — казав він.

Минулого тижня саме таке сталося з „власівцями”, які перебували в таборі полонених у Бад Тельц біля Дахав. По них приїхали большевики і американці і забрали їх 200 чи 300 на советську зону. Діялися при тому потрясаючі сцени. Само Американське військове правління подає, що 10 з них відібрали собі життя, а двадцять кілька важко себе поранили. Одна їх частина забарикадувала себе у своєму бараці і підпалила його. Сторожа мусіла ужити слізного газу, щоб дістатися до середини бараку і силою повитягати власівців.

Сьогодні довідався я також, що американська розвідка СІС забрала з УНРРА картотеку нашого табору, а також картотеки інших таборів.

Тимчасом, не зважаючи на такий грізний час, у таборі йде далі свара і роздор. Яворський далі веде свою демагогічну роботу, щоб, на випадок виборів на коменданта табору, мати за собою низи. Ось знову, без порозуміння з імпрезовою референткою д-р Вірою Кос, дозволив на якесь весілля в залі, яку п-ні Кос тількищо вирвала для табору від УНРРА і з тяжким трудом того самого дня була відчистила. На весіллях відбувається велика пиятика, а найбільше, кажуть, впивається сам Яворський, який робиться тоді непочитальним і зовсім не здає собі справи з того, що говорить. Культурно-освітний референт інж. Баричко не хоче дати Яворському мішатися в свої справи і збирає підписи інтелігенції під письмом до Яворського. Я того письма не бачив. Чую, що Яворський скликає в тій справі на завтра засідання.

Сьогодні мала відбутися в таборі академія, присвячена босві під Крутами, але культурно-освітний референт УНРРА Бергер заборонив.

1-го лютого 1946.

Прийшла вістка, що в Пфафенгофен була комісія, яка відділила всіх росіян і поляків і призначила їх до репатріації. Українців із західних українських земель трактували легше, також українців із східних земель. Їм мали прибивати печатки на отримання своєрідних легітимацій, званих „нот е пасс”. Вістка неперевірена, але імовірна.

Справа втікачів (чи переміщених осіб) досить часто виходить тепер на світовій політичній арені. „Демократичний світ” не знає, що з нами зробити. На нарадах Організації Об’єднаних Націй, які ледве два тижні тому почалися в Нью-Йорку, вже два рази підношено нашу справу. Перший раз югославський представник, розуміється, за порозумінням з Москвою, вніс пропозицію, щоб тих, хто до визначеного речення не повернеться на батьківщину, позбавити всякої допомоги тому, що т.зв. „втікачі”, які не хочуть повертатися на свою батьківщину, це здебільшого антидемократичний елемент, а навіть воєнні злочинці. Проти цієї пропозиції гостро виступив представник Англії, здається, лорд Бейкер, і запропонував віддати справу втікачів господарській комісії. Його підтримала Голляндія і пані Рузвелт, дружина попереднього президента ЗСА.

Два дні пізніше виступив на засіданні ОН данський делегат, підносячи справу німецьких втікачів у Данії, мовляв, вони надто обтяжують їхній державний бюджет. Використовуючи цю нагоду, польський делегат вніс пропозицію, щоб докладно окреслити поняття „втікач”, бо люди, які боронилися проти своєї держави, не є втікачами. Так отже і на міжнародному форумі наша справа стає щораз більше актуальною, бо врешті мусять щось з нами зробити. Вирішення цієї справи може бути різне, але можна мати надію, що Англія й Америка обстануть за нами, бо вони розуміють нашу ситуацію. Є думка, що ОН вирішать врешті віддати „втікачам” якийсь острів або малозаселену смугу якоїсь південної країни, щоб ми там самі довели її до порядку і влаштували собі життя.

Місс Джад призначила Кінасевича санітарним підреферентом у нашому таборі, він вганяє тепер по цілому таборі, пильнуючи порядків. Мало того! Відбулася окрема жіноча нарада в справі занепаду моральності в таборі. Був на цій нараді сам „король Данило” Яворський. Він плів різні дурниці, такі, як „гріх є солодкий і тому мусить бути, залежить тільки, де і як!” Врешті прийшло питання вибору якогось „комісара моральності”, який наглядав би над залями дівчат, щоб там не діялися неморальні речі. Але до вибору не дійшло, бо голова жіночої секції табору Слава Ганкевич запротестувала проти такого „комісаряту”.

3-го лютого 1946.

Сьогодні (субота) мала відбутися велика забава „для загалу“, щоб направити помилку, яка трапилася, коли перша забава була буцімто тільки для інтелігенції. Це була ідея імпрезової референтки Віри Кос: дати елегантну забаву для цілого табору і показати „загалові“, як такі забави мають виглядати. Бже заздалегідь робилися котильйони, збиралися консерви на „безплатний буфет“. А сьогодні довідуюся, що забави не буде! Були такі, що запротестували проти того: не було свята Крут. Не може бути забави!

Ітя Олесницька оповіла нам цікаву історію, як полковник Маринович, що був жонатий з полькою і в цьому подружжі зовсім спольонізований, став знову українцем. Після першої світової війни хтось з родини прислав йому до Львова посилку з харчами, а між ними були також яйця. Яйця були завинені в кусники паперу. Розвиваючи ці папери, Маринович побачив, що одно яйце завинене в якийсь старий лист. Полковник глипнув оком на листа і побачив, що це хтось з жінчиної родини писав до іншого її родича. Зацікавлений почав читати листа і натрапив на своє прізвище. Автор чи авторка листа щось йому в тому листі закидав, а на кінці додав: „Немає зрештоту до дзівіць! То пшецеж Русін!“ Коли його жінка прийшла до хати і заговорила до нього, як звичайно, по-польському, Маринович із люттю накинувся на неї і заявив, що з того дня в його домі буде тільки українська мова. І так сталося. Він і його жінка говорили відтоді тільки по-українському, а діти були виховані на українських патріотів.

7-го лютого 1946.

В Лондоні вирішується саме тепер наша справа, тобто справа т.зв. „Дісплейсд Персонс“ (або в скороченні „Ді-Пі“). На пропозицію лорда Бейкера передано цю справу з пленуму Об'єднаних Націй до суспільної і гуманітарної комісії ООН, а ця комісія, на пропозицію білоруської делегатки, створила окрему підкомісію Советського Союзу, Польщі, Югославії, Франції, Англії, ЗСА і Південної Африки. Від голосу Франції буде залежати тспер наша доля, а цей голос дуже непевний. Потішаємось тим, що всієї ухвали підкомісії мусять хіба піти ще на обговорення і затвердження комісії пленуму ООН.

Хочуть, мабуть, зробити порядок також з інакшими „вті-

качами". Запало рішення в справі польського корпусу Андерса: корпус мав би зі зброєю повернутися до Польщі. Відділи польські і югославські, які виконують тепер допоміжну службу в американській армії в Німеччині, здається, теж будуть зліквідовані. В тій справі ведеться саме тепер дискусія в американській пресі, а Польща робить на цю тему свої демарші.

У таборі знову сенсація. Студентський союз Інгольштадського табору написав до п-ні Віри Кос листа, в якому повідомляє її, що вносить до проводу табору письмо з проханням вибрати іншого імпрезового референта, а її просить, щоб вона сама добровільно зрезигнувала з свого становища з таких причин: 1) Вона, як імпрезова референтка, зовсім не цікавилася святом Крут, 2) У день свята, замість старатися про дозвіл УНРРА на свято Крут, вона пішла до кіна.

Як показується, закиди ці не мають правдивої основи, бо по-перше, Стрільбицький, голова СУС, сам перебрав на себе організацію цілої імпрези, і по-друге, п-ні Кос пішла до кіна аж тоді, коли імпреза вже була заборонена і ніякої ради вона на це не мала. Найбільше дивне з усього те, що зараз на другий день деякі студенти почали бігати до п-ні Кос і виправдувати себе, що вони не знали, що підписують тощо. Сам Стрільбицький заявив, що його примусили підписати, що грозили йому бойкотом і т.п. Молодий Кендзірявий перепрошував і відкликував свій підпис наперед усно, а пізніше листом, називаючи свій підпис „особисто зфальшованим”. Вчора на ту ж дорогу ступив і Горак, який, як кажуть, був ініціатором цієї бучі. Тепер, очевидно, в таборі кваша. Мачав у тому свої пальці, як кажуть, також Яворський. П-ні Кос, в кожному разі, вийшла з цієї халепи переможно, бо всі тепер її перепрошують, і має навіть відбутися в цій справі окреме засідання управи. Вона справді дуже багато робить для табору, і те, що сталося, було великим нетактом.

Завтра починається у нас курс пластових інструкторів. Моє пластове оповідання „Гірськими пляями” вже скінчене. Дуже багато часу займає мені переписування „начисто”.

11-го лютого 1946.

Просто не встигаю записувати події, які розвиваються в нашому таборі і щораз більше пхають його до упадку. Вчора в канцелярії референтів розігралася між Яворським і імпрезовим референтом панею Вірою Кос сцена, подібна до тієї, що була причиною мого уступлення з тієї функції, яку вона тепер вико-

нус. П-ні Кос прийшла до інж. Яворського з культурно-освітнім референтом інж. Баричком, щоб взяти нашого лідера до рапорту за його деякі непослідовності і занедбання. Вона попросила Яворського до канцелярії референтів, де було кілька осіб з табору, і порушила перш за все справу участі православних у таборовому хорі. Яворський вже давно обіцяв полагодити справу і „примусити” всіх православних співаків співати в репрезентаційному хорі, а тимчасом і далі майже ніхто з них на проби не ходить. Яворський, як звичайно, почав зараз викрикувати своє „я їх всіх до паки” і т.д. Тоді п-ні Кос, обурена, сказала йому, щоб не говорив дурниць, бо це справа поважна і треба її поважно трактувати. Друга справа, яку вона піднесла, це був спорт: нема кому займатися в таборі спортом, треба запрягти до цього студентів. На спортові сходи вчора прийшло три особи. Тоді Яворський почав знову викрикувати, що студенти не є для спортових справ, що студенти мають вчитися, мають вести політику, що він має студентів для інших справ тощо. Це говорення так поіритувало п-і Кос, що вона вдарила кулаком об стіл і крикнула до Яворського, що вже має того всього досить, що вона далі працювати не буде, і вийшла з кімнати, сильно тріснувши за собою дверима. Яворський погнався за нею, хвилину шарпався з нею за дальші двері, які вона за собою зачиняла, а він їй не давав зачинити, а врешті вибіг за нею на коридор і почав на неї кричати: „Перед ким ви стукаєте кулаком об стіл? Кому ви тріскаєте дверима? Ви не знаєте, хто я є?”

Тоді пані Кос:

— Пане інженер, маю охоту дати вам в цій хвилині в лице, але не хочу робити авантури тут на коридорі!

На це Яворський захопив її за руки в зарукавку:

— А я маю охоту дати вам двадцять п'ять і посадити вас до паки!

Так, в оповіданні пані Кос, виглядала ця сцена. Вона вибігла з будинку, а її за хвилину наздігнав інж. Баричко із словами обурення:

— Він мене так само викинув!

— Він мене зовсім не викинув, — обурилася Косова, — я сама вийшла!

Інж. Кос написав негайно дуже гострого листа до Яворського, такого гострого, що Косова сама просила його, щоб цього листа не посилати. Одночасно принесли Косовій листа від інж. Баричка, в якому він закликав її, щоб вона витягла з поведінки Яворського всі консеквенції.

Я саме зайшов був з Марійкою до Віри Кос, і ми розтрясали цілу справу, як хтось приніс листа від Яворського у відповідь інж. Косові. Починався цей лист словами „Любий і дорогий Друже!”, а кінчився „Вірно люблячий Вас інж. Зенон Яворський”. У своєму листі він найперше порушив справу концерту

під назвою „Вечір пісні, танку і музики”, що мав відбутися ще того ж дня, а потім додав таке: „Щодо мого джентелменства, то я, як революційно-військовий діяч і командант табору, мусів стати в обороні свого авторитету, що його образила пані Віра. Я, як революційно-військовий діяч, не узнаю ніяких чужоземних джентелменів, бо я є джентелменом тільки супроти одної пані — Чорної Дами Смерти. Коли виконаю накладені на мене революційно-військові обов'язки, тоді, на моє бажання, пані Віра пришле мені своїх секундантаів. Вашу достойну дружину я ціню за її працю і заслуги для табору. Я маю свідків, що я її нічим не образив, лише вона стукала до мене кулаком в стіл і хотіла дати мені в лице, але не дала. Але якщо Ваша достойна дружина вважає себе ображеною, то я заявляю, що я ніколи не хотів її образити не то чином, але навіть словом ані думкою”.

Коли взяти до уваги листа інж. Коса, в якому він заявив Яворському, що відсьогодні перестав уважати його за джентелмена, то цей лист Яворського вказує на його манію величності і на його макіявельську хистрість, коли йдеться про втримання біля себе потрібних йому людей.

Одночасно ішла вчора в таборі інша акція. Від УГВР прийшло до табору письмо з дорученням, щоб з нагоди виборів у СССР до Ради національностей і Верховної ради всюди всі здержалися від „веселощів і забав”. А тут у нашому таборі був заповіджений на вчора „Вечір пісні, музики і танку”. Яворський кілька разів змінював своє рішення давати чи відкликати концерт, аж врешті, з уваги на запрошених гостей, дав доручення відбутися концерт, а на вечірній збірці пояснив, що це не є ніяка забава, а показ української культури. Все ж „молодці” не були задоволені цим виясненням. Вже рано один з танцюристів п. Ярош захворів і заявив, що не буде виступати у танках.

Концерт почався. Нараз під час другої точки програми, тобто під час виступу хору, на сцені і на залі загасло світло. Хор співає далі. Засвітилося кілька електричних лампок на залі. Публіка спокійно слухає і після закінчення досить довгої пісні завзято оплескує. Потім всі сидять напотемки. Тривало яких 10 хвилин, поки світло направлено. Показалося, що хтось якимсь чином дістався на звичайно замкнений на ключ стрих і викрутив та забрав з собою електричні запобіжники.

13-го лютого 1946.

Передучора, в понеділок, мав я доповідь на тему „Наша справа в Америці”. Цю доповідь я зладив на основі українських

часописів з Америки. Авдиторія була дуже численна. Я з'ясував, при допомозі цитат, існування в Америці серед українців двох груп, які змагаються одна з одною у відношенні до нас скитальців: одна просоветська, а друга протисоветська. Я зілюстрував також працю різних українських місцевих комітетів, об'єднаних в Американсько-канадському комітеті і в Центральному допомоговому бюро в Лондоні. Накінець я зачитував кілька статей із „Свободи”, в яких редакція досить скептично висловлюється про перспективи нашого переселення і праці в Америці. На їхню думку, наше переселення до Америки, якщо буде можливе, то лиш у дуже невеликій частині.

Моя доповідь несподівано перемінилася прикінці в якусь політичну маніфестацію, а радше демонстрацію. Коли я скінчив доповідь, виступив інж. Яворський, який своїм високопарним стилем заявив, що ми тут не впадемо ніколи на дусі так, як дехто в Америці, що будемо боротися до останньої гранати, і закінчив свою промову окриком „Слава Українській Повстанській Армії!” Як лиш він зійшов зі сцени, на його місце вийшов якийсь молодець і прочитав патетичним голосом проклямацію УГВР в справі виборів в Україні, які відбулися вчора. Читав досить довго, а накінець попросив публіку забирати в цій справі слово. Виступив тоді промовець на кожну тему п. Шиян. Він почав свою промову подіями ще з часів Центральної Ради, потім перейшов на голод у Великій Україні (він фельдшер з Наддніпрянської України), а закінчив славослов'ям для УПА. Коли Шиян скінчив, виступив ще раз інж. Яворський і підніс кількакратне „Слава” на честь УПА, Американського комісаріату та Американської і Англійської армій. Витворився вічевий настрій, і оплескам та окликам „Слава!” не було кінця.

Наслідки: кажуть, що американська розвідка (СІС) знає вже про все. Я можу мати теж свою халепу.

Вчора подавало радіо комунікат про ревізії в одному польському таборі і в одному югославському таборі в Баварії. Подавали про основне зліквідування пня югославської протититівської організації, арештування голови тієї організації полк. Поповича і викриття складу зброї. У поляків не знайдено нічого. Але кажуть, що сьогодні була ревізія в Інгольштадському польському таборі. Можна сподіватися подібної ревізії і в нас.

Наша справа на лондонському засіданні Об'єднаних Націй вирішена позитивно. Тих втікачів чи виселенців, що не хочуть повертатися на свою батьківщину, не вільно силувати до повороту. Вишинський ставив ще три додаткові пропозиції:

1) Щоб не вільно було у таборах вести протисоветську пропаганду,

2) Щоб командантами таборів не були особи з „Ді-Пі”,

які ведуть звичайно протикомуністичну пропаганду, тобто пропаганду проти своїх держав, і

3) Щоб „квіслінгів і воєнних злочинців не визнавати за „Ді-Пі”, щоб Об’єднані Нації ними не опікувалися, а навпаки, щоб їх видавали державам, до яких вони належать.

Усі ці додатки відкинено. Пленарне засідання, на яким вирішували цю складну справу, оваційно вітало промову п-ні Рузвельт, яка виступила в обороні азилу для „Ді-Пі”. Представник Англії Бевін сказав, що Англія горда з того, що на протязі історії дала азиль численним дисидентам, між ними Карлові Марксові.

15-го лютого 1946.

Пані Брандмаєр вже вийшла з тюрми і, як кажуть, зараз же на другий день поїхала до полк. Вотсона.

Передучора інж. Баричко скликав сходинок працівників Культурно-освітнього відділу, і там схвалено резолюцію, що цей відділ не має нічого спільного з вічем, яке самовільно відбулося після моєї доповіді, і що відділ застерігається перед такими вихватками та не може брати за них відповідальності. Після такої ухвали учасники сходин закликали Яворського і подали йому до відома зміст ухвали. Яворський казався.

— Хто є автором цієї резолюції? — кричав, водячи сердитими очима по присутніх.

Встав Лялька і сказав, що це він є автором цієї резолюції.

— А ви що за один? — викрикнув Яворський.

— Я є Лялька! — з визовом відповів Лялька, визначний пластовий діяч у таборі.

— А ви що тут робите? — накинувся на нього Яворський. — Ви маєте бути на пластових сходинах, маєте пильнувати, щоб була більша фреквенція на пластовому курсі, а не тут ухвалювати дурні резолюції!

Лялька:

— Якщо є мала фреквенція на пластовому курсі, то в тому ваша вина, пане інженере! Видно ваша УПА неприхильно ставиться до пласту!

— Це не є ніякі збори інтелігенції! — кричав далі Яворський — Скликати мені всю інтелігенцію, хай вона скаже!

Потім розказав свою найновішу повчальну історію про „сотника армії Хмельницького” Зависну, яка, враз з іншими жінками під час облоги Буші, „перегризала горлянки ворогам”. „Ви труси, а я залишуся орлом!” — закінчив свою промову і вийшов.

Напередодні закінчення пластового курсу я прочитав курсантам своє пластове оповідання „Гірськими пляями”. На мою думку, воно має ще деякі композиційні хиби, але пластунам дуже подобалося. Вчора відбулося святочне закінчення курсу з кількома промовами при каві з канапками.

Був я з Іванкою вчора на весіллі стриганецького односільчана Василя Бабія, навіть сказав коротку промову. Був теж на цьому весіллі „король Данило”, тобто наш лідер Зенон Яворський, був також Мирон і Анночка. При цій нагоді ми подивлялися ритуал, що його завів наш лідер, який старостує на кожному весіллі. Відбувалося два весілля відразу. Яворський вів кожну пару до престолу, а потім, зараз по шлюбі, перший при престолі цілувався з кожною парою молодих. Під час прийняття два рази говорив промову і з кожним з молодих знову тричі святочно цілувався. У промові знову гордо повторяв уже знану всім легенду, що він не походить, так як багато нашої інтелігенції, із селян, але з панського роду, одначе з молоком своєї мамки-селянки він висав любов до селянства. Тому він тішиться, що також інші інтелігенти намагаються зблизитися до народу.

21-го лютого 1946.

Моя „повість временних літ” збагатиться сьогодні маркантною запискою, а саме історією невдалого пугчу в державі „короля Данила”, історією веселою і повчальною. Було це продовження тієї афери, що почалася кількома промовами під час моєї доповіді „Наша справа в Америці”. Сходини культурно-освітніх працівників, що їх скликав був після того інж. Баричко, схвалили резолюцію, якою працівники культурно-освітнього відділу застереглися проти вмішування до їхньої праці нелегальних політичних справ. Яворський не признав цих сходин зборами і казав ще раз скликати сходини всієї таборової інтелігенції. Баричко скликав сходини на минулу суботу на 3-ю годину попол. у великій залі в переходовому таборі. Того ж дня я виїхав до Карльсфельду, а потім до Штутгарту і Гмюнду, відшукувати тітку моєї Іванки Іванну Скоплякову з донькою Дунею. Вони мали вже приїхати з Відня до Баварії з транспортом німецьких виселенців. Моя безуспішна подорож тривала три дні.

Я приїхав назад передучора увечорі і вже на станції довідався від Олеса Левицького, що саме відбувається продовження суботніх сходин і я повинен конечно піти негайно на сходини, щоб якось рятувати ситуацію. Я пішов із станції додому, а потім погнався до табору. Але наперед хочу записати, як відбулися попередні сходини.

Отже, на сходини (чи пак збори) в суботу прийшли не тільки запрошені працівники культурно-освітнього відділу, а власне вся таборова інтелігенція. Того дня було кілька весіль у таборі, тож Яворський прийшов на збори зі своїм адютантом Гораком добре напідпитку. Збори відкрив інж. Баричко, як культурно-освітній референт табору. Він заявив, що з доручення УНРРА всі доповіді, читані по таборах, мають віддавати до цензури УНРРА, однак наш відділ має настільки довір'я в УНРРА, що має право давати в таборі доповіді, заручивши наперед, що дана доповідь не буде політичною. Потім в дискусії він згадав промови після моєї доповіді на тему нашої справи в Америці і застерігся проти всякої політичної демагогії при таких нагодах в майбутньому, бо культурно-освітній відділ не може брати на себе відповідальности за такі виступи і за дальші конвенції.

Після цих слів Баричка вискочив на сцену Яворський, випхав зі сцени Баричка і, махаючи руками, почав викрикувати до слухачів:

— Гади! Шурі! Боягузи! Голота! Ви мрієте про корито в Бразилії, Аргентині, Америці.

Коли прийшло до вибору провідника зборів, поставлено кандидатуру Яворського і д-ра Білецького. Прихильники Яворського, студенти і бандерівці, були вже заздалегідь змобілізовані. За Яворським впало всього 32 голоси. Коли прийшла черга голосувати на д-ра Білецького, Яворський виступив перед сцену і розкрав ноги і почав кричати:

— Ану-ану! Голосуйте, хай я бачу, хто є проти мене!

Розуміється, обурення було загальне, і дехто почав виходити із залі. Врешті прийшло до голосування, в якому Білецький дістав кілька голосів більше, як Яворський.

Великим подвижником Яворського був Ярош, який чіпався до поодиноких людей, що вони не мають права голосувати і т.п. Коли вийшов більшістю голосів д-р Білецький, Ярош прискочив до хориста Манька і вдарив його в лице з криком: „Ти голосуєш за Яворського!?” Їх розборонили. Одночасно Яворський почав кричати до інж. Байрака:

— Ти райхсдойч! Ти райхсдойч!

Одне слово, почалася страшна галабурда, так що Білецький розв'язав збори і назначив нові на вівторок, тобто на передучора. Описую ці збори тільки дуже доривочно, малими уривками, так як переповідали мені присутні. Ціла ця авантюра, кажуть, робила страшно прикре враження і була образом роздору та упадку.

Збори у вівторок. На залю впускали тільки за списком. Коли вже всі були на залі, нагло з криком і галасом ввалилися на залю хлопці з-під стягу Яворського. Вони заявили, що мають право бути присутніми на зборах, бо всі вони, як хористи, виступають в імпрезах і тим самим є культурно-освітніми працівниками. Між ними були й особи, які з „інтелігенцією” не мали нічого спільного, а це, за дорученням Яворського, мали бути збори таборової інтелігенції. Збори постановили не противитися їхній волі і залишити їх на залі, що дуже їх розчарувало, бо вони готові були до бучі. Інж. Баричко знову дав своє висношення ситуації. Після нього схопився до голосу Яворський, який сидів у президії зборів. Президію обрано в складі чотирьох осіб, при чому провідником зборів обрано інж. Талана, а членами крім Яворського були д-р Білецький і д-р Шавала. Тоді інж. Кос попросив, щоб йому виїнятковно дозволили забрати слово перед Яворським. Він говорив дуже добре. Він звернув увагу на те, що наша ситуація не є цілком певна, що на нас звернені очі чужинців і американців, за нами слідкує дуже пильно американське СІС. Такі сварки, які тепер почалися в таборі, можуть привести лише до злого. У нас всіх є тільки одна мета, але дороги до неї різні. Говорив у тому напрямку, щоб не доводити до роздору, а далі згідно працювати. Краще тепер звернути увагу на практичні знання, краще, наприклад, скінчити шоферські курси або якесь ремесло у таборі. Навіть у військових діях вони колись можуть придатися. Будьмо відважними, як лев, але одночасно мудрими, як змії, і непотрібно себе не наражуймо на прикрі консеквенції звичайного політиканства!

Після інж. Коса забрав слово Яворський, який обернув промову Коса навиворіть. Почав свою промову, як звичайно, своїм пописовим вступом, в якому хвалився, що він „пан з панів”, але ссав молоко з грудей-селянки, з яких виссав також свою любов до простого народу. Потім розказав усі відомі свої розповіді про „сотника Зависну” та облогу Буші про морську битву біля Скагерраку, де граф Спее волів затопити себе з кораблем, ніж піддатися ворогові. Слова Коса про льва і змія обернув, будьто би він сказав: будьмо смирні, як ягня, а хитрі, як змії, і що його противники мріють про корито в Америці.

Після Яворського виступив із словом подібний промовець п. Ярош, дентист, голова Студентського Союзу в Інгольштадському таборі на місці Стрільбицького. Він почав насамперед оповідати свою автобіографію, де і коли народився, про те,

що його батьків і братів вивезли більшовики на Сибір, і при тому розплакався. Аж тоді почав говорити проти п-ні Кос, якій закинув, що десь там висловилася про нашого найменшого брата в таборі, як про „молх”. Врешті вніс в імені студентів резолюцію, щоб інж. Баричка і п-ні Кос усунути з їх становниць культурно-освітнього референта і імпрезової референтки. Пізніше Ярош ще раз забрав голос і знов почав говорити про свого батька і родину. Тоді Габрович вніс пропозицію, щоб президія раз вписала до протоколу цілу біографію п. Яроша так, щоб він не мусів при кожній нагоді її повторяти. Дальше обвинувачення проти інж. Баричка вела Аня Ганкевич, яка закинула йому, що культурно-освітній реферат під його кермою улаштує нікому непотрібні доповіді на різні далекі теми, як про Америку, природу тощо, а зовсім немає доповідей з історії України, з української літератури і т.д.

Не знаю, як ішли далші промови. В кожному разі говорив ще раз інж. Кос в обороні своєї дружини Віри, кажучи, що вона стільки доброго зробила для табору, а тепер дістала за те ніж у плечі. Він боїться, що також за його працю для табору його чекає така сама вдячність. Одночасно спростував перехвалки Яворського щодо вивішення українського прапора на нашому таборі, бо прапор вивісив він, Кос, а не Яворський.

Я прийшов на збори, коли говорив один з бандуристів, закликаючи всіх підчинитися проводові уряду УНР в екзилі. Потім забрала ще слово Марійка, закидаючи студентам, що критикують працю культурно-освітнього відділу, а самі ніякого вкладу в цю працю від себе не дають. На це зареагувала Славка Ганкевич, стведжуючи, що її сестра Аня, студентка медицини, зголосила три виклади з гігієни, але їх не взято до уваги. Після Слави виступила ще раз Аня, вичислююч, що студенти роблять для табору. Врешті забрав слово і я, вказуючи на потребу за всяку ціну пригасити темпераменти, загладити якомсь цілий спір, а справу, якщо вже так дуже потрібно, перенести на вужче форум самої управи. Я сказав, що всі ці дрібничкові спори, які існують і по інших таборах, це тільки вислід таборових сбставин, це бурі у склянці води, на які треба поставити спокійну, а не провокуючу руку. Цією склянкою води потрясас і бурить цю воду чорний дух еміграції, який розкладає і розкладав завжди всі еміграції. Живемо купую, стаємо однім на пальці, сваримосся найперше із своїми близькими чи співльокаторами, а потім підносимо всякі ідеологічні спори, щоб лиш дати волю своєму темпераментові, який не має де виладуватися. Боюся, що наш табір, який довгий час був зразком для інших таборів, може серед таких умов стати зразком у негативному напрямі. Обі сторони, без сумніву, хочуть добра для України і для свого табору, різняться тільки методами своєї праці. Але такі проблеми не є справою таких зборів, як сьогодні. Пропоную резолюцію, що

збори приймають до відома сьогоднішню дискусію і доручають управі табору даліше в мирі працювати для добра табору і України.

Яворський спершу домагався ще ствердження зборів, що наш табір є „бойовим табором”, але вдалося якось його втихомирити і мою резолюцію прийнято без його додатку. Боївка Яворського спершу не знала, чи голосувати за, чи проти, але врешті вийшло так, що резолюцію прийнято одноголосно.

Сьогодні були в таборі делегати Українського Центрального Комітету з Франкфурту. Яворський після останніх зборів дуже пом'як і погодився підчинитися франкфуртському комітетові через обласний комітет у Мюнхені. Робота в культурно-освітньому відділі йде покищо далі і все імовірно залишиться по-старому. Багато осіб кажуть мені, що „яворівці” потерпіли повну поразку і що навіть їхня бойвка була розчарована.

27-го лютого 1946.

Тітка моєї Іванки Іванна Скоплякова приїхала з своєю Дунею і своєю тіткою Галею Левицькою з Відня до Мюнхену, і там вони всі примістилися у кімнаті Мициків, біля кімнати своєї колишньої секретарки фабрики пасти до черевиків „Елегант” Гільди Кузьми. Ходять чутки, що арештований большевиками ще в 1940 році чоловік тітки Славко Скопляк повернувся з заслання до Львова, а навіть, що є вже у Відні. Але ця вістка зовсім неправдоподібна.

В американській „Свободі” була стаття, в якій писалося, що Англія віддала колишні німецькі колонії в Африці Конго і Камерун під управу Об'єднаних Націй з тим, щоб там примістити всіх т.зв. європейських скитальців. Невже прийдеться ще нам коротати своє життя над рівником між муринами?

28-го лютого 1946.

Вже набридло мені записувати вічно про одне і те саме: про Яворського, про таборіві чвари, але коли я раз вже за це взявся, то треба вести далі.

Отже передучора скликав інж. Баричко співробітників

культурно-освітнього відділу, щоб здати звіт з праці і повідомити про своє уступлення з референта цього відділу. На цих сходинах найбільше виступав проти інж. Баричка — Ромко Ганкевич. Він закидав йому, що Пласт нічого не робить, що Марійка не веде викладів з історії України і т.п. Врешті зупинив його вміло меценас Карпів, а також відповіла йому на його закиди Марійка. У висліді Роман Ганкевич сказав, що Ганкевичі не будуть уже більше киришити, бо від завтра вже не будуть працювати в культурно-освітній ділянці. Подібною заявою відповів йому інж. Баричко, який сказав, що він не буде далі працювати культурно-освітнім референтом у таких обставинах, коли найближчі співробітники ігнорують його і взагалі з ним не говорять. Після цієї заяви Баричко вийшов із залі.

Коли Ромко та інж. Баричко вийшли, сходи одноголосно схвалили резолюцію, звернену до управи табору, в якій зазначають про своє повне довір'я до інж. Баричка і пані д-р Кос, висловлюють признання для їхньої праці, закликаючи їх і далі працювати на своїх становищах. Одночасно резолюція звертається до управи табору з домаганням створити в таборі умови, в яких можна б було без перешкод працювати.

Вчора Яворський скликав нараду референтів, деяких підреферентів і деяких сторонніх осіб. На нараді випадково був тверезий і дуже солодкий та згідливий. Перший забрав слово д-р Кавалець, який покликався на мої аргументи і внесено мною та прийняту останніми зборами резолюцію, закликаючи всіх до згідливої співпраці. Після д-ра Кавальця негайно забрав слово п. Ярош, який знову накинувся на пані Кос (ані п-ні Кос, ані інж. Баричка на нараді не було) і почав п'ятувати її за те, що вона буцімто назвала загальний табір „мотлохом”. Тимчасом п-ні Кос ще під час попередніх зборів заявила, що це неправда. Цим разом вона на збори не прийшла.

Врешті-решт вибрано комісію, до якої ввійшли: меценас Карпів, меценас Карнаухів, Литвиненко, д-р Кавалець і проф. Рудавський. Ця комісія має прослідити, чому не має відповідної співпраці в культурно-освітній ділянці і здати звіт перед управою табору.

Вчора Яворський цілу ніч перегуляв на нашому „автобані” в помешкані наших сусідів, донських козаків. Видно „монтус бльок.” Були там також і якісь козаки з Мюнхену. Сьогодні Яворський знову приїздив на „автобан” і повернувся до табору зовсім п'яний. Ми саме скінчили у п-ні Кос лекцію англійської мови з панєю Форт, як нагло хтось застукав до дверей. Двері відчинилися широко. На порозі стояв Яворський. Очі „лідера”, скісні, сірі, повні злоби, пробігли по всіх нас. Хвилинку панувала мовчанка. Потім Яворський запитався, чи інж. Кос є вдома, а коли довідався, що його нема, викликав пані

Кос на коридор. Сказав, що мусить бачитися з інж. Косом у дуже важливій справі. Від нього несло сопухом самогону.

— Вчора я ставав у вашій обороні, — сказав солодко, до п-ні Кос, — я вас високо ціню і поважаю...

Тимчасом вчора, годину перед засіданням управи, він ходив до Василенка і просив його, щоб прийняв становище імпрезового референта. Одночасно переговорював у тій самій справі з Ярошем, а на засіданні видав „наказ", що інж. Баричко і п-і Кос мусять далі залишитися на своїх становищах.

На другому засіданні у своїй промові „король Данило" сказав:

— Я не зроблю тих помилок, що їх колись зробив Цезар, Наполеон або Гітлер. Цезар відвернувся плечима, і його вдарили ножем у спину, Наполеон зімлів, коли його арештували, а Гітлер сам застрілився. А я дивлюся небезпеці в очі!

Сьогодні Яворський зустрівся з Олесницькими і сказав:

— Я не відмовлюся, коли мене покличуть на „фюрера", тому я нічого не роблю собі з того, що мене називають „Гітлером"! Частина інтелігенції посилає на мене затруєні стріли, але я остерігаю їх, що вони пожалують того! Мельниківці — це політичні банкрути!

4-го березня 1946.

Передвчора ввечері побито Мака. Кажуть, що у Цвайбрюку були сходини мельниківців, до яких належить Мак. Коли він повертався з засідання додому, напали на нього три головорізи: в тому два поліціанти, а один, кажуть, стояв збоку і придивлявся. Побили Мака до крові. Справа опинилася в американській військовій поліції (МР).

У п'ятницю наші таборіві „руські" разом з москалями з польського табору давали свій концерт у залі нашого переходового табору. Фірмував польський табір. Наші „боївкарі" раз-по-раз гасили світло на залі. З наших на цьому концерті виконувала черкеський танок панна Усенко, а акомпанювала панна Литвиненко. Молоденька Усенко ніяк не могла дістатися із своїми танцями на нашу сцену, то й поспішила тепер на чужу. Вона дуже талановита танцюристка.

5-го березня 1946.

Прийшли перші поважні вістки, про наше переселення, чи, може, навіть поселення. Директор нашої УНРРА п. Дейвідсон повідомив інж. Коса, що до травня мають перенести частину нашого табору до Надренії. Що там будуть з нами починати, не відомо. В кожному разі — на роботу.

Післязавтра мають приїхати до нашого табору делегати: голова Допомогового Комітету з Канади о. д-р Кушнір і редактор Василь Мудрий, голова Центрального Представництва Української Еміграції (ЦПУЕ) в Німеччині.

8-го березня 1946.

Вчора і сьогодні відбувалася в нас нарада прийняття гостей: голови Допомогового Комітету з Канади о. д-ра Кушніра і голови ЦПУЕ у Німеччині ред. Василя Мудрого. Власне кажучи, з цілої цієї зустрічі вийшла велика „кляпа”. Табір ждав на цю зустріч цілий тиждень, думав, що о. д-р Кушнір з Канади скаже нам щось конкретного щодо нашого майбутнього. Коли ж о. делегат не міг цього зробити, бо сам нічого в цій справі не знав, то міг бодай дати нам інформації про теперішню нашу ситуацію і про працю Комітетів до цього часу. Це саме повинен був зробити і ред. Мудрий. Тимчасом, приїхали, з'їли і поїхали. „Всні, віді, віці!”

Табір робив приготування вже кілька днів, готував програму концерту, вибирав три делегації: від інтелігенції, селян і робітників та від ремісників — по 5 осіб, які мали вітати обох гостей. До першої делегації приділено, між іншими, також мене, а промову мав говорити проф. Андрусак. Яворський вивчив напам'ять свою привітальну промову. Створив уже свою теорію, чому казав позмінювати таборові прапори з жовто-блакитних на блакитно-чи синьо-жовті. А саме: жовто-блакитний це український прапор, державний, а тому що ми ще не маємо своєї держави, то наш прапор мусить бути синьо-жовтий, тобто бойовий! Тому теж він сам носить відзнаку УНРРА на грудях жовто-блакитну, а прапор блакитно-жовтий!

Табір був у поготівлі вже від 2-ої години пополудні, а на 4-ту сподівалися приїзду делегатів. О 4-й приїхав директор УНРРА Дейвідсон і привіз американський прапор. Але коли побачив браму табору, прикрашену тризубами і прапорами всіх „союзників”, зрезигнував з вивішення американського прапора

і казав віднести його назад до УНРРА. Люди стояли у збірці від 4-ої години, але врешті, коли не могли дочекатися, порозходилися спершу поблизу площі збірок, а пізніше й додому. Гості приїхали аж коло години 8.30 вечора. Треба було зрезигнувати з наміченої програми, а саме з привітання на збірці, після якого мали відбутися оглядини табору, вечери о 6-й і концерту в 8-й годині. Паради почалися відразу концертом. Заля була заповнена. Мабуть, мало хто залишився дома. Вхід гостей не зробив дуже великого враження, бо наперед ввійшов ред. Мудрий, а аж за якої чверть години ввійшов о. Кушнір, який ходив ще зложити візиту дир. Дейвідсонові. Обох привітала заля оплесками.

Мудрий постарівся трохи. Його кругла голова ще більше заокруглилася, а волосся, коротко стрижене, побіліло. Він і далі такий сухий і випростуваний, як був колись. Привітався зі мною щиро. Думав, що я залишуся в Галичині. Настроений не бадьоро, а радше песимістично, передбачає велику небезпеку для нас у майбутній контролі втікачів й у списках воєнних злочинців, що їх буцімто зладив уже советський уряд.

Отець Кушнір, товстенький, кругленький, тип задоволеного собою і світом діяча. У його промові після концерту не було пізнати великої індивідуальності. Концерт тягнувся дуже довго, був нудний і слабкий. Цікаво, але задовго танцювали різні народні танки діти із садочка Віри Ганкевич, слабо випав танок пластунок, хор двома виступами показав, що в тім напрямі тут солідно працюють, але ані матеріялу, ані диригента не мають. Співала ще пані Василенко „Ангел ночі”, „Молитву” з „Запорожця” з хором і найслабше дує „Ой, у полі віте віє” зі своїм чоловіком. Крім того виступав бас Ольховий з бандуристів. Найкращі точки були: сольо-танок Богацької і виступ бандуристів, які, на жаль, співали досить мало.

Промова отця д-ра Кушніра після концерту обмежилася тільки до загального привіту від канадських громадян — українців, до запевнення, що робиться для нашої справи все, що можливе і т. п. Нічого конкретного, навіть ніякої звичайної інформації. Після промови отця Кушніра у виступі Яворського мусіли, звичайно, виявитися протилежності поглядів нашого табору. Яворський вніс трикратне „Слава” на честь отця Кушніра і директора УНРРА Дейвідсона, а поминув ред. Мудрого, голову нашого ЦПУЕ у Німеччині, до якого ми, зрештою, належимо. Цей нетакт хотів направити інж. Кос, але у своїм виступі підніс трикратне „Слава”, „маршалкові сойму Мудрому”, а забув подати його теперішнє суспільне становище, отже президента ЦПУЕ.

Найелегантнішою точкою цілої наради було скромне, але гарне прийняття після концерту. Все ж не було на цьому прийнятті щирого настрою і зацікавлення. Було кілька промов і багатолітствій, але оба гості не промовляли. Сьогодні рано па-

рада закінчилася оглядинами табору і збіркою, на якій отець Кушнір сказав лише ці слова: „Прощаю вас! Моліться, а все буде добре!” Помітне було загальне розчарування після від'їзду гостей. Треба згадати, що Яворський цим разом поправився і вніс своє „тричі слава” вже обом гостям.

Назагал, в усій праці табору слідно тепер розвал і знеохоту. За кілька днів має бути Шевченківський концерт, але праця йде дуже пияво і без запалу. Є небезпека, що буде компромітація. Пані Кос вже не займається офіційно цією імпрезою, але мусить таки полагоджувати багато справ, бо інакше все провалилося б.

Сьогодні був я з інж. Олесницьким у німецькому Інгольштадтському театрі на п'єсі Катаєва „Квадратура кола” (Штріх дурх дас Ціммер). Не могли вибрати кращої п'єси для відстрашення людей від большевизму.

Працюю тепер трохи над своєю п'єсою. Дуже хотів би я, щоб мені вдалося її написати.

Сьогодні було в німецькому радіо з Льондону, що в американській зоні починається перевірка втікачів і депортованих осіб, які сидять по таборах, з метою викрити воєнних злочинців і колаборантів. Воєнних злочинців і колаборантів мають видати під суд держав, до яких вони приналежні.

12-го березня 1946.

Передучора відбулося засідання референтів нашого табору, на якому Мирон підніс справу нашого прапора. Підтримали його інж. Кос, Мірошніченко, Талан і інші, домагаючись залишити ухвалений Центральною Радою жовто-блакитний прапор, під яким боролися війська УНР і УГА. Яворський викручувався своїми теоріями про державний прапор і другий бойовий блакитно-жовтий прапор, але врешті погодився змінити знову прапор у таборі на „державний”, а лише на збірці і при всяких парадах уживати „бойового!” Таке вирішення принципово ідіотичне, але, мабуть, не було іншої ради. Вчора вже справді повівав на таборі жовто-блакитний прапор, а на збірці Яворський виголосив промову, в якій боронив цим разом — двох прапорів.

Так було вчора. А сьогодні нова метаморфоза. Рано прапору на таборі взагалі не було, а пізніше появився, але тільки „бойовий”, блакитно-жовтий.

Вчора передавали в радіо, що американський уряд видав розпорядження, згідно з яким буде далі відбуватися репатріація советських громадян. Отже ті втікачі й переселенці, що були до 1939 р. советськими громадянами, будуть репатрійовані тільки за їх особистою згодою, за винятком тих, яких зловлено в німецьких мундурах, тих, які були під час війни советськими всякими і не були звільнені з війська, як теж воєнних злочинців та колаборантів, яким докажуть їх вину.

Вчора були дуже симпатичні естонські вечерниці. Сьогодні наші бандуристи давали малий концерт для головного директора УНРРА на цілу Баварію Брука. Концерт був чудовий. „Птичий хор” вийшов з бандурами і в прекрасному виконанні Вслодимира Божи́ка, як диригента і соліста — прегарно. Я все наново клоню голову перед українською піснею.

17-го березня 1946.

Вчора і сьогодні радіо подавало, що в Америці відбувається саме з'їзд УНРРА, в якому беруть участь представники 70 народів. На порядку дня є, між іншими, також справа втікачів і виселенців в Європі, які, з політичних оглядів, не хочуть вертатися на батьківщину.

На нашому таборі взагалі не висить тепер ніякий прапор. Пан командант поліції (Гонтар) зняв прапор і не дозволяє висіти ніякого, якщо не може висіти „бойовий”.

У міжнародних відносинах щораз більше зростає напруження між Англією і Америкою та Росією. Черчіл виголосив у Фултоні в Америці гостру протибольшевицьку промову. Совсти не хочуть забрати своїх військ з Персії. Справа опиниться на другий тиждень знову на Раді Безпеки в Нью Йорку.

Сьогодні польське радіо з Лондону надало вістку, що унія́тська церква в Західній Україні повідомила Москву, що зірвала унію з Римом і повертається під крило російської православної Церкви, при чому дякує Сталінові за об'єднання всіх українських земель. Це одночасно кінець взагалі всякої релігії в Західній Україні.

23-го березня 1946.

Починаю бути злий на себе, що не пишу оповідань або новель. Життя в таборі дає стільки матеріалу. Писання драми йде дуже поволі. На великій перешкоді стоїть брак української писальної машини. Навіть перший чорновик, переписаний на машині, дає ілюзію друкованої книжки, підносить повагу автора до своїх написаних рядків і до свого твору, дає легкий перегляд і можливість охоплення цілості та деталей. Але дні йдуть і з ними пропливає єдина неповторна нагода використати час. Таких обставин побуту у розмірній вигоді, де тільки „сиди й пиши”, вже напевно в моєму житті не буде. Як тільки впораюся або залишу зовсім свою п'єсу, мушу написати оповідання, для якого маю вже наголовок: „Нагла смерть”. Оповідання про директора Коренця і його психологічну боротьбу із смертю на протязі довгих років, вслід за чим ця смерть зовсім не була „нагла”. За оповіданнями Стефи, він часто згадував про „даймоніон”, який допомагав йому перехитрити злу богиню його життя — смерть. Стефа — його дочка, лікарка, яка опікувалася кожним кроком батька, була також його вічним „мементо морі”. Він кидався, шарпався, часом дровичся з нею, як дитина, а врешті нагла смерть таки перемогла.

28-го березня 1946.

Отже наш лідер „король Данило” жениться. На Великдень має бути шлюб. Його наречена — балетниця-наддніпрянка, яка, як каже Яворський, сама йому освідчилася, і він мусить з нею женитися.

— „Це друга жінка в моєму житті”, — сказав він з гордістю, яка сама мені освідчилася, і я мушу з нею оженитися, хоч між нами 30 років різниці!

Вона зовсім молода, має 20 років. Справді в історію її кохання до Яворського важко повірити. Яворський пропонує тепер д-рові Вірі Кос, щоб вона влаштувала збірку на нього, бо він не має грошей на весілля. Весільним прийняттям вона теж має зайнятися.

Виклади на нашому загально-освітньому курсі зовсім обірвалися. Ті, що вели опозицію проти культурно-освітньої референтури, не зголосили ані одного викладу, а старі знеохотилися.

2-го квітня 1946.

Вчора приїхав на „автобан” наш „король Данило” на коні. Його наречена — козачка з Сумів. Кажуть, що її висватали за „короля Данила” наші „автобанські” донські козаки.

На Раді Безпеки в Нью-Йорку точиться далі справа Ірану. Громико вийшов із засідання. Завтра ввечері мають іти даліші наради, якщо Совсти доставлять інформації про хід переговорів з Іраном. У виборах у Греції комуністи, які бойкотували вибори, програли, бо, не зважаючи на їхню протиагітацію, майже 70 проц. виборців взяло участь у виборах. Маневр комуністів, які стараються прилучити до себе соціалістичні партії, їм не вдається. У Німеччині і в Англії комуністам дали добру відправу, а також у Франції соціалісти не погодилися іти до виборів разом з комуністами.

7-го квітня 1946.

У табір у Герстфельді заїхали американські танки і після довгого шамотання забрали 15 наших людей, а на списку було, кажуть, 60. Під час тягання і шарпання вояки побили кількох таборян так, що мусіли відставити їх до шпиталю. Кількох з забраних мали вже випустити, інші ще сидять в арешті, між ними журналіст Підгайний, який колись поміщував у берлінському „Українському Слові” репортаж „Українські письменники на Соловках”. Усі табори в Герстфельді на знак протесту влаштували голодівку.

11-го квітня 1946.

Я їздив до Авгсбурга і Мюнхену. Щораз більше говориться про приготування до переселення нас до Америки.

17-го квітня 1946.

Хоч ще тільки половина квітня, але весна у повному розквіті. Погода тримається суха й тепла. Цвітуть сади. Ми всі „на автобані” позасівали малі грядочки і щовечора їх підливаемо. При тій роботі розмова завжди мусить зійти на те, чи будемо ми ще їсти овочі з того, що ми засіяли. Ще місяць-два — і це безвиглядне сидження в таборі хіба мусить нарешті скінчитися! Доки так нас будуть тримати? Вони теж мають того досить

Отже з новин про наше положення певне те, що президент Труман відкрив іміграцію до Америки для Ді-Пі. Ті, хто має право їхати до Америки, вчислені в 6 пунктах. Це ті, що вивезені на роботу, ті, що були в концетраційних ляграх, ті, що втекли до Німеччини перед переслідуваннями, евакуовані німцями з воєнних причин, ті, що втекли з причини расового переслідування, і, врешті для нас найважливіше, всі ті, хто з расових, політичних або релігійних причин не хочуть повертатися на батьківщину.

Конференція комісії для Ді-Пі в Лондоні ще радить далі. Вона передбачена на три тижні. Бразилія зголосила, що може прийняти втікачів, які погодяться в Бразилії асимілюватися. Потрібні головню селяни й робітники. Канада ще нічого в нашій справі не заявила. Я мав би найбільшу охоту виїхати до Канади. Читаю тепер цікаву книжку Івара Ліснера „Фелькер унд Контіненте”. Він представляє Канаду багато приманливішою, як ЗДА.

Наша УНРРА починає теж списувати тих, хто має в Америці свояків. Брат моєї Іванки Петро Яросевич приїздив від Центрального Допомогового Комітету і залишив для канцелярії управи нашого табору квестіонарі, в яких теж, між іншими точками, є питання, куди хто хоче виїхати. В американській „Свободі” читаю проєкт д-ра Миколи Чубатого створити Інститут Української Культури в Америці або Канаді. Труман призначив для транспортування переселенців 6 воєнних кораблів, які 20-го ц.м. мають виїхати з Нью-Йорку до Бремен і постійно возити транспорти до Америки. Але як довго це мусіло б тривати, коли всіх переселенців буде майже півмільйона.

Ні! Наш „король Данило” це справжній літературний тип, до якого не треба нічого додавати з власної фантазії. Я хотів би колись здобутися на те, щоб описати його в літературній формі. Отже з його женячки нічого не буде. Переконав його о. Малкович, який сказав йому: „Коли це має бути весела ревія, то женіться, але коли це має женитися „король Данило”, то ця дівчина вам не відповідає”. Так то „король Данило” зрезигнував із свого лицарського обов’язку оженитися з тою, що сама перша визнала йому свою любов.

Одного дня інж. Яворський запитав пані Кос:

— Як то є в королівських палатах? Заля прийнять мас, кажуть, бути помальована вгорі, як небо із зорями?

Пані Кос не взяла цього питання поважно:

— О, так, так! — сказала. — Стеля вималювана, звичайно, як небо із зорями!

Сьогодні я довідався, що „король Данило” справді казав помалювати склепіння своєї канцелярії на синьо, а на цьому небі блимають зорі. Треба чекати, що він скаже зробити собі також престіл.

Коли Яросевич увійшов до канцелярії, Яворський привітав його, як звичайно, з рукавицями в руках, в чоботах на своїх, трохи кривих ногах. Дві години Яворський пояснював йому збірку тризубів, врешті сказав:

— Ця збірка має неоціненну вартість. Я подарую її команді тієї української армії, яка перша увійде до Києва!

— Але щось на це не збирається так скоро, — сказав Яросевич.

— Но, так, бо моя збірка ще не готова. Як зберу всі тризуби, то тоді прийде той час. Тому привезіть мені кілька тризубів, щоб приспішити велику хвилину! А тепер до побачення, працюйте, робіть, що вважаєте за потрібне, бо я не маю часу, маю велику працю, цілий табір на моїй голові! — і вийшов.

Великою таборовою квестією є тепер питання приділу додаткових американських папіросів для працюючих. Мають давати одного папіроса за одну годину праці. Розуміється, маса невдоволених, покривджених, між ними також я. Мені відразу таборовий уряд праці заявив, що я не працюю і мені папіроси не належаться. Я вніс тоді письмо, потверджене Вірою Кос і інж. Баричком, в якому я пригадав їм все, що я в останньому часі написав для табору і що пишу. Мене вставили на листу, але д-р Кавалець мене скреслив, сказавши, що це не є ніяка праця для табору та що за те, що я напишу, я дістану гроші. Але сьогодні сказав мені Кінасевич, що він говорив з Шумахером, постачальним офіцером УНРРА і що той сказав, щоб видати папіроси для мене і всіх тих, хто працює в мистецькій ділянці. Побачимо, що з цього вийде.

Табір — це справді одна родина, але ніхто не видав, щоб родина, яка живе накупі, не сварилася. Аж дивно, як малі справи виростають тут до розмірів мало не світового, а принаймні національного значення. Папіроси! Собака! З собакою така була історія: Ми всі троє в суботу виїздили до Гармш-Партенкірхену. Не мали ми де залишити Яркового песика Герчика і за-

лишили його у Любки Мармаш, яка сама це нам запропонувала. Коли ми повернулися, то вже цілий табір говорив про те, скільки разів наш Герцик змочився Любці на ліжку і що він їй напакостив.

Але потіхою за всі ці турботи дня були для нас останні три дні, які ми з Ярком і Іванкою провели в Гарміш-Партенкірхені. Якщо б я виїхав був туди з Галичини ще перед війною, то напевно написав би був довжелезний репортаж про цю чудову місцевість і чудові прогулянки на Цугшпіце, на Банк і до Партнах-Кляму. Але тепер якось такі речі втрачали для мене аж таку велику вартість, щоб їх треба була так подрібно описувати. Це для мене лише особисте переживання подиву до краси природи, до її маєстату та могутності, до сили людського духа, що зумів цю природу собі підкорити і зужиткувати для своєї приємності.

Могутня ливнова залізничка, що підносить нас на висоту понад 1900 м. (Банк) з вихідної висоти 700 м. на протязі 10 хвилин. Завішені між небом і землею на висоті 120 м. від землі, посуваємося вгору в малому вагоніку. 20 людей — порошинка серед сил природних і одночасно пан та владика цих сил. 4 кілометри тунелю унутрі гірського верха Цугшпіце, крізь який зубата залізничка витягає нас з висоти 1500 м. на висоту 2500 м. Дальша емоційна їзда ливнвою залізничкою на сам верх Цугшпіце, найвищий шпиль у Німеччині (3960 м.). Вічний сніг на вершинах Альп. Вид на десятки і сотки верхів, вкритих вічним снігом. А стрімко вниз чудове озеро Айгзее. Могутнє враження Партнах-Кляму, гірського потоку, що, мов ножем, перерізає височенну гору, а радше скелю, і створив глибоку, вузьку, прямолисну щілину у цілому скельному масиві.

20-го квітня 1946.

Завтра Великдень. Сьогодні приїздив на „автобан” о. Бахталовський святити паски. У нас буде цього року незвичайно скромне святкування. Навіть волового м'яса не було б, якщо б Мирон в останній хвилині не приніс трехи м'яса на завтра на росіл. Кілограм ковбаси, булка, перекладанець, ну і правда — два торти.

В нашому таборі новий подвиг. Коло „румунського” бараку збудовано басейн для купелі, а навколо влаштовано малий городець з прапорами наших „альянтів”, викладеними з кольорових камінців. На скісно стятому цоколі такий же мозаїчний портрет Шевченка. По обох боках портрету висипано з камінців

два українські прапори. Щоб не було нікому кривди, один жовто-блакитний, а другий блакитно-жовтий. І ось передучора вночі хтось перекреслив широкою борозною навхрест жовто-блакитний прапор. Тепер люди ходять і покивують головами. Плаща-ниця України.

Нині прийшов до нас Мирон у делегації від Яворського до мене і зголосив, що Яворський хоче мене перепросити і прийде до мене скласти побажання „Веселих Свят”. Не було ради. За якийсь час приїхав на „автобан” „король Данило” із своїм братом, оба верхи на конях. Яворський трохи підпитий.

— Пане редакторе, я бажаю вам на наступні свята слухати дзвонів нашої Софії і зайняти найвище становище в нашій державі. Рівночасно перепрошую вас дуже, що я вас образив!

Потім я мав честь ще на додаток 3 рази з „королем Данилом” поцілуватися. Так закінчився мій гнів з лідером табору інж. Яворським.

27-го квітня 1946.

Сьогодні перейшли ми контролю СІС. Уже три дні сидить у таборі лейтенант СІС і його помічник та б'є печатки на наші „нот-е-пасс-и”, дивні американські легітимації, які стверджують тільки те, що ми не маємо паспортів. Наперед сами заповнюємо квестіонарі, в яких відповіді на три питання мусять бути „так”, а решта „ні”, щоб можна було дістати печатку. Ці питання, що потребують позитивної відповіді, такі: „Чи ви належите до народу, що був німцями переслідуваний?”, „Чи ви були переслідувані, як член того народу?” і „Чи ви підпадали під закони праці Німеччини?”. Лейтенант має паперову форму з віконцями, вирізаними в тих місцях, де вони покриваються з цими трьома відповідями. Він прикладає форму до квестіонаря і, коли бачить у віконцях відповіді „так”, каже помічникові бити печатку. Справжня американська техніка! При тому мужчини переходять попри лейтенанта, роздягнені до пояса і з піднесеним рам'ям, щоб показати, чи не мають значка „СС”.

Першою функцією контролерів був перегляд нашої картотеки в УНРРА, при чому шукали за „крігсфербрехерами” (воєнними злочинцями), списки яких мали з собою. У нашому таборі не знайшли ні одного.

На другий день Великодніх Свят ми поїхали до Розенгайму, до тітки Скоплякової. Зробили при тому прогулянку на найбільше озеро Німеччини — Хімзее. На острові Герренінзель,

що серед озера, стоїть колишній замок-палата короля Баварії. Самого замку нам, на жаль, не пощастило оглянути.

Яворський, бажаючи Марійці Веселих Свят, сказав, що бажає їй бути на другий рік у Києві на найвищому становищі побіч нього.

— Я буду про вас пам'ятати, — сказав. — Я страшно за-працьований! У мене державні справи. Ви думаете, що я маю один тільки табір під собою? Я маю під собою 120 тисяч людей!

Сьогодні пощастило мені заглянути крізь двері канцелярії Яворського і побачити зоряне небо на склепінні його кімнати.

13-го травня 1946.

Табір живе далі своїм нудним, дрібничковим життям. Сьогодні заповнювали ми анонімну анкету УНРРА з трьома питаннями: 1) До якої державної приналежності себе зараховуєте? 2) Чи хочете тепер повернутися на батьківщину? 3) Якщо ні, то чому? Анкета без підписування прізвища.

УНРРА розпорядила на 24-го травня вибори таборової управи з 5 осіб, які самі з-поміж себе виберуть провідника. Значить, вибори з рамени комітету, мабуть, відпадуть.

17-го травня 1946.

В таборі перед виборами гарячка. Вибори з розпорядження УНРРА мають відбутися 24-го ц.м. До післязавтра можна вносити списки кандидатів. Покищо зарисовується 3 листи. Одна, урядова, складається з 10 осіб (вибирають тільки 5), друга — опозиційна, з додатковими 4 кандидатами, і третя, т.зв. селянської партії, яку організує наддніпрянський агроном, інж. Голубничий. Туди тягнуть всі т.зв. східняки. Передбачають, що провідником стане Косович, за яким є майже всі мешканці табору, і що Яворський взагалі не ввійде до управи. Цікаве, що мені пропонували кандидувати з урядової листи. Я відмовився.

21-го травня 1946.

Завтра має відбутися передвиборче віче.

Мене огортає дивна апатія. Хочу писати, але писання не йде. В цих обставинах людина тупіє, і „завмирає серце”.

22-го травня 1946.

Сьогоднішнє передвиборче віче не виправдало сподівань тих, що йшли подивитися на сенсацію. Говорилося тільки про технічне проведення виборів, а до промов агітаційних не дійшло. Загальною признано, що це не потрібно, а й часу не було, бо зала була зайнята від 7-ої год. на литовську виставу. Зате „король Данило” виголошує тепер свої агітаційні промови на вечірніх збірках. Передучора говорив про „гнилу інтелігенцію”, про ко-сператорів, які обікрали край, і про те, що ті панове тепер на-гвалт записуються на виїзд до Америки.

Досі були у нас 2 офіційні квестіонарі, які порушували справу виїзду. Один американський при видаванні печаток ДіПі. Тоді не було ані одного, хто не написав би, що хоче виїхати за море. Другий „запитник” Переселенчої Комісії Центрального Допомогового Комітету. Тут теж не було ні одної людини в таборі, крім Яворського, яка не подала б якоїсь країни за морем.

Треба признати, що Яворський в першому випадку поми-нув це питання без відповіді, а в другому взагалі не заповнив цілої анкети. Отже був консеквентний.

Наш Пласт мав у неділю неприємність. Робив прогулянку на озеро і, вертаючись, маршував рядами та співав. Дорога вела саме попри палату губернатора. Цей стримав з балькону похід і зробив страшну авантюру інж. Олесницькому, який провадив пластовий відділ. Не вільно ходити зорганізовано в рядах і не вільно співати, не вільно носити зелених одностроїв, ані бляшаних гудзиків. На другий день була ще авантура в УНРРА. Пластові заборонили ходити відділами поза табором і носити однострої поза табором. Яворський, почувши про те, сказав до Олесницького: „Вас давно вже повинні були розігнати, а Ляльку арештувати, бо він мельниківець”. Сьогодні він же сказав до Косової, що всіх мельниківців повинні виарештувати.

На днях має в нас бути комісія перевірки нашого статусу Ді-Пі, бо попередня перевірка уневажнена. У цій комісії мають брати участь також советчики. Така комісія була вже у Фюссен.

Вона привезла з собою вже готовий список 300 людей-колябо-рантів. Большевики схопили з них 12 і вивезли, коло 30 арештували американці, а решта втекла у ліси. Також у Льюзенгуті така комісія мала бути дуже гостра.

27-го травня 1946.

Вибори таборового проводу — це сенсація останніх днів. Вони так заабсорбували всіх, а в тому і мене, що я не мав змоги записати щонебудь за той час. А шкода, бо тепер з перспективи навіть одного дня це все не може вже мати такої виразності.

Отже останнього дня перед виборами створився бльок між обома опозиційними „партіями” в тому напрямку, що ми прийняли на свою листу професора Мальцева з листи Голубничого, а вони зате мали підтримати Косовича і евентуально ще Стецюка. Увечорі ми написали летючки такого змісту: „Хто проти самоволі і безголов'я, а за порядок і справедливий лад у таборі, той голосує на п'ятох з цих кандидатів”... Ми подали 6 наших кандидатів, тобто чотирьох з нашої листи, Косовича і Мальцева. Того ж вечора відбулося ще маленьке віче у нас на „автобані”, на подвір'ї. Рано рознесено по кімнатах наші летючки, а у відповідь на них появився на брамі головного табору такий афіш: „Селяни і робітники! Хто проти гнилої інтелігенції, яка хоче панувати над народом, хоче офіцерської кухні, хоче, щоб для неї виходки чистили — той голосує.....” і подано п'ять кандидатів з листи Яворського.

Три рази змінював Яворський свою „наказну листу”. В останній, ненадійно, мабуть, довідавшись про наш бльок, помітив на листі Косовича.

Передвиборчі збори таборян, по яких всі сподівалися великих скандалів, відбулися спокійно, бо кандидати не прийшли до голосу.

Самі вибори відбулися зовсім спокійно і в порядку. Голосувало 80% управнених. Повну перемогу osiąгнули у виборах прихильники Яворського. Всі п'ять кандидатів вийшли з їх листи, з тим хіба, що між ними був також і наш кандидат Косович. Крім Яворського і Косовича ввійшов ще до управи Семотюк, Баб'як і Шавала. За ними йшов щодо кількості голосів Гайдук, а далі Віра Кос і проф. Мальців. Наші кандидати зібрали невелику кількість голосів. Але й тут не обійшлося без курйозу. Тільки що проминуло перше захоплення перемогою „яворівців”, як всі вони почали думати: „Ну, а кого ж ці п'ять виберуть на провідника? Показалося, що трьох з нової управи є засудовани-

ми ворогами Яворського, а тільки д-р Шавала не знає, на яку ступити. Отже вийшло так, що у своїй поразці опозиція виграла.

Тепер почався страшний натиск „яворівців”. Він сконцентрувався головно на селянина Баб'яка, якому закинули зраду і почали грозити. Фатальне було те, що голоси обчислено в суботу, після чого УНРРА роз'їхалася додому, не затвердивши вибраних членів управи, так, що вони не могли уконститууватися. У неділю всі відпочивали, тільки натиск „яворівців”, різні делегації, проби погрози не уставали. „Делегації” у Баб'яка тривали до год. третьої вночі. Всі сподівалися, що вже сьогодні, в понеділок, наступить вибір провідника і настане відпруження. Але сьогодні йде у нас цілий день видача нових посвідок Ді-Пі, і знову вибір провідника відсунувся. Тимчасом пополудні пішла чутка, що Баб'як, втомлений вічними намовами, просьбами і погрозами, „зм'як” і готов уже голосувати на Яворського. Така ситуація сьогоднішнього вечора.

Тимчасом сьогоднішня видача посвідок також принесла Яворському нагоду кинути на Косовича і опозицію клеймо зрадників. Дир. УНРРА Дейвідсон розпорядив, щоб у рубриці „державна приналежність” таборяни вписували або „поль. Україне” або „совет. Україне”. А що майже всі у нашому таборі записані як давніші польські громадяни, то люди почали записувати так, як вимагав цього Дейвідсон. Все ж молодші побачили в цьому образі націоналізму, почали ворохобитися, і врешті інж. Яворський коло полудня заявив, що наказує бойкот нових легітимаций. Скінчилося тим, що Дейвідсон, порозумівшись в Мюнхені, видав розпорядження, що хто не візьме нової легітимачії статусу Ді-Пі, буде 1-го травня позбавлений опіки УНРРА. Це відразу змінило ситуацію. Реєстрація пішла далі. Лише Яворський і ще дехто викрикував, що це Косович „робить з людей полегків”. Прибічник Яворського п. Горак сам перший взяв нову легітимачію.

Істеричний командант табору і ще кілька істеричних його послідовників, головно жінок, можуть зробити з табору „дім вар'їатів”. Настрої в таборі щораз більше напружені. Уже сьогодні увечері у нас „на автобани” ухвалено виставляти уночі окрему варту перед „руськими”.

29-го травня 1946.

Учора, тобто другого дня видачі посвідок статусу Ді-Пі, „яворівці” зорганізували бойкот реєстрації так, що до полудня відібрало посвідки всього яких 100 осіб. Попереднього дня за реєструвалося в комісії понад 800 осіб за цілий день. Все це

сталося в наслідок збірки, яку Яворський зробив вранці і на якій видав наказ, щоб ніхто не йшов до реєстрації.

Пополудні прийшло з УНРРА ще кілька змінних розпоряджень щодо рубрики „державна приналежність”. Був уже навіть впродовж короткого часу дозвіл писати „приналежність невияснена”, але його відкликано. Уже першого дня американка п-ні Мендоза, яка вела реєстрацію, цікавилася кілька разів, чи Яворський зареєструвався.

Вчора пополудні хлопці, а за ними дівчата, почали звертати назад свої посвідки, що їх уже були взяли. Робили це в досить некультурний спосіб, дуже поденеровані, розагітовані. Дехто навіть викрикував до пані Мендози і до лотишки, яка сиділа при картотеці. Посвідки звернуло 336 осіб. Звернули навіть деякі такі, що їх зареєстровано як „бездержавних”.

Нараз на залю у переходовому бараці, де відбувалася реєстрація, вбіг дир. Дейвідсон. Перш за все побіг до п-ні Мендози і запитався, чи Яворський зареєструвався. Потім поїхав до головного будинку табору і казав скликати збірку. На збірці ще раз вияснив людям, що посвідка статусу Ді-Пі це внутрішній документ УНРРА, потрібний для видавання харчів і для легітимування поза табором. УНРРА не має права визначувати діпстів бездержавними. На це будуть окремі комісії. Заручив усім, що ці посвідки не мають ніякого відношення до репатріації і не будуть мати на неї ніякого впливу. „Якщо маєте до мене довір'я, то йдіть і реєструйтеся!” — сказав. „Якщо ж не підете, то я зрезигную із свого становища, а ви дістанете сюди іншого директора. Тоді поділять ваш табір на два табори — польський і російський!”

Дейвідсон дав реченець, щоб до 4-ої години люди пішли до реєстрації, інакше він реєстрацію зовсім відкличе. Коли Дейвідсон відійшов, Яворський сказав: „Хто має довір'я до п. Дейвідсона, най іде реєструватися!” — і відійшов. До реєстрації не пішов майже ніхто, а навіть ще коло 20 осіб віднесли свої посвідки назад.

Сьогодні вранці УНРРА вже не привезла картотек для реєстрації. Рано відбулася на площі перед табором збірка, під час якої Яворський сказав:

— Апостолів було дванадцять, а між ними був один Юда, а у нас на п'ятох є три Юди, які мене зрадили!

Це так про Косовича, Семотюка і Баб'яка.

— Я знаю, ви маєте до мене довір'я, бо інакше ви не були б мене знову вибрали своїм провідником.

Потім з довжезною промовою у тому самому дусі виступив Ярош.

Але мушу повернутися ще до вчорашнього дня. Уже вчора увечері Дейвідсон вислав Яворському письмо з повідомленням, що він усуває його (Яворського) з нововибраної управи табору через те, що він не виправдав себе, як провідник, і тому що не знайшов його прізвища поміж тими, які зареєструвалися. Після того військова поліція (М.П.) кілька разів об'їхала автом табір. Страх пішов поміж людьми. Напруження в таборі справді дійшло до вершин, тим більше, що Дейвідсон забрав ключі від магазину таборової кухні і кухня не мала з чого зварили вечері вчора, а сьогодні сніданку.

Тимчасом „на замку короля Данила”, тобто у „зоряній” канцелярії Яворського, відбулася нарада, на якій схвалено що табір піде завтра до реєстрації. У цій справі написано до УНРРА одне письмо, а друге написано з проханням, щоб Яворського залишено в управі табору, а якщо ні, то щоб розписати нові вибори. Ці два письма прочитав Яреш вранці на збірці для апробати цілого табору. Не обійшлося без криків на „гнилу інтелігенцію”, яка „запродала” табір. Вибрано після того делегацію до Дейвідсона у складі: д-р Кавалець, Аня Ганкевич, Шиян, Єгорів, Стрільбицький, Дубівка. Одночасно „опозиція” вибрала від себе м-ра Габровича і Ю. Кручового, щоб ті також пішли разом з делегацією управи до УНРРА і, якщо буде потрібно, виявили свою опінію про заторкувані справи. Наша делегація не прийшла одначе до голосу, бо Дейвідсон прийняв тільки до відома, що табір піде до реєстрації, а про Яворського не хотів взагалі говорити.

Пополудні решта табору пішла реєструватися, а ті, що віддали були легітимації, пішли просити їх назад. Дейвідсон визначив на 5-ту годину пополудні вибір провідника табору в приміщенні УНРРА. Одночасно повідомили Гайдука, щоб він увійшов до управи на місце Яворського. Усі були вже певні, що управа вибере вже тепер з-поміж себе провідником Косовича, але „яворівці” знову натиснули тепер на Баб'яка, щоб він голосував на себе, а Гайдукові і д-рові Шавалі доручили голосувати на Баб'яка, щоб тільки не допустити до провідництва Косовича. По дорозі до УНРРА Баб'як сказав про це все решті членів управи, і тоді Косович і Семотюк, прийшовши до УНРРА, зрезигнували з вибору до управи, подаючи за причину, що на управу роблять у таборі натиск і погрожують. Довідавшись про це, Дейвідсон розпустив цілу управу і заявив, що відбудуться нові вибори, при чому Яворський не буде вже могли кандидувати.

4-го червня 1946.

Розписано нові вибори таборової управи. Яворський поїхав до полк. Вотсона. Певно буде робити скаргу на Дейвідсона.

9-го червня 1946.

Перевибори таборової управи відбудуться за три дні, тобто в середу. Знову оголошено дві листи, т.зв. урядову і опозиційну. Урядовим заправилом є тепер д-р Кавалець. Яворський нібито відсунувся на бік.

Минулого тижня стрінув мене під час перерви на Святі Матері д-р Кавалець.

— Пане редакторе, — сказав він, — я хотів би довести до якогось порозуміння, прошу вас, прийдіть на нараду о пів на шосту (була тоді 4-та година) до залі референтур. Приїхав якийсь пан з Авгсбурга, який хоче допомогти встановити у нашому таборі згоду.

Я запитався, хто буде на тій нараді.

— Кого вони запросили, то я не знаю, а я запросив п. Байрака, обоє Косів і вас.

Я не дав д-рові Кавальцеві ніякої відповіді, а потім написав йому листа, що не можу прийти на нараду, бо вважаю, що на такі важливі наради повинні бути запрошені відпоручники даних груп, а не випадкові особи. Як пізніше я довідався, ніякої наради насправді не було, був тільки гість о. д-р Гриньох, який їздить тепер як світська особа під чужим прізвищем. Він, кажуть, виголосив дуже розумну доповідь про УПАрмію.

З діяльності таборової опозиції, яка зрештою, дуже мало тієї діяльності проявляє, треба згадати доповідь д-ра Стецюка на тему: „В чому сила української нації і еміграції“. Доповідь була дуже добра і сильно вдарила по розперезаній сваволі деяких партійників. Самовинищування української нації, ширення роздору, брак охоти до будьякої конструктивної праці, нетолерантність до чужої думки — це головні закиди, які підносив д-р Стецюк. Яворівці були розторощені.

Після доповіді зібралися представники опозиції у канцелярії переходового табору на нараду. Найперше сконстатували, що д-р Кавалець і група Яворського ведуть політику перема-

нювання поодиноких осіб на свою сторону, а не політику отвертого порозуміння, бо офіційно не зверталися в справі порозуміння до нікого. Рішено переговорювати, якщо хтось офіційно до нас у тій справі звернеться. Намічено кандидатів опозиції до наступних виборів управи табору: Косовича, Косову, Мальцева (після порозуміння з Селянською Спілксю) і селянина Поліщука. Так отже і Віра Косова, яку „яворівці” конечно хотіли мати на своїй листі, зрезигнувала з листи урядової, а станула тільки на нашій листі. На урядовій листі стоять такі кандидати: д-р Кавалець, д-р Шавала, Болахівський, Гайдук і Баб'як.

Не записав я ще справи інж. Коса, яка сплелася міцно з виборчою кампанією і формально перетягнула інж. Коса на наш бік. Отже на збірці під час реєстрації Яворський оголошував підкликання своєї попередньої постанови в справі відкинення реєстрування. Цим разом він казав вибрати делегацію, яка пішла б до УНРРА і склала заяву, що табір прийме реєстраційні картки, але під тією умовою, що УНРРА при тому поверне йому, Яворському, його вибір до управи. Тоді виступив з пропозицією Шиян, щоб попросити когось іншого за перекладача до Дейвідсона, бо до інж. Коса „ми не маємо довір'я”. Збірка вигуками добрила цю пропозицію, а д-р Кавалець не тільки не виступив в обороні інж. Коса, а ще заявив, що коли збори собі цього бажають, то це зробиться.

Коли інж. Кос, як урядовий перекладач від початку існування табору в Інгольштадті, пішов з делегацією до дир. Дейвідсона, Шиян знову виступив і запитав Дейвідсона, чи він не вміє говорити по-німецьки, бо делегація сама хотіла б розуміти те, що перекладає інж. Кос. Тоді інж. Кос вийшов, а на своє місце прислав лановку. Сам негайно написав заяву про свою резигнацію з становища зв'язкового нашого табору в УНРРА. В урядовій групі настала констернація, бо не було кого вислати до УНРРА на місце Коса. З інтелігенції ні Мирон, ні д-р Андрусак не хотіли прийняти це становище. Покищо вислали на місце інж. Коса мало компетентного на це становище Нариського, а інж. Коса всіма силами намагаються переблагати. Зібрали навіть понад тисячу підписів під письмом з перепросинами і т.п. На те Кос заявив, що повернеться до УНРРА тільки після виборів, якщо буде вибрана управа табору, з якою він зможе співпрацювати. Тому то так дуже залежало д-рові Кавальцеві, щоб дружина інж. Коса д-р Віра Кос ввійшла на їхню листу. Тимчасом п-ні Кос прийняла кандидатуру з листи опозиції.

Яворський перейшов на православ'я. Хочє таки женитися з танцюристкою. А що Яворський вже раз жонатий, то, щоб дістати церковний розвід з своєю першою жінкою, перейшов тепер на православ'я. Про свій крок він сам говорить тепер як про „поворот до віри батьків” і як про політичний акт релігійного з'єдинення українців!

Серед православних теж не без сварів. В наслідок цих сварок о. Шеметило і о. Ступницький, колишній харківський інженер, відкололися від свого пароха о. Кіндзерявого і створили іншу таборову церкву під юрисдикцією якогось іншого єпископа. Кілька днів тому приїздив до Інгольштадту православний архієпископ. Сам Дейвідсон привіз його до православної церкви, але показалося, що церква зачинена, а ключ до церкви забрав з собою о. Кіндзерявий. Дейвідсон поїхав тоді до о. Кіндзерявого і взяв ключі. Після того відбулися в церкві сходи вірних з архієпископом. Парафіяни о. Кіндзерявого виступали проти всіх трьох священиків і домагалися нового пароха. Не обійшлося і без доносів до УНРРА.

10-го червня 1946.

Сьогодні другий день Зелених Свят. Увечорі, о 6-й год., — передвиборче віче.

Вчора прибув новий, призначений Архієпископом священик для православних, отець Палладій, волиняк. Та дир. Дейвідсон не апробував його на те становище в таборі, поки не вяснить деяких справ. На його місце до Мюнхену мав би виїхати з Інгольштадту о. Ступницький.

11-го червня 1946.

Вчора відбулася справжня славна баталія на передвиборчому вічу. Заля переходового табору у визначеному часі була заповнена в більшості молодими людьми. Це були прихильники Яворського. Але теж і „опозиції” було досить. Вічем проводив інж. Кос. Не дозволяв особистих образ і відбирав слово, якщо хтось цього не дотримувався.

Перший промовляв Косович, який вяснив справу уневаження перших виборів, а потім подав програму дальшої праці, яку намітили собі кандидати опозиційної виборчої листи. Говорив спокійно і річево. У своїй відповіді Косовичеві провідник уневажненої управи Баб'як у демагогічний спосіб говорив про інтелігенцію:

— А кому ми маємо завдячуватия те, що ми тут, — сказав він, — як не нашій інтелігенції, яка висилала нас до Німеччини на роботи?

Д-р Віра Кос,
культ.-освітній референт і
Володимир Божик, диригент Капелі
бандуристів в таборі
Інгольштадт.

Сам він, кажуть, колишній солтис, а знаємо, що саме солтиси визначували, хто має їхати до Німеччини на роботи.

З інших промовців треба згадати Голубничого, який завжди робив управі Яворського закиди щодо відношення до „східняків”. Він пригадав, що буцімто з Рінгзее не прийнято до Інгольштадського табору багато селян-українців, а прийнято зате різних москалів. На східняків кидається завжди клеймо большевиків. До них відносяться як до людей другої кляси.

Віра Кос говорила проти двох лист і пропонувала згоду, але її не послухали так, що вона залишилася на листі опозиції.

Д-р Кавалець склав речевий звіт з своєї дотеперішньої праці, а подекуди і з праці цілої управи.

Кабанів говорив у тому напрямку, щоб не вибирати управи за списками, а за тим, хто що варта, без огляду на те, чи він на першій листі, чи на другій.

Виступив також проф. Рудавський, який говорив про konieczність виборів до ширшої Таборової Ради, а не тільки до п'ятиособової управи.

Я говорив коротко, але гостро. Я ствердив найперше, що існування двох виборчих лист не є ніяким негативним явищем. Одна тільки виборча листа є тільки в большевиків, але нам такої „однозгідности поглядів” не потрібно. Я назвав Яворського духовним батьком того хаосу і балагану, до якого докотився тепер наш табір і назвав той стан і режим, в якому наш табір живе, „яворівщиною”. Урядова листа кандидатів, сказав я, це продовжувачі „яворівщини” у таборі, тому хто хоче, щоб було у таборі далі так, як є тепер, хай голосує на урядову листу. На цій листі немає ні одного наддніпрянця, ні одної жінки! Вони є тільки на другій листі, листі опозиції!

Яворський почав від подяки усім за довір'я до нього і численність голосів, які впали на нього, як на провідника. Але „чорна рука”, сказав він, постаралася, щоб його усунути. Та він не мусить бути в управі. Склад урядової листи такий, що він, Яворський, завжди буде керувати табором, як досі. Потім назвав Голубничого агентом. На цьому Кос відібрав йому слово, але, після остороги, дав йому слово знову. І Яворський докінчив свою історію.

Після мене Яворський забрав слово знову. Почав викрикувати про представників передвоєнних партій, старих трупів, які ширять тут роздор з доручення приїжджих людей. „Ми не дозволимо приїздити сюди чужим людям і підривати наш табір. А коли ці політичні трупи не перестануть бороздити нам, то ми їх так розшифруємо, що з них лише сморід залишиться! Ганьба зрадникам! Ісус Христос мав 12 апостолів і одного Юду між ними, а я на 5 мав їх двох!”

Тут почався на залі крик. Кос кілька разів відбирав Яворському слово, але Яворський відкликувався до своїх „молодців” і говорив далі, аж поки Горак не забрав його назад на місце.

Накінєць виступив ще Горак, який вже дорешти розкрив карти „яворівців”. Він говорив до молоді, кажучи, що вже досить старі керували справами. Ми молоді мусимо захопити всі уряди! Старі досить висилали нас на смерть, як було треба гарматного м'яса, а тепер ми самі мусимо рішати, куди маємо йти!

Ці дві останні промови (Яворського і Горака) зробили таке прикре враження, бодай на частину публіки, що вже ніхто не хотів забирати голосу, і всі розійшлися.

12-го червня 1946.

Сьогодні відбулися другі вибори. Спокійно і тихо. Тільки рано вивісив хтось два афіші з дуже дурними карикатурами на Баричка і Голубничого. Посередині інж. Баричко і інж. Голубничий подають собі руки. Баричка тримає за полу його жінка. По боках якісь дуже дурні і примітивні дотепи і заклик до селян і робітників проти інтелігенції.

Вчора приїхав до табору представник від УГВР. З Яворським взагалі не хотів говорити. Мав страшно зрити провід за те, що виступають проти Косовича і Семотюка і що підтримують роздор. В наслідок того „яворівці” ще вчора зверталися до Косовича і Семотюка з пропозицією компромісу. Вони мали б зреґнувати з Болахівського і д-ра Шавали, а на їх місце мав би ввійти на листу Косович і Семотюк. Оба вони цієї пропозиції не прийняли.

13-го червня 1946.

Паде дощ. Радісвий голосник на зовнішній стіні нашого бльоку грає якусь тиху, сентиментальну мелодію. З її лагідними звуками мішаються і переплітаються голоси з вікна сусідів. Там іде завзята сварка. Молодий син сусідів оженився в листопаді минулого року з німкою, гарною, багато інтелігентнішою від нього дочкою бауера, продавницею у текстильній крамниці. Вона вирвала його з концетраку, врятувала йому життя. Не пожили разом навіть і півроку, а вже він почав зраджувати її, а вдома почалися сварки. Вона зреклася для нього свого німецького громадянства, зареєструвалася як ді-пі-стка, і тепер село не хоче прийняти її назад, насміхасться з неї. Втекла була раз додому і вернулася. Два тижні тому знову втекла. Саме тепер приїхала до сватів і зятя її мати. Але доля її доні у наших сусідів уже припечатана. Сварка йде по-німецькому. Аж дивно, як скоро наші люди виучують чужі мови.

Приходжу до переконання, що наш табір щораз більше падає в істерію. Що тут дивуватися жінкам, коли й чоловіки щораз більше тратять „сене оф пропоршен.” Боюся, що й я можу потрапити в цю психозу.

16-го червня 1946.

У виборах опозиція понесла поразку. Ні один кандидат з опозиційної листи не ввійшов до управи табору. Та все таки це, мабуть, Піррова перемога для наших „яворівців”. Опозиція до „режиму Яворського” зарисувалася в цих виборах виразно і поважно. Коли в попередніх, уневажнених УНРРА виборах кандидати опозиції мали ледве по сто кількадесят, а то й менше голосів, а найбільше мав Мальців, щось трохи понад 200, то тепер наші кандидати дістали від 200 до 400 голосів, а разом зібрали 40% усіх голосів. Наші кандидати не вийшли тільки тому, що багато з опозиції голосували на частину нашої листи і на частину урядової.

Тепер д-р Кавалець заходиться, щоб притягнути опозицію до співпраці, але робить це невдало, бо не хоче говорити з представниками опозиції, а говорить з поодинокими особами і сам визначає, хто з опозиції мав би ввійти до поширеної управи, чи пак таборової Ради. До Ради мало б ввійти 25 осіб, але Кавалець під натиском „яворівців” заздалегідь виключає прийняття до ради Косовича і Поліщука, які були кандидатами на листі опозиції.

17-го червня 1946.

До лікарки пані д-р Шекери прийшов мешканець табору, неписьменний селянин, що мешкає у нас, „на автобані”.

— Моя дитина хвора. Дайте мені картку до шпиталю.

— Як хочете до шпиталю, то я дам вам картку, — сказала д-р Шекера.

— І напишіть ще картку, щоби прислали по дитину авто.
Д-р Шекера написала картку на авто.

— А хто ту картку віднесе?

— А що? Ви хочете, щоб я вам ще несла картку по авто?

— Та ви ні, але є санітарний поліціант, най несе!

Шекера подерла карточки і сама оглянула дитину, після чого взагалі не дала картки, бо дитині нічого не бракувало.

18-го червня 1946.

Сьогодні дійшло до якогось нібито компромісу, і, може, почнеться вже у нашому таборі співпраця. Для добра загалу, позиція зрезигнувала із своїх амбіцій, і, коли д-р Кавалець післав запрошення на нараду, вирішено піти і заявити готовість до співпраці. При аранжуванні цієї наради виявилася дійсна ментальність „яворівців”. Отже Косовича не запросили зовсім, а щоб це якось прикрити, написали на листі запрошених: „Нарада референтів, підреферентів і бльокових командантів”. Все ж по-запрошували й багато таких, що ні першими, ні другими, ні третіми не є. З Пласту, наприклад, запросили Любку Мармаш, хоч знають, що провідником Пласту є Лялька. Запросили директора народної школи Кручового і учителя Дубівку, але директорки таборової гімназії Марійки Левицької не запросили. Д-р Кавалець дуже дивувався на засіданні, що я на нараду не прийшов, бо я буцімто був запрошений, але на листі запрошених мене не було. Мав бути запрошений також інж. Олесницький, але „на автобані” взагалі у нікого з запрошених не було ніякого післанця з запрошенням.

На нараді Мирон був речником опозиції. Він заявив нашу згоду співпрацювати, але під умовою, що всі наші п'ять кандидатів з попередньої листи увійдуть тепер до ради і що управа

перепросить на найближчих загальних зборах інтелігенцію, яку образила. Управа погодилася на обидві умови з тим, що Косович може ввійти до ради аж тоді, коли суд, який має тепер відбутися між ним, д-ром Кавальцем і Гайдуком, виправдає його. Це був звичайний викрут, бо ніякого „суду” не буде.

27-го червня 1946.

В таборі є тепер нова Американська комісія, яка має перевіряти ді-пі-стів. Естонці перейшли вже в себе цю комісію. Тепер переходять її вже три дні поляки. За ними підемо, здається, ми. Квестіонарі мають 32 питання. Коли їх заповнимо, підуть до Франкфурту, і щойно там признають або не признають кожному з нас статус Ді-Пі.

7-го липня 1946.

Добре є виграти війну, але треба ще, крім того, уміти виграти мир. Для цього, однак, треба мати трохи політичного розуму, чого нашим „яворівцям” Бог не дав. Вони мали якнайліпшу нагоду скоординувати знову всі сили табору на базі взаємного порозуміння і взаємопошани, але для цього забракло їм шляхетности й доброї волі. Замість говорити з представниками опозиції, вони почали говорити з поодинокими людьми, відкидаючи відразу можливість розмов з провідниками. Збори опозиції д-р Кавалець заборонив. Опозиція теж не виявила солідарности і організаційного хисту. Налякавшись заборони зборів, навіть не порозумілася, не виробила проєкту домагань, і, розуміється, прогнала.

Незабаром після першої відбулася друга „нарада референтів і підреферентів”, знову ні мене, ні Марійки не запросили, хоч попереднім разом виправдували себе тільки „забуттям”.

„Пласт” написав письмо до управи табору, щоб приділено мені папіроси, тому що я працюю для Пласту, написав для них сценічну феєрію „Романтична ватра” і тепер режисерую її виставу. Письмо два рази в управі пропало, і аж за третім разом, коли Любка Мармаш сама ходила в цій справі до Кавальця, признано мені за цілу працю аж три пачки папіросів по 20 штук „ричталтово” (в цілому). Я звернув папіроси назад.

12-го липня 1946.

„Скрінінг” йде у нас вже чотири дні. Тільки сьогодні чомусь його немає. Члени комісії: якась швайцарка з мюнхенської УНРРА, лейтенант з „Мілітері говернмент” і його шофер, який час до часу заступає свого „боса”. Треба відповісти на 20 питань квестіонара, а крім цього вони ставлять ще деякі додаткові питання. Хто має „арбайтсбух” або „арбайтскарту” („книжку праці), проходить легше. Важче проходять ті, хто не має ніяких або слабкі документи про працю в Німеччині. Дуже пильно приглядаються, чи хто не має татуованих знаків „СС” під пахвою. Хто має хоч би знак від чиряка, навіть не на руці, того зараз беруть і везуть до Сі-Ай-Сі. Досі не притримали у нас нікого, а висліди „скрінінгу” будуть відомі аж пізніше, коли комісія поставить на 4-ій стороні анкетного формуляра свою децизію. А є чотири можливі форми цієї децизії: 1) Ді-Пі статус признаний („естеблішд”), 2) Ді-Пі статус не признаний, 3) Прийнято за гідне довір’я („белівд”) і 4) Не прийнято за гідне довір’я („нот белівд”). Під децизіями місце на мотиви („різонс”).

Прийшли тривожні вісті з табору в Авгсбурзі. Комісія перевірила табір у Гінденбургкасерне і на 1000 людей не признала статусу ДіПі 186 людям. Сумнівними встановили 73 і з них напевно яких 50 не признають „ді-пістами”. Усіх цих людей кликали ще раз до перевірки і випитували по півгодини, а то й довше. Є це здебільшого наддніпрянці, а навіть наддніпрянські емігранти з-перед першої світової війни, які не можуть доказати, що німці насильно вивезли їх до Німеччини на роботи. Їм казали бути на другий день готовими до вивозу в німецький табір, де перебувають виселенці з Чех, Польщі, Мадярьщини і т.д. Кажуть, що на знак протесту усі мешканці табору в Авгсбурзі проголосили голодівку, і вивіз стримано.

23-го липня 1946.

Роздор і гризня в таборі росте. Хоч т.зв. опозиція запропонувала співпрацю з новою управою на підставі взаємного порозуміння, нова управа зігнорувала цю пропозицію і заявила, що ніякої опозиції не визнає. Втягнувши за своїм вибором деяких людей з опозиції до таборової ради, управа перейшла над нашими домаганнями до порядку денного. Ці наші домагання були зовсім скромні: тому що опозиційна листа отримала при виборах 40 проц. голосів, ми домагалися 40 проц. представників

у раді, а саме: усіх п'ять наших кандидатів до управи і ще окремо трьох, тобто разом 8 на всіх 20 членів ради. Також домагалися ми, щоб перепрошено українську інтелігенцію і старше громадянство табору за образи, нанесені під час виборчої кампанії.

Нова управа виелімінувала всіх немилих собі людей із співпраці, в тому всіх Левицьких, Косовича, Ляльку і ін. Кілька днів тому зайшов інцидент, який характеризує політику управи: 16 осіб з головного табору і 5 з „автобану” дістали покликання до таборового уряду праці. На списку головного табору стояло написано: „Мають з'явитися в справі папіросів. Приділ папіросів буде збільшений”. На списку „автобану” не було подано ніякої причини явки. На списках були: шестеро Левицьких, Косович, Лялька, д-р Білецький, інж. Баричко, д-р Нездійминого і ін. Показалося, що справа, в якій нас покликано, це охота позбутися нас з табору, а саме пропозиція нам усім виїхати до Кассель, де в головній квартирі УНРРА потрібно 20 працівників у канцеляріях, магазинах, кухні і т.п. Вичислені особи, що були на списку, зробили авантюру і внесли протест на письмі проти образливого „запрошення”. Відповіді, очевидно, немає ніякої.

Марійці, як директорці гімназії, відібрали одну пачку папіросок. Миронові відібрано обох джигурних, мені, за написання пластової феєрії „Романтична ватра” для нашого таборового Пласту і за підготову її вистави, дали три пачки папіросів, які я негайно звернув. Коли справа цих всіх шикан опинилася перед контрольною комісією, управа виправдується тим, що це все робить уряд праці на власну руку.

Мюнхенський обласний комітет, до якого належить Інгольштадський табір, скликав інформаційну конференцію до Мюнхену, а що цей комітет досі не визнав Інгольштадської таборової ради, як громадського чинника, то звернувся до управи табору, щоб вона вислала на цю конференцію трьох своїх представників, а опозиційна група двох. Управа зігнувала це домагання обласного комітету і вислала всіх п'ятьох представників від себе. Опозиційна група, на власну руку, вислала на конференцію Косовича і мене. На конференції прийшло до ссисії. Яворський викрикував на залі, а врешті всі п'ять делегатів управи вийшли з засідання.

„Яворівці” приступили у таборі до дальшої „чистки”. Дуже мало компетентний референт молоді п. Довбуш виступив на засіданні таборової Ради з обвинуваченням проти праці в Пласті, куди, буцімто, вводиться партійну політику, а винуватим за це п. Довбуш робив провідника Пласту п. Ляльку. Вчора мала в тій справі відбутися окрема конференція пластового проводу, що складається з 8 підібраних управою осіб.

В суботу відбувся цивільний шлюб Яворського з 20-літньою танцюристкою. Здається, сьогодні (вівторок) відбудеться їхній церковний шлюб у Мюнхені.

Учора вночі арештовано в нашому таборі інж. Кабанова, Мірошниченка, Недашківського, його сестру Женю та нашого сусіда Євсєєва. Шукали ще за Памфіловим, який мешкав колись з Євсєєвим.

Цікаве, як реагує табір на ці арештування. По цьому реагуванні пізнати, як тут люди себе взаємно не терплять, не мають ніякого співчуття, ніякого оправдання. Всі переганяються у здогадах, якими то злочинцями були арештовані. Кожний вже віддавна їх підозрівав, для кожного вони не були українцями, для кожного вони підозріло поводитися. Тут у нас взагалі, здається, немає людини, на яку не кидано б всяких підозрінь і наклепів. Це таборова психоза.

27-го липня 1946.

Для мене арештовані кілька днів тому впали жертвою непорозумінь або доносів. Мірошниченко — старший, нервовий, спрацьований. Співав у православному церковному хорі, був, здається, навіть його старостою. Недашківський — рибалка з синіми очима. Цілими днями сидів над рікою і ловив рибу. Обличчя рожеве, кругле, очі світлі, добрі. Його сестра — весела, темпераментна, молодий шалапут. Інж. Кабанів — досить шорсткий і непривітний в поведінці, зате напрочуд працьовитий. Від самого початку існування Інгольштадського табору веде таборові шоферські курси. До цього часу понад 100 мешканців табору з його курсів дістали дозволи керування автом від УНРРА. Кожного дня, від ранку до полудня, а часом і ввечорі до пізньої ночі, можна було бачити його у вишкільному авті, навантаженому курсантами, як навчав їх практичного ведення авта. Пополудні до вечора — теоретичні курси і механіка. Науку трактував поважно, навіть суворо. В обставинах таборового життя його працьовитість була подивугідною, а навіть, справді, могла виглядати декому підозрілою. У нас підозрівають всіх і все. Євсєєв — донський козак, поводився і подавав себе завжди за професійного вояка, який не знає ніякої іншої роботи. Кілька разів приїздили до нього козацькі генерали і не обходилося без попивок при всяких нагодах. А так він був звичайним таборовиком і мало чим більше звертав на себе увагу.

Вчора на пробу мосі „Романтичної ватри” не прийшов ніхто з пластунів-акторів. Бойкот. Деякі вже передтим відмовилися від своїх роль, інші не прийшли, підбунтовані „яворівцями”. які ведуть акцію проти Ляльки, як провідника Пласту, і проти мене.

8-го серпня 1946.

Сьогодні випустили всіх арештованих. Тішить мене, що моя думка про їхню невинність знайшла підтвердження. Цікаве те, що наша управа поспішила вже віддати помешкання Мірошниченка кому іншому, а також чую, що не хоче допустити Кабанова до дальшого ведення курсів шоферування.

Мене знову запросили вести мистецький відділ таборових імпрез. Теперішня імпрезова референтка пані Кос мала сцисію з режисером Василенком. Пані Кос сказала, у висліді, управі: „Або я, або Василенко,” і його усунули. Невідповідною поведінкою Василенка обурений дуже інж. Кос, який не прийняв навіть Василенка до хати, коли той прийшов перепрошувати його дружину за свої нетакти. З цієї то нагоди, коли виникла потреба поставити когось на місце Василенка, п-ні Кос запропонувала це місце мені. Я місце режисера не прийняв, але погодився працювати як мистецький керівник усіх таборових імпрез.

Знову втягаюся в таборову працю. Приготовляю естрадну розмаїтку (ревію).

Ми всі троє їздили на кілька днів до Берхтесгадену. Там чудово. Робили прогулянку до Кенігзее.

Один з арештованих, Євсейв, думаючи, що його видадуть совстам, підрізав собі жили. Тепер у шпиталі — важко хворий.

28-го серпня 1946.

„Скрінінг” зближається до кінця. При комісії нам усім пішло добре, але висліді ще немає. Досі на 500 лотишів не признано статусу Ді-Пі 50 особам, а на 90 естонців не визнано діпістами 20. Останніми днями прийшли ще якісь загострення. Покищо ті, що їх не визнано за Ді-Пі, можуть мешкати в таборах, але дістали вже, замість харчів з УНРРА, німецькі картки.

Роман полк. Вотсона з п-нею Брандмаср закінчився. Кілька днів тому була в Альтеттінгу, де директором УНРРА є полк. Вотсон, прогулянка з нашого табору. Саме тоді приїхав випущений з полону чоловік п-ні Брандмаср, і того ж самого дня, як кажуть, УНРРА звільнила полк. Вотсона із становища директора УНРРА в Альтеттінгу. Він від'їхав до Англії. Зустріч Брандмасра з дружиною була, як кажуть, для нього великим і тяжким переживанням.

Ми переселилися на „автобані” на інше помешкання. Маємо тепер окрему кімнатку і кухню з вікнами до сходу. Помешкання буде, мабуть, дуже зимне, але все таки окреме.

Вже майже два місяці працюю як мистецький керівник таборових імпрез. Приготовляю тепер ревію „Що чувати?” Управа досі не доручила видавати належних мені за мою працю двох пачок папіросів тижнево. Це дрібничка, але теж своєрідне свідоцтво політики нашої управи.

Я дістав вістку, що наша мама в Коломиї дуже хворіє. Нездужає на атонію кишок і загальну анемію.

2-го вересня 1946.

Скрінінгова комісія вже закінчила свою працю в нашому таборі, але ще не подала нам своїх рішень. Під час скрінінгу були цікаві випадки. Одна наддніпрянка Женья подала себе, як багато інших наддніпрянців, за галичанку. На докладніші запитування сержанта потвердила це і відповідала в тому напрямі і на інші питання. На запит про документи відповіла, що всі її документи згоріли під час бомбардування. Вже мала виходити, як заманулося їй витягнути з кишені хустинку до носа. І тоді сержант побачив, що з її кишені вистає ріг якоїсь книжечки. Він сягнув рукою, і вже книжечка була в його руках. Це був Женин „арбайтсбук”, в якому виразно стояло, що вона із Східної України. Її арештували, але на другий день випустили.

Подібний факт склався в Мюнхені, в таборі на Фраймані, де якийсь югославець виходив уже від скрінінгової комісії і, вдягаючи на себе блузку, загубив з неї свій портфель. Поліціант підняв портфель, заглянув досередини і знайшов на самому верху фотографії власника портфелю в „гештапівському” однострою.

6-го вересня 1946.

Один з найважчих днів у таборі. Хто зна, чи не прийдуть ще прикріші. Скрінінгова комісія скінчила вже свою роботу, але передучора покликала ще раз 65 людей до поновної перевірки, а пізніше ще 15. Поміж цими останніми був і я. Причина цієї останньої додаткової листи покликаних було те, що ми по-

дали в наших унівських картотеках трохи більшу суму посіда-них нами грошей, в тому я подав 2200 нім. марок. Я попав у картотеку з такою сумою, вважаючи, що треба подати трохи більшу суму, яку могли б мені пізніше зарахувати на кошти по-дорожі до Америки. Я мав з собою добрий швейцарський сріб-ний годинник і добрий фотографічний апарат, як теж деякі Іван-чині дрібні дорожочінності, які можна б було в разі потреби згрошувати на приблизно 2200 нім. марок, суму, яку я подав у картотеці.

Заки комісія почала додатково допитувати нас, перепусти-ла ще яких 200 поляків. Американський лейтенант, який про-водив комісією, відчитував прізвища і відразу вислав до стола, за яким сиділо кількох урядовців німецького „Арбайтсамт-у“. Тут відразу видавали всім німецькі харчові картки і реєструва-ли. В першому списку наших покликаних було 53 колишні ди-візійники, тобто вояки Дивізії СС „Галичина“. Їм відразу видали німецькі харчові картки. З решти покликаних до перевірки від-пустили тільки інж. Олесницького і Самокишина. Відмовили статус Ді-Пі дентистові Ярошеві, долучивши ще до нього жінку і дитину, родину Валюхів і диригента Кобільника. Їм усім за-кидали, що вони прибули на американську окупаційну зону вже після 1-го серпня 1945 р.

Нас, т.зв. „грошовитих“, запитали кожного зокрема, звід-ки ми взяли стільки грошей. Я сказав, що готівкою не мав стіль-ки грошей, але вважав за потрібне подати в УНРРА більшу су-му, яка в разі потреби могла б вистачити на заплачення коштів квитків на корабель для мого переїзду з родиною до Америки. Таку суму я міг кожної хвилини роздобути готівкою, продаючи свої особисті і жіничні цінніші речі. „Окей“, — сказав офіцер і відпустив мене.

Останні два дні табір живе наче під обухом: кого вики-нуть? Адже крім тих, що їх кликали до додаткової перевірки, буде ще напевно список таких, що їх викинули з табору за пер-шим разом. Сьогодні розійшлася по таборі вістка, що список виключений із статусу Ді-Пі має 150 людей. Отже ще нових 90 осіб. Будуть це імовірно наші бідні брати-наддніпрянці, які не позмінювали собі місця народження і приналежності. Це зде-більшого селяни. Будуть серед них і інші соціальні класи, бо стільки наддніпрянців-селян серед нас, здається, немає. І так усі, головню галицькі та наддніпрянські інтелігенти, непевні свого майбутнього, ходять в ці дні, наче пришиблені. Що буде? Гей, що з нами буде?

А буде, мабуть, погано з тими, що їм відберуть статус Ді-Пі. Так в кожному разі було в Авґсбурзі. де наперед вивезли таких екс-діпістів до німецького табору для втікачів, а потім завезли до якогось табору в лісі, обдротованого, під сторожею, де розділили жінок і дітей від чоловіків і трактують їх як зло-

чинців. Йдеться тут, мабуть, про советських підданих, яких американці хочуть відсепарувати та ізолювати від решти діпістів. Недавно американський полковник, командант на цілу Баварію, сказав, що серед Ді-Пі є більше як половина чужих агентів.

7-го вересня 1946.

Прийшов з УНРРА наказ, що нікому з мешканців табору не вільно виходити з границь табору аж до відкликання наказу. Неспокій в таборі збільшується. Дейвідсон доручив, щоб 150 осіб, які не отримали статусу Ді-Пі, спакувалися і були готові до виїзду з табору. Коли управа табору запитала його, котрі саме таборяни мають спакуватися, він відповів, що список проголосить аж у понеділок.

— В такому разі, як вони можуть пакуватися? — запиталася управа.

— Отже нехай будуть спаковані всі! — була відповідь Дейвідсона.

Нікого не береться робота. Вчора мав я мати пробу скетчу для ревії, але треба було відкласти її, бо ніхто не міг ввійти у свою роллю. Сьогодні треба, мабуть, буде відкласти пробу сценки „Таборовий садочок”.

Сьогодні, в шостій увечорі, відбулася збірка всіх таборян. Д-р Кавалець проголосив, що жертвами скрінінгу впали, мабуть, наддніпрянці. Мабуть, теж деякі з західняків, але не відомо ще хто. Викреслені з Ді-Пі мають бути перевезені до якогось табору під Авгсбургом, де ще раз будуть переходити перевірку вже при участі советів. Там ділитимуть їх на три категорії: 1. Тих, що були переслідувані в ССРСР і не хочуть вертатися, 2. Тих, що були примусово вивезені на роботи і 3. Тих, що співпрацювали з німцями або були при советському війську і були зловлені із зброєю в руках. Цих останніх мають видати большевикам.

Цікаво поставився до цієї справи інж. Голубничий, провідник УНРРА-івської Селянської Спілки в Інгольштадті. Він мав записано у своїй картотеці, що походить із Західної України. був тієї думки, щоб усі наддніпрянці для політичної маніфестації таки подавали себе за громадян УССРСР. Сам теж подав себе за советського громадянина.

Цей скрінінг — ганебне свідцтво для американської демократії. Переводили його люди зовсім некомпетентні: якийсь американський лейтенант, 21 років, якому в голові було все

інше, тільки не доля тих людей. Йому до помочі були два американські поляки, неінтелігентні, п'яниці, до всіх зверталися на „ти”. Кричали і показували себе панами життя і смерти бідних Ді-Пі. Критерії прийняття або неприйняття до статусу Ді-Пі були чисто формальні. Наприклад, до Ді-Пі можуть бути зараховані лише ті, хто прибув до американської зони перед кінцем липня 1945 р., а якщо хто прибув лиш кілька днів пізніше, то його не рахували вже за Ді-Пі, тобто за насильно вивезеного з батьківщини. Або друга умова, яка стала причиною усунення так багато людей із статусу Ді-Пі, те, що ті люди народилися в СРСР або в давній Росії. Навіть старих емігрантів з-перед першої світової війни не признано за Ді-Пі. Відомо вже, що не признано за Ді-Пі пані Рудавську, яка вже тридцять років замужня за галичанином і жила з им у Польщі. Взагалі не признано статусу Ді-Пі жінкам-наддніпрянкам, хоч їх чоловіки галичани. Наприклад, з нами, на „автобані”, мешкає тепер пан Гавелко, інтелігентний селянський хлопець, був під час війни у Варшаві. Там під час польського повстання був німцями арештований і чудом вирвався з-під розстрілу. Вирятувалося їх тоді на 400 людей — 12. Між ними була також панна Кичунівна. Він допоміг їй утекти через вікно якоїсь шопи. Потім разом уже злучила їх доля. Тепер обоє живуть у нашому таборі, але чи поберуться, не знати.

9-го вересня 1946.

Чорні дні табору. З „румунського бараку” і з „Фіреку”, де мешкає найбільше наддніпрянців, раз-у-раз виходять або виїздять на роверах таборяни з валізками і клунками. Дають клунки на переховання німцям чи знайомим, що мешкають „на приватках”. Вночі теж був сполох, бо по таборі ходили МР („Мілітері Поліс”) і німецькі поліцаї. Люди не спали цілу ніч. У всіх стурбовані сумні обличчя, перелякані, заплакані очі.

Наскільки легше було б тепер становище нашої таборової управи, якщо б вона мала у своєму складі бодай одного наддніпрянца. Що б тепер управа не робила, щоб облегшити долю наших східних братів, все буде в їхніх очах замало. Наддніпрянець, кандидат з нашої опозиційної листи, дістав був 270 голосів, але перепав, бо західняків-яворівців було більше. Відійдуть люди порядні, чесні, яких стримувала від брехні перед комісією перспектива кривоприсяги і любов та прив'язання до своєї землі, де народився та жив. Як же йому замінити за свою Полтаву якийсь там незнаний йому Стрий чи Товмач? Решетників сказав: „Буде, що Бог дасть! Я кривоприсягати не буду!”

— Адже ви не знали досі Бога! — сказав до нього хтось.

— Але ми мали Його в душі завжди! — була відповідь.

Ще одна тема для новели: До п-ні Кос прийшла недавно елегантна 32-літня німка пані Фрост, донька адвоката і жінка багатого поміщика, власника старовинного замку на селі. Її чоловік пан Фрост має 38 років і за Гітлера був партійцем. Під час війни вони дістали на роботу молоду 20-літню українку Марту. Марта опікувалася їхніми двома молодшими дітьми, з яких одно має 4 роки, а друге 2. Найстарша дівчинка має 9 років. Пан Фрост заохочував Марту. Марта вчилася колись у педагогічному інституті, гарна і працьовита. Коли прийшли американці, сама пані Фрост просила Марту, щоб залишилася в них, а не йшла до табору. Без сумніву, що були в тому і деякі егоїстичні причини, щоб Марта боронила їх на випадок, коли б пана Фроста арештували. Але коли скінчилися нацистські закони проти любовних взаємин „унтерменшів” з „юберменшами”, пан Фрост перестав скриватися із своїм коханням до Марти, а Марта щораз більше із служки переходила на становище господині дому. У всьому пан Фрост ходить радитися до Марти. Коли п-ні Фрост заявила своєму чоловікові, що покине його і піде до батька або до своєї родини жити, він відповів їй:

— Пожди, я запитуюся Марти.

Коли п. Фрост повернувся від Марти, сказав своїй жінці:

— Добре, можеш їхати, але двоє молодших дітей мусиш залишити нам. Вони більше прив'язані до Марти, ніж до тебе. Ти їх тільки вродила, а Марта їх виховала. Найстаршу можеш забрати з собою.

Пані Фрост вже два рази покидала свого чоловіка, але оба рази потім повернулася, маючи надію, що ще якось позбудеться Марти. Вдома особливо допікає Марті мати пана Фроста, а також ціле село зворохоблене проти неї. Тепер пані Фрост звернулася до п-ні Кос, а потім до директора УНРРА Дейвідсона з проханням, чи не можливо було б стягнути Марту до табору. Відповідь Дейвідсона була, що тепер він цього зробити не може, бо більше до табору нікого приймати не вільно. Пані Фрост заявляє тепер, що якщо її чоловік покине її, то вона донесе на нього, що він належав до партії. Вона тепер ненавидить його.

Ми ходили з „автобану” до головного табору, щоб щось нове розвідати. Отже до дир. Дейвідсона ходила наша делегація. Він дав слово честі, що ніякої облави вночі не буде. Нехай люди сплять спокійно. Серед тих 150, позбавлених статусу Ді-Пі людей є ті самі, що перед 1939-им роком були советськими громадянами. Вони мусять бути в окремому таборі.

На завтра приготавлиється наша демонстрація. Починається о годині 11.30 Богослуженням, яке триватиме 12 годин без перерви і буде получене з голодівкою.

Майже всі наддніпрянці вже залишили табір. Деякі тільки винесли речі, а самі думають втікати завтра.

9-го вересня 1946.

Цілу ніч падав дощ, а ранок встає сірий, осінній. Вже у всіх людей з „автобану” помандрували до головного табору. На площі перед головним табором снуються люди, мов мухи в спасівку. Такі ж настрої усюди. Стають гуртами і не мають що собі сказати і не можуть розійтися: а, може, може, ще хтось скаже щось, що ще не було десять разів сказане, десять разів передумане? Перед „білим домом”, де мешкають Коси, стоїть авто містера Ворта. Там Кос, Кавалець, Косова торгуються ще за душі. Виторгували п-ні Рудавську, п-ні Кіндзеряву і їх документами старих емігрантів з України підважили непомилність інших негативних рішень. Йшлося ще про жінок, яких чоловіки галичани, їх щось сім.

Брешті заїхала комісія перед таборову площу, на якій вже усталилися в каре мешканці табору. Ворт сказав кілька слів, що їх переклав інж. Кос. Ворт сказав, що всі люди із східних областей України дістали статус Ді-Пі, але мусять бути перевезені до табору в Дахав, де перейдуть скрінінг ще одної комісії. Членами цієї комісії будуть також відпоручники совєтів. Тут поділять всіх на три категорії. Якщо відпоручники совєтів докажуть комусь, що він був „крігсфербрехером”, колаборантом або служив в армії СССР і не був звільнений, то тоді такого видадуть совєтам. Якщо хтось був насильно вивезений німцями, то залишиться під опікою УНРРА. Якщо хто не був примусово вивезений німцями і не був ними переслідуваний, то піде на німецькі картки. Після того прочитано список. Стривожена свідомість таборян ковтала ці прізвища, як глибока вода ковтає каміння. Самі прізвища наддніпрянців: Романенки, Левусенки, Траченки, Ситниченки, Стадніченки... Якось жінка, прізвище чоловіка якої прочитано, постояла хвилину тихо-тихо, захиталася і впала. Розділили яких десять родин, жінок від чоловіків, чоловіків від жінок.

Почалися реклямації на місці, потім у таборовій канцелярії. Кількоро мали успіх. Жінка галичанина Тимкова, що походила з Черкас, вияснила комісії, що Черкаси в Галичині, а не

на Східній Україні, те саме жінка Ількова з Тростянця. „Окей!” — сказав американець, тип бездушного жувача гуми. Потім нагло чогось розлютився і вийшов. Ті, що мали ще надію на реклямацію, залишилися безпомічні, безраді. Коли пізніше ще раз, через радіо, прочитано список, в ньому додатково прочитано теж і прізвища тих 6 осіб, яких реклямації були прийняті американцем.

В 1-ій годині заїхали авта. Стояли перед табором дві години. Ніхто не вийшов, щоб всісти до них. Приїхав лейтенант Ворт, з ним ще торгувалися, просили. Нічого не допомогло. Потім авта відїхали. Ворт, Кос, Кавалець і Тимків поїхали автом до Мюнхену, до головної квартири УНРРА.

11-го вересня 1946.

Вчорашній день минув спокійно. Лейтенант Ворт має сьогодні їхати з дир. Дейвідсоном та інж. Косом шукати за „руссим лягром”. Усі наддніпрянці твердо заявляють, що туди не поїдуть. Вони добре знають, як може виглядати такий лягер і така совєтська комісія. Всі вони страшенно подалися за ці останні дні. Лиця помарнілі, почорнілі, в очах вираз загнаної собаки. Дехто з них їздив до інших таборів, наприклад, до Міттенвальду, пробувати щастя, повернувся з нічим. Їм дозволили лиш переночувати там одну ніч. Харчові приділи для них кінчається. Ніде при тулку немає. Німецький „арбайтсамт” дістав заборону давати роботу людям із східних областей. До того шефом „арбайтсамту” є тут комуніст.

Вчора пополудні пішли ми обоє з Іванкою до кіна. Вертаючись, Іванка пішла просто додому, а я пішов ще до табору, щоб довідатися, що нового. Перед будинком УНРРА стояло два американські джипи. На тротуарі коло джипів стояв високий, огрядний мужчина, в окулярах, з орлиним носом і виразним обличчям. Я відразу впізнав у ньому мого доброго друга зі Львова. колишнього працівника американської нафтової компанії інж. Нанасси. Ми розцілувалися. Він зовсім не знав, що ми в Інгольштадті, зате знав, що є тут його товариш інж. Кос, тому по дорозі до Айхштадту поступив до Інгольштадту, щоб його тут відвідати. Вираз обличчя у Нанассого був втомлений, але гумор мав такий, як давно.

— Що ти тут робиш. Юльку? — було моє перше питання.

— Контролюю працівників УНРРА, — відповів Юлько і розкотисто засміявся.

Коли ми зайшли до Коса додому, там розігралася сцена, гідна фільму або сцени.

— А най тебе шляк трафить! — був перший вигук Коса, коли він побачив Нанассого. — Ти звідки тут взявся?

Вони не бачилися вже десять років, а оба товариші з політехніки в Данцігу. Потім пішли розповіді воєнних переживань. Нанасси вирізнявся, як звичайно, непересічними пригодами: під час бомбардування Дрогобича не мав навіть часу збігти до пивниці і пересидів весь час на партері камениці під кальорифером. При тому розказав нам про чоловіка, бомба якого не вбила, а врятувала у вирваній собою ямі від вибуху цистерни з нафтою. Потім втікав перед більшовиками до Відня через Мадярщину, де його провірювали, чи він не жид. Коли прийшли американці, він пішов працювати як перекладач до „Мілітарі Говернмент” і попав до відділу СІС. Одною з перших справ, в якій він був за перекладача, було знасилування трьома американцями 73-літньої німки. Потім була справа, в якій обвинуваченим був американський сержант, який робив ревізію за цукром і при тому розбирав жінок до гола та „перевірював” їх статеві органи. У Хамі ходив, як репрезентант американської влади, на „посвячення” божниці. Тепер, їздить у справах різних зловживань по УНРРА.

Жвавий, розмовний, жартівливий Юлько час до часу на малу хвилину стишувався і, глибоко зітхаючи, починав кидати питання про наше майбутнє.

— Я так, як жид, — сказав Юлько, — що наперед боїться школи, потім війська, а ціле життя боїться пса. Мені все здається, що ми ще будемо дуже бідувати.

— Ти знаєш, — сказав він до мене кілька разів, — я дуже заламався нервово. Я тут оживлений, тримаюся ще в бюрі під час роботи, але позатим я дуже заломаний.

Потім додав:

— Багато людей почало тепер вірити в Бога. І я зробився побожний. Мені завжди пригадується книжка колишнього безвірка адвоката д-ра Володимира Охримовича „Як я став вірити в Бога”. Може, й справді людина, що тратить віру в себе, починає вірити в Бога.

14-го вересня 1946.

Покищо спокійно. Дейвідсон чекає, кажуть, на рішення головної квартири в справі тих подруж, з яких одна половина є з Західної а друга із Східної України. Кажуть, що в інших таборах скрінінг іде ще багато гостріше.

Яворський і його поплечники тепер як збанкрутовані політики. Стараються очистити себе ще тим, що кидають болотом на всіх довкола. Я вже два рази стаявся з Яворським за його паплюження всіх і вся: Багрянний, Доленко, Городничий, Косовий — вони в нього зрадники і „большевицька рука”. Але, на щастя, ніхто не бере вже поважно його слів. Все таки факти таких оклеветуючих виступів поодиноких „провідних людей” табору це сумне свідoctво занепаду всякої політичної моралі на еміграції.

15-го вересня 1946.

Мрячна баварська осінь. Сонце встає пізно і срібним, зашпаним оком, без полиску і без тепла, споглядає на землю. Аж коло полудня тепліється. Мряка уступає. У повітрі висить солодкий спокій осени. Нема ще тільки „бабиного літа”. Вечори холодні, навіть зимні. Табір заготовляє дрова на зиму. Дістаємо на цілу зиму по метрові соснини. Це дуже мало. Будемо мерзнути.

Уже другий тиждень відбувається в Парижі мiрова конференція. Виразно позначився розподіл держав на два бльоки: східний з Сoвeтaми, Сербією, Болгарією і Чехословаччиною і західний з Англією і Америкою у провіді. ССРСР має три голоси, бо виступає як Росія, Україна і Білорусь. Кожна з них має навіть окремого представника на конференції. Треба признати, що Москва, потребує підтримки голосами, видвигнула Україну і Білорусь на міжнародній форум. Готова колись цього жаліти.

З суперечностями інтересів, які раз-по-раз виникають на конференції, зв'язують деякі люди, а головні наші Ді-Пі, надії на третю світову війну. На мою думку, цієї війни тепер покищо не буде. Англія ослабла, Америка не хоче воювати, Франція не може рішитися, на яку ногу стати. Москва, брутальна і безлична, веде політику застрашування. Все таки вони всі однаково бояться війни і врешті таки погодяться, бодай на деякий час,

щоб скріпитися і приготувитися. Дві атомові бомби, скинені у заліві Бікіні, мали на меті показати силу західного бльоку. Москва в свою чергу заповіла на зиму пробу своєї атомної бомби на північному бігуні, а одночасно висилає понад Швецію і понад Грецію свої ракетні стрільна.

УНРРА має бути зліквідована до березня 1947-го року. Після того має перебрати опіку над нами нова організація при Об'єднаних Націях. З'їзд Об'єднаних Націй, який має початися 23-го жовтня ц.р., має схвалити статут цієї нової організації.

23-го вересня 1946.

Вчора була у нас нова авантюра. В 11-ій годині мала відбутися святочна присяга пластунів. Я з Ярком спізнився на чверть години і заїхав ровером перед Фюрек, де зустрів уже похід пластунів з площі на валах, де мала відбутися присяга, назад до табору. Показалося, що пластуни винесли з собою, замість приписового жовто-блакитного прапору, блакитно-жовтий, тобто „бандерівський”. Коли п-ні Люба Мармаш, як провідниця Пласту, це побачила, пригадала пластунам, що вони під час пластового іспиту відповідали, що український прапор, затверджений СУПЕ, є жовто-блакитний і що ще вчора заявили, що будуть на нього присягати. Тоді пластуни, підбехтані, розуміється, яворівцями, що стояли збоку, заявили, що на жовто-блакитний прапор присягати не будуть, бо в інших таборах пластуни присягали на блакитно-жовтий, наприклад, у Міттенвальді і в Авгсбурзі. Тоді п-ні Мармаш визначила трьох юнаків, які мають поїхати до СУПЕ в Мюнхені і привезти звідтіля вирішальну відповідь. Юнаки сьогодні поїхали.

Висилаємо листи до Авгсбурзької таборової ради в справі часопису „Наше Життя”. Авгсбурзька таборова рада, яка має більшість бандерівську, вирішила перебрати цей часопис у свої руки, дарма, що він є власністю „Спілки Українських Письменників і Журналістів”. Таборова рада визначила свого редактора, а потім з таборовою поліцією ввійшла до редакції і перебрала часопис у свої руки. Найновіше число появилася вже під новою редакцією. Як протест, дотеперішній редактор д-р Шаян проголосив семиденну голодівку і її виконав.

25-го вересня 1946.

З передучора на вчора мав я дивний сон. Снилися мені моя мама, але не безпосередньо. Десь то ніби повідомили мене, що в 3-ій годині має бути від „мамунці”, бо так ми всі нашу маму називаємо, телефон. Мама десь буцімто були дуже хворі. Але врешті, замість телефону, принесли мені телеграму. Я розпечатав телеграму. Вона була в формі коверти, в якій я знайшов кілька моточків чорної і червоної заплочі до вишивання — для наймолодшої доні Марійки, і стару знищену ощадну книжечку ще з австрійськими коронами — для мене. Немов останній подарок доброї, дорогої материнської руки і серця був у тій телеграмі. І мене у сні схопив спазм нестримного ридання:

О серце, серце материне,
Мов дзвін здалека, з батьківщини
Я чую голос твій щодня.
Понад ліси, понад поля
Той голос рідний на чужину
До мене в гості приліта:
І припада, і пригорта,
І сили й віри додає,
Само ж там в самоті згоряє
Страдальне серце материне...

О мамо, мамо, далекий світе,
Давно посох вишневий сад,
А ти сама одна без діток
Вмираєш там на воротах.

4-го жовтня 1946.

Кілька днів тому виловлено з Дунаю трупа якогось мужчини. Із знайдених при ньому документів показалося, що це українець з нашого табору. Жонатий, мав двоє дітей. Підозрюють, що його вбили і вкинули в Дунай поляки, які того дня авантувалися з українцями.

Сьогодні розійшлася по таборі вістка, що 800 людей з нашого Інгольштадського табору мають бути перенесені до табору в Діллінгені. Табір у Діллінгені має дуже погані приміщення в дерев'яних бараках чи навіть у стайнях. Були там досі поляки, а українців дуже мало. Д-р Кавалець поїхав сьогодні туди автом оглянути цей табір. УНРРА доручила, щоб завтра

вже управа табору дала їй список тих 800 людей, які мають відійти з нашого табору. Можна сподіватися, що в тих списках знайдеться вся опозиція!

16-го жовтня 1946.

До Діллінгену нас не перевезли. Завдячуємо це Дейвідсонові. Дейвідсон відходить з УНРРА. Доїхали йому поляки. Уже прийшов на його місце якийсь англієць, кажуть, що називається Штайн.

27-го жовтня 1946.

Таборові будні перервала і знову потрясла цілим табором трагічна подія. Скоїлася вона в суботу 17-го ц.р. Того дня в залі нашого „переходового табору” виступала білоруська група акторів естради. Заля була лиш до половини заповнена, бо наші люди не були зацікавлені білоруською виставою. Але артисти і ціла вистава показалися на високому рівні. Це колишні артисти Мінської опери і молоді адепти білоруського балету, які, під умілим керівництвом видатного білоруського композитора, дали нам справді мистецькі зразки білоруської естрадної культури.

Почалася вже була друга половина вистави, як нагло, під час конференсу, до ряду, в якому сидів отець Малкович, скорим кроком від дверей побігла якась страшенно схвильована жінка, півголосом щось до нього заговорила і зараз разом з ним вийшла із залі. Всі мали враження, що десь хтось у таборі близький смерті і тому жінка прибігла по священика. По залі пробіг неспокій, кількоро глядачів вийшло. Конференсьє мусів на хвилину перервати свій конференс, а потім вистава пішла далі своїм ходом.

Вже після вистави, коли ми коментували ще на залі її успіх, розійшлася нараз вістка, що на дімок о. Малковича в городі за „Фіреком” напали два поляки. Застали дома тільки братанка о. Малковича Василя і сестринку Марту. Братанка вбили, а сестринку важко поранили ножами. Вістка показалася правдивою, а подія скоїлася так:

Отець Малкович дуже намовляв свого братанка Василя, 23-літнього студента медицини, що студював в Ерлянгені, і сестринку Марту, щоб ішли на білоруську виставу, але вони не ма-

ли охоти і залишилися вдома. Отець Малкович пішов сам. Незабаром увійшли до їхньої самотньої хатки два поляки в темносиніх мундурах і запитали, чи є вдома о. Малкович, а потім запитали, чи в них є на продаж радіо. Василько відповів їм, що не мають на продаж радіоапарату, і вони вийшли. Василько провів їх аж до потічка і потім вернувся додому. Якраз Марта ділилася з ним своєю думкою, що той менший виглядав їй дуже підозріло і що треба б позамикати двері, як двері відчинилися і в них стали два ті самі поляки з криком: „Ренце до гури”. Потім казали Василькові пожитися на землю, а Марті видати їм усі гроші. Марта видала їм коло дві тисячі марок. Тоді казали їм видати ще доляри. Вона видала їм також невелику суму доларів. „Тераз їх забієми”. — сказав один з них.

Василько почав проситися, щоб його не вбивали, бо він ще молодий, хоче ще жити, а Марта вибігла до другої кімнати, вибила вікно і почала страшно кричати. В тій хвилині з сусідньої кімнати донеслися три чи чотири револьверові постріли, а потім оба опришки прискочили до Марти. Один націлив на неї револьвер, але револьвер затявся. На підлозі знайдено потім магазинок з чотирьома набоями. Тоді оба кинулися на Марту і повалили її на землю з наміром знасилувати її. Борикаючися з ними, бистра думкою і відважно Марта схопила одного так міцно за статеві органи, що той напівзімлілий повалився біля неї на землю. Тоді другий схопив ніж і хотів вбити Марту ножем, але не міг завдати удару, бо Марта з відчаєм боронилася. Він порізав її по лиці, по грудях, а Марта вкусила його за палець так сильно, що аж ніж випав йому з руки. Марта одним рухом сховала тоді ніж під себе. Тоді напасник почав її душити. Марта захарчала в судорогах, вдаючи, що гине. Напасник певний, що вона вже не живе, пустив її, і оба вибігли з хати, залишаючи ніж і шапку з орлом.

Марта з трудом підвелася, припала до Василька, але він був уже неживий. Тоді побігла до „фіреку” і криком розпуки заалармувала мешканців і д-ра Шавалу. Її обандажував і відвезли до шпиталю.

Сьогодні був похорон Василька Малковича. Слідство не дало ще ніяких вислідів. Марта у шпиталі. Її здоров'ю не загрожує нічого, тільки надто сильне фізичне потрясення і психічне переживання подіяли на її нерви. Вона цілий час плаче і говорить тільки про пережитий напад.

Поляки не зробили ніякої офіційної заяви щодо вбивства, дарма що оба вбивці були в польських мундирах.

16-го листопада 1946.

Знову мають перенести частину табору (500 осіб), цим разом до табору в Штефанскірхен. Це ще гірший табір, як Ділінген. Дерев'яні бараки серед лісу. Мешкали там донедавна поляки, а як виїздили, то попалили ліжка, позривали електричні проводи, повідривали навіть клямки від дверей. Управа знову дістала доручення зладити списки тих, хто має виїхати туди. Управа визначила коло 200 хлопців і дівчат, а решту старших, наддніпрянців і наших, тільки з самої управи і з галицької інтелігенції нікого. Вибір з-посеред наддніпрянців також випав дуже несправедливо, бо попало туди багато дуже корисних людей, таких, як учитель гімназії Терпиляк, співачка Василенко, піаністка і її чоловік челяст Ковалевські, балетмайстер Консантинів і інші. З них вдалося звільнити від переселення єдину Василенко. Визначили багато родин з малими дітьми, головню від нас, з „автобану”, наприклад, Радченків з двоїма маленькими дітьми, Євсєвих з трьома маленькими дітьми і т.д. У таборі велике невдоволення. Усі дуже нарікають на управу і на інтелігенцію, відгрожуються, що не поїдуть.

Управа поступила дуже нетактовно, бо повинна була визначити на переселення також декого з-поміж себе і декого з інтелігенції. Тепер соромно тим бідним людям в очі подивитися. Якщо б я був сам один, то, може, й сам добровільно зголосився б їхати з ними. Тепер багато рекламує себе, і цілком можливо, що управа ще визначить і мене.

У вівторок і середу мають відбутися в Мюнхені збори делегатів таборів для вибору Обласного комітету. На доручення Мюнхену кожна виборча листа з кожного табору має вислати на збори пропорціональне число делегатів, так що у нас випадає на управу 3 делегати, а на опозицію 2 делегати. Управа хотіла сама визначити з опозиції двох делегатів, навіть звернулася в тій справі до Косовича, але Косович відповів їм, що про те, хто має їхати від опозиції, не має рішати управа, лиш сама опозиція. Намічено, що від опозиції має їхати д-р Білецький і я.

19-го листопада 1946.

Вчора відїхала до табору у Штефанскірхен призначена туди частина наших таборян. Були безустанні нарікання на управу, лайки і прокляття. Призначено було управою їхати приблизно 200 хлопцям і дівчатам, а крім них призначили здебільшого тих, що в таборі не працюють на ніякій роботі, спе-

кулюють на чорному ринку, а також більшу кількість наших, т.зв. східняків, що їх управа вважала не зовсім певним елементом. Попали на списки виселених до Штефанскірхен і люди лояльні та працьовиті, от хоч би Василенко, обоє Ковалевські, він понад 70 років, обоє грають у квінтеті, Константинові, обоє працюють для таборового балету. Врешті всі вони таки осталися в нашому таборі, тільки ще доля Константинових не відома. Чи сьак, чи так, але злобу проти управи і всіх галичан вони всі неситимуть напевно в серці аж до смерти.

Поїхало всього приблизно 300 людей. Спершу відмовились всідати на авто, так що авто від'їхали. Але через хвилину приїхало МП (військова поліція), і всі почали вантажитися. При тому почалися страшні лайки та крики. Хтось пустив зловну сплетню, що на вивіз до Штефанскірхен був початково призначений УНРРА-ою цілий „автобан” і бандуристи, а управа на свою руку призначила на їх місце простих людей. В останній хвилині добровільно зголосився до виїзду Довбуш, бандерівський провідник молоді.

Сьогодні їздили ми, як делегати, на з'їзд до Мюнхену. Від управи їздив мгр. Болахівський, Слава Ганкевич і Гайдук, а від „опозиції” д-р Білецький і я. Та, на жаль, до нарад не прийшло. Ще перед з'їздом сказав мені Бігун, що сподіваються авантюри з боку Міттенвальдського табору, бо Мюнхенський обласний комітет не признав важности формально нелегальних виборів у Міттенвальдському таборі і тому не признав також їхньої нової управи, а запросив на з'їзд представників старої ради. На це нова рада, на чолі з о. Смиком, не погодилася і прислала також своїх делегатів.

Коли я прийшов вполудне на подвір'я будинку, де приміщувався Обласний комітет, я побачив, що при вході не було вже такої міцної варті, як була рано, а на подвір'ї було якесь замішання. Я підійшов ближче і зміркував, що в сходовій клітці будинку щось недобре діється. Чути було крики і сварки. Врешті із сходів униз почали злітати люди, а їм на плечі падали удари. Групу молодих людей, серед яких видно було трохи студентів, витиснено зі сходів через браму будинку. Хтось вибіг ще з брами і кинув куснем дошки у плечі другому. Хтось кричав: „Ви вбили Сеника! Ви вбили Сціборського! Досить вже того!”

Вибіг на подвір'я і отець Смик і почав обурено оповідати, що він хотів успокоювати їх, щоб не билися, а його скинули зі сходів!

У залі тимчасом сиділи „легальні” делегати і чекали. Врешті вийшов голова Обласного комітету проф. Корсунський і, заявивши, що в таких умовах наради не можуть відбуватися, розв'язав з'їзд. „Але подивіться, — сказав, — хто робить цю бучу: паскарі, енкаведисти і трохи недорослих студентів.”

13-го грудня 1946.

У нашому таборі знову одна моя, сама по собі зовсім невинна естрадна імпреза дала привід до нової „конфронтації”. Тут вже я відіграв роллю саме того, що на нього падали всі громи, але одночасно по моєму боці була блискуча перемога. Цією імпрезою була „Таборова ревія з перешкодами”, як я її назвав.

Я приготував цю розмаїтку дуже довго, більше як три місяці, бо дуже важко було стягати людей на проби. Головною перешкодою в цьому були скринінгові перипетії, які відбувалися в тому часі, як теж постійна непевність щодо переносу табору. Дуже доброю ілюстрацією того, які перешкоди треба було переборювати, була мелодеклямація з моїм текстом „Страдальне серце материне”, з музикою, якої ні Божик, ні Китастих, ні Бобикевич в тодішніх обставинах не могли приготувати, так що врешті Божик, на моє настирливе прохання, відчитав з естради самий тільки текст без музики, але відчитав дуже добре. Ця точка, як мені кажуть, зробила велике враження, і багато людей плакало. Інсценізація „Дівча воду брало” з мого, тобто авторського і режисерського боку була готова, але таки не була поставлена на сцені, бо квартет чи пізніше тріо не встигло взятися до вивчення пісенної, тобто основної частини цієї музичної інсценізації.

Не зважаючи на всі ці перешкоди і трохи імпровізовані виступи тріо ревелерсів Божика, яким треба було часом слова їх текстів з-за сцени підказувати, ціла ревія пройшла, кажуть, „блискуче”. Після вистави за куліси прийшов інж. Кос і розцілював мене у щирому захопленні. Свої і чужі підходили до мене і gratулювали мені за успіх і „перемогу”. Бо й справді це була перемога. Не тільки перемога над об’єктивними перешкодами, але й перемога над перешкодами, що їх кидали нам в останніх днях під ноги таборові політичні „кацики”.

Ще задовго перед виставою прийшов на пробу хтось з управи табору і попав на сатиричну картину-пролог „Таборовий садок”, яким ми відкривали нашу розмаїтку. У цій картині два хлопчики із дитячого садка, — майже всі ролі грали старші актори, — під час дитячих забав і деклямацій починають битися, і на питання садівнички один з них крізь плач скаржиться: „Він на мене каже, що я мельниківець!” А другий кричить: „Він каже, що я бандерівець!” Цим малим сатиричним епізодом я хотів натякнути на безглузду політичну борню в нашому таборі і взагалі на еміграції. Ця сценка скоро стала каменем „преткновенья” у моїй роботі, бо в таборі пішла акція проти мене і проти ревії, буцімто я насміхаюся з бандерівців. Почалися впливання на особи, які грали ролі дітей, і натиск на мене, щоб

усунути сценку з бійкою. Я не погодився. Тоді перед самою виставою з'їхали із Штефанскірхен „хлопці” розбивати виставу. Переказували, що висвищуть, що зроблять на виставі бучу і т.п., агітували проти купування квитків, заповідали, що імпреза не відбудеться.

На генеральну пробу прийшов від управи мгр. Болехівський. Після проби, як мій добрий приятель, запевняв мене, що ціла розмаїтка дуже йому подобалася, лиш просив мене, щоб я викинув цю бійку з „Таборового садка”. Проти решти він не має ніяких застережень. Я не погодився, і мене підтримав Божик.

На другий день, тобто в сам день вистави, д-р Кавалець зробив сцену Вірі Кос, як імпрезовій референтці, буцімто вона хоче авантюр, що він не відповідає за порядок, що я ображую у змісті ревії національні почування українців, насміхаюся з українських партизан і т.п. Після цього ціла управа віддала квитки на виставу і заповіла, що за порядок на виставі не відповідає.

Можна уявити собі настрій, в якому я робив останні приготування до вистави і в якому я перед початком вистави дивився через шпару занавіси на майже пусту залю. Але перед самим початком зала почала заповнюватися. До вечора були продані тільки передні місця, що їх заздалегідь розхопила інтелігенція а перед виставою почали напливати селяни і робітники, а також молодь. Правда, перед входом стояв гурт молодців, що не входили на залю, а викрикували злобні завваги.

Вистава ревії, чи пак „розмаїтки”, як я люблю цю форму імпрези театру малих форм називати, почалася. Коли я вийшов перед заслону, щоб виголосити свій вступний конферанс, я відчув на залі не атмосферу вичікування веселої імпрези, а атмосферу вичікування якоїсь політичної авантюри. На щастя, мій вступний конферанс був досить миролюбивий і дотепний. Я почав його саморекомендацією такого змісту:

„Дозвольте, заки почну свій конферанс, вам, пані і панове, представитися: називаюся Святовид Автобанський. Чого, панство, посміхається? Серйозно! Це моє прізвище: Святовид Автобанський! Ах, так, вже знаю. Ви берете мене за того... того редактора Левицького, що також мешкає на автобані! Справді, кажуть, що я дуже до нього подібний, але запевняю вас, що він і я — це зовсім інша пара кальошів! Ми ані не є ніякі приятелі, борони Боже, ані ніякі родичі, най ся преч каже! Ми навіть особисто не знаємося! І взагалі... він тут у таборі належить до опозиції, а я є порядний чоловік! Слово честі! Не вірите, то запитайте мою жінку!”

Цей кінцевий дотеп викликав уже сміх.

Наші актори в ролях дітей, із таборового садочка з двома малими „політиками” включно, виглядали і грали так забавно, а тексти віршів і пісеньок були такі актуальні і дотепні, що це розбріло публіку і відпружило її тим більше, що була це в великій частині інтелігенція, прихильна саме нам, а не тим, що були готові робити авантюру. На залі, між глядачами, був заступник директора УНРРА, що також мало свій заспокійливий вплив, а часом побачили вже такі всі, що в ревії немає нічого такого, про що розказували наші „молодці”. Ніхто з управи на розмаїтку не прийшов.

Уже на перерві почали до мене підходити глядачі і gratулювати мені. Пісня Володимира Божика до моїх слів „Ах, Інгольштадт, ах, Інгольштадт!” і наш фінал „І я Ді-пі, і ти Ді-пі” викликали бурю оплесків. Всі gratулювали нам дотепности і культуриности веселої імпрези.

На другий день „яворівці” розпустили чутку, що ми викинули половину ревії зі страху перед їхньою бучсю, і тому ревія не давала вже причини для протестів. Це була повна неправда і провокація.

Друга вистава ревії наступного дня йшла при вщерть заповненій залі. Було багато глядачів з чужих таборів. Зате коли Божик проспівав „Ах, Інгольштадт...” і закінчив куплет словами „розум теж потрібна річ!” хтось, під час оплесків, які залунали на залі, пронизливо свиснув. Тоді, немов у відповідь на цей свист, Божик проспівав ще раз кінцевий куплет:

Кожен добрий! Кожен вірний!
Лиш гонім нерозум пріч!
В нашім славнім Інгольштадті
Розум теж потрібна річ!

Фінал „І я Ді-пі і ти Ді-пі” викликали бурю оплесків. Мушу записати тут тексти обох цих сатиричних пісень:

В славнім місті Інгольштадті
Славнозвісний табір є,
Там над брамою щоранку
Інших красок прапор є.
Цей не добрий! Той не вірний!
Мусить бути на моім!
Але бідній Україні
Аж ніяк не легше з тим.

Рефрен: Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт!

Від України спорий шмат,
Тож дивні звичаї с тут,
Здоровий розум тут капут!
Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт!

Провідників тут цілий штаб,
Що голова, то розум тут,
А мир і згода йдуть у кут!

Вибирали в Інгольштадті
Всю управу кількакрат,
Гук було тих кандидатів,
Ні один не був під лад!
Цей не добрий! Той не вірний!
Мусить бути на моїм!
Але бідній Україні
Аж ніяк не легше з тим!

Рефрен: Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт! і т.д.

Інтелігент до роботи!
Інтелігент в кожний кут!
Та зате інтелігенту
Щось нема пошани тут!
Цей не добрий! Той не вірний!
Мусить бути на моїм!
Але бідній Україні
Аж ніяк не легше з тим!

Рефрен: Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт! і т.д.

Ах, не гнівайтесь, панове,
За цих кілька правди слів,
Правда, кажуть, в очі коле,
З правди, кажуть, скорий гнів!
Кожен добрий! Кожен вірний!
Лиш гонім нерозум пріч:
В нашім славнім Інгольштадті
Розум теж потрібна річ!

Рефрен: Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт!

Від України спорий шмат,
Та добрі звичаї є тут,
Здоровий розум тут — атут!
Ах, Інгольштадт! Ах, Інгольштадт!
Працівників тут цілий штаб,
І голова, і розум тут,
А мир і згода впарі йдуть!

Другий сатиричний „шлягер”, „І я Ді-пі, і ти Ді-пі”, виконаний квінтетом Божика, був такий:

Вже старинні греки знали.
Знав і Геракліт,
Що усе пливе на світі.

І міняє вид.
Що одні народи гинуть
І, як мухи, мруть,
Інші знову на їх місце
Родяться й ростуть.

І ось так одного дня,
Гей, знайте це усі,
Народився так,
Воплотився так,
Новий народ Ді-Пі!

Рефрен: І я Ді-Пі і ти Ді-Пі,
І він, вона, воно Ді-Пі.
І ви усі також Ді-Пі,
І скрізь Ді-Пі, Ді-Пі, Ді-Пі! Агі!
Всі народи мають герби,
Мають герб й Ді-Пі:
Золота з консерви пушка
На сухій вербі,
Під вербою в холодочку
Сни солодкі про Канаду снить, і снить, і снить!

Бо такий сьогодні час,
Обставини такі,
Що найкращий пас,
це є „нот е пас”,
Горою всі Ді-Пі!

Рефрен: І я Ді-Пі, і ти Ді-Пі... і т.д.

Часом сниться й Україна
Бідному Ді-Пі,
Тоді кривцю проливає
Він в глибокім сні,
Його серце огортає
Партизанський дух,
Гостру шаблю витягає
І пускає в рух!

Вороги падуть, аж страх,
Та все лише свої,
Бо куди не чах,
Бо куди не мах,
Усюди лиш Ді-Пі!

Рефрен: І я Ді-Пі, і ти Ді-Пі... і т.д.

Та колись ще прийде днина
Після бур і туч,
Що, мов птахи перелетні,
Всі зберемся в ключ

І полетимо з чужини
У свій рідний край,
Там, де сонце ясно світить,
Там, де серцю рай!

Розіб'ємо з бідною глек,
І чвари всі старі,
Вздовж і поперек!
Не буде більш Ді-Пі!

Рефрен: І я Ді-Пі, і ти Ді-Пі... і т.д.

— — — — —
Ніхто не Ді-пі, не Ді-пі, не Ді-пі! Агі!

Друга вистава пішла ще справніше, як перша. Польський майор сказав у голос до свого сусіда: „Могли би показати сен з тим навет у Варшаві”. Культурно-освітній референт польського табору сказав, прощаючись з паненою Кос, що не буде, на жаль, ніколи могли зриватися їй чимось подібним у своєму таборі. Директорка польської гімназії захоплювалася особливо моїм „Страдальним серцем”, хоч воно, відчитане Божи́ком з картки, не могло зробити такого враження, яке могло б зробити у формі пісні.

Культурно-освітній референт мгр. Болехівський ще на другий день трохи горойжився і збирався скликати збори працівників, щоб запротестувати проти висмівання управи (не знаю, де він це знайшов), зате інж. Кос вислав у два дні після вистави листа до управи, в якому заявив, що, на його думку, розмаїтка була знаменита, і він збирав за неї гратуляції від усіх чужинців в УНРРА, а на другий день при обіді розмаїтка була єдиною темою розмови. Політична розмова в ній, навіть якщо б була три рази гостріша, ще була б мало гостра для безглузвих таборових сварень. Сатира являється єдиною зброєю проти таких відносин. На жаль, наші люди не бачать і не знають, яке велике позитивне значення має сатира в демократичних країнах. Наші люди просякли залишками тоталітаризму і боротьби з партійними ухилами. Якийсь зелений молодець своїм свистом під час вистави хотів запротестувати проти того, що „розум теж потрібна річ”. Він хотів повчити письменника і диригента патріотизму! Деякі наші люди палають такою великою любов'ю до батьківщини, що поза нею не стає їм сили і часу до якоїнебудь позитивної конкретної праці. Вони тільки перешкоджають у праці тим, які працюють за себе і за них. Такий приблизно був зміст його листа. Думаю, що на цьому „етап розмаїтки” у нашому таборі закінчиться, бо я вже не маю охоти до таких імпрез братися.

14-го грудня 1946.

Сьогодні мої уродини. Сиджу проти вікна у нашій, трохи холодній, але приємній кімнаті і пишу ці рядки. За вікном сніжно-білий пейзаж вечора з першим снігом. З вулиці вриваються дзвінкі крики дітей. Неприємно, що вже так близько до п'ятдесятки. Обоє ми змарніли, бо від двох місяців дістаємо з УНР-РА дуже погані харчі, німецькі. До того „розмаїтка” висотала мені нерви. Ще тепер, тиждень по ревії, верзуться мені по голові уривки мелодій пісень, текстів скетчів та конференсів.

Я почав писати комедію з таборового життя. Чи що з неї вийде?

РІК 1947

15-го січня 1947.

Минули зимові свята, Різдво, Новий рік. Латинський Новий рік приніс мені велику радість і нові надії, лист від Мазурика з Торонта в Канаді з доброю новиною: афідавіт до Канади для нас усіх троїх уже висланий. Вислав його нам торонтський „Народний дім”, а мешкання забезпечив нам мій приятель із шкільної лавки Гриць Мазурик. За спонукою Мазурика, „Народний дім” вирішив на своїх загальних зборах заангажувати мене як культурного працівника, зокрема для імпрез, викладів, школи і т.п. Іванка теж мала б там працювати, так що ми прийшли б, як то кажуть, на готове. Усе складалося б якнайкраще, якщо б тільки тут пішло також так добре. Покищо Канада впускає лиш нежонатих і членів родини, але моя справа трохи інакша, бо мене покликає на працю організація. Я сказав собі: Від сьогодні слово „приятель” пишу з великої букви. Але при тім і сумно: наші найближчі, наша родина покищо залишилися б. Ми мусіли б розлучитися.

На свято пані Переяславець давала „балетний вечір” своєї балетної школи, яку вона почала вести в нашому таборі. Її школа — це наш великий успіх. На вечорі я вів конференс з дитячими дотепами.

Передучора влаштували ми на сцені „маланку”. Деякі точки ми повторили з розмаїтки, як ось деякі танки і співи. Був ще скетч „Золоте серце”, що його написали ще для „Веселого Львова” Віктор Росінський і я під спільним псевдонімом „Василь Ронич”. Скетч усім дуже подобався. Крім конференсу я

читав ще різні гумористичні побажання, за які збирав бурхливі оплески.

Вчора, на мої іменини, була в нас ціла наша родина. Тільки Миронко бідний хворий. Мучить його хвороба Базедова. Мусітиме перейти операцію. Наша поневірка відбивається на здоров'ї.

3-го лютого 1947.

За останній місяць я дістав шість листів від Мазурика і один від його дружини. Та все ж справа поза афідавіт, який я вже отримав, покищо вперед не посунулася. Є надія, що до Мюнхену, на Фрайман, приїде представник канадського еміграційного уряду, може, тоді справа вирішиться.

У Мюнхені через пані Павликовську довідався я, що наша мама справді померла в Коломиї в серпні минулого року. Мій сон у вересні м.р. мав у собі багато правди. Коли я приїхав до Берхтесгадену, сказала мені Міка Зелена, що буде мати для нас пам'ятку від мами: вишиваний взірничок. Це ті нитки до вишивання, що мені у сні мама передавали для Марійки. Бідна мама, семеро нас виховали, ціле життя посвятили для нас, так нас усіх любили і померли самі, лише одна Зоня і її діти та Анноччина Галюся були з ними при смерті. Умерли з думками про нас на далекій чужині. Затихло, завмерло навіки материнське серце.

Вже третій раз над Баварією великі морози. Ця остання хвиля морозу триває вже майже два тижні. Морози доходять до 30 ступенів Цельсія. Я їздив до Розенгайму і до Берхтесгадену. Там зима лежить над горами грубою сніговою покривою. Моя комедія з таборового життя посувається вперед дуже поволі. Перший шкіц доведений ледве до перших яв другого акту. Іванка вчить у таборовій гімназії і ходить на кравецькі курси.

8-го лютого 1947.

Думаю, що таборове життя не притуплює темпераменту, вдачі, здібностей людини, може, тільки роздрібнює їх, а одночасно загострює сприймання дрібного таборового світу і спрямовує психічні функції людини в одному напрямі. Наприклад, на тлі таборового життя як виразисто закріпилися характеристики хоча б нашої рідні. Моя найстарша сестра Анночка і її родина, сказати б, вдосконалилися в напрямку доброти і простоти

серця, побожності, добродійності. можна сказати. самаританства. Мирон — людина невсипущої трудолюбивості, просто до гробу заганає себе своєю працею. Встає ранками, вчиться сам, працює як командант свого „Фіреку”. вчить у гімназії, все охочий до суспільної праці, до поборювання труднощів, хоч сам важко хворий. Щотижня їздить до Регенсбургу, де викладає на лісовому відділі УТГГ, їздить на засідання проводу товариства лісників до Берхтесгадену, хоч це поважно загрожує його здоров'ю. У мене тимчасом загострився змісл сатири, їдкість на злсбу дня і войовничість. Дехто через те вважає мене анархістичним типом. У звідомленні із зборів ЛУПВ (Ліги Українських Політичних В'язнів) в Інгольштадті було дослівно написано: „Громадська, солідаризуюча постава членів, без огляду на їхні політичні переконання, супроти певних анархізуючих індивідів у таборі дає запоруку, що праця у філії піде з успіхом тим шляхом, який накреслила Централь ЛУПВ.” А знову Марійка зробилася типовою директоркою гімназії: гостра, нервова, вимоглива.

Правду говорив мені Нанасси, що багато людей тепер на еміграції попадають у релігійний містицизм. Це також одна з загострених форм людського виживання в таборі тоді, коли боротьба за життя у її найважчому секторі, боротьба за харч, втратила властиву основу. В інших знову змісл купецької наживи загострився у наліг „паскарства”, збивання грошей та інших матеріальних цінностей. Політичні схлонності розвинулися в політиканство і нетерпимість. Слабі характери, яких досі тримала на правій дорозі дисципліна нормального суспільного життя, сходять щораз далі на моральні манівці.

5-го березня 1947.

Подією, яка хвилювала понад два місяці табір, був новий скрінінг, що його за новою назвою, „рев'ю оф елліджібіліті”, проводила УНРРА. Проводила, але не провела до кінця через страйк Ді-Пі-стів. Був це великий анкетний листок англійською мовою, в якому було понад 100 запитів. На всі ці запити треба було дати відповідь. Були питання, в яких треба було подати імена та прізвища й адреси цілої родини, табелі, в яких треба було вичислити всі зміни перебування та праці від 1939 р., подати платні, працедавців, подати, чи зміни перебування і праці наступили примусово, чи добровільно, які були помешкання, харчові картки, рід транспорту тощо. Як дістався до Німеччини, коли, де і як і від кого дістав перший визов їхати до Німеччини, якщо не послухав, то чому, коли дістав другий визов, чим їхав, куди прибув і т. д.

До цього запитника вийшли тайні інструкції для тих офіцерів УНРРА, що проводили скрінінг. Ці інструкції були такі, що більша частина наших скитальців мала б бути усунена з-під опіки УНРРА. Наприклад, хто приїхав до Німеччини з родиною, не міг бути вивезеним на примусові роботи; хто працював у Німеччині в тому самому фаху, що вдома, не міг бути примусовим робітником; інтелігенти, які могли працювати в Німеччині у своєму фаху, імовірно, не були вивезені на роботи примусово; хто знає німецьку мову, значить, пристосувався до режиму, але одночасно брак знання німецької мови не свідчить ще про брак колаборації; особи, що їхали з пакунками, не могли бути примусово вивезеними на роботи; звертати увагу на час від визову на роботи до виїзду, бо якщо виїзд не наступив негайно, то значить, що ця особа користувалася особливими привілеями; звертати увагу на помешкання і на харчі в Німеччині, бо якщо хто мешкав приватно або діставав харч рівний німецькому, то не був примусово вивезений; про загальне наставлення даної особи до окупантів треба робити заключення навіть з того, де перебуває тепер інша його родина і т.п. Одним словом, анкета не посоромилась би большевицької, і на її основі тільки дуже мале число наших скитальців залишилось би з статусом Ді-Пі. Це, без сумніву, посередня робота Москви.

Табори спершу йшли до цього скрінінгу, але пізніше спротивилися і збойкотували його. Поїхали делегації до „Мілітарі Гавернемент” до Франкфурту. Показалося, що „Мілітарі Гавернемент” нічого про цей скрінінг не знає. Питання мали бути перевірені, скрінінг перервано, але незабаром наша УНРРА знову викликала людей до скрінінгу, починаючи з урядовців самої УНРРА. Цей трюк їм не вдався, бо урядовці УНРРА також до скрінінгу не пішли. На другий день, мабуть, з доручення „Мілітарі Гавернемент”, прийшло до табору повідомлення, що скрінінг відкладено.

Тимчасом п. Фраєр, американський жид, вже показав себе на тих анкетах, що були вже заповнені. Кажуть, що дав дуже багато знаків запиту та різних позначок.

Починається рух у справі переселення. Англійські та американські часописи багато пишуть про потребу приймати Ді-Пі на поселення. Перша з конкретним почином виступила Бельгія, яка бере 70 тисяч Ді-Пі на роботи до своїх копалень. У нашому таборі вже був бельгійський представник, і багато людей, головною наддніпрянців, зареєструвалося. Ходять слухи, що Москва внесла протест до бельгійського уряду і загрозила зірвати торговельний договір з Бельгією, невідомо, чи це правда. Побачимо. В кожному разі англійські, а теж і бельгійські комуністи, протестують проти приймання Ді-Пі на роботу. Це певне, що совєти будуть переслідувати нас усюди. Кажуть, що Аргентина, яка

вже прийняла 100 тисяч оголошень Ді-Пі-стів на поселення, перервала цю свою акцію через протести Москви. Москва хоче, щоб ми ніде не дістали праці, і напевно навіть на поселенні буде переслідувати нас через своїх агентів.

9-го березня 1947.

Мирон був учора у рентгенолога і спеціаліста. Має велике побільшення щитової залози і мусить перейти операцію. Бідний Мирон! Як він бореться із своєю недугою! Як кидається, працює, цікавиться всім, не оминає ніякої імпрези ні в таборі, ні в місті. Так, немов би хотів завдати брехню своїй тяжкій недужі або мов би хотів ще нажитися. А тимчасом марніє щораз більше і знесилюється. Операція небезпечна, але конечна.

В Авгсбурзі відбулася конференція переселенчої комісії. Канада, мовляв, візьме в найближчому часі до себе перший транспорт українців, 4 тисячі. В першу чергу тих, хто має афідавіти. Потім, буцімто, мають взяти по п'ять осіб із кожної професії і спеціальности. Це мали б бути перші пробні фахівці: по 5 лікарів із кожної спеціальности, по 5 дентистів, інженерів і т.д., але крім учителів, адвокатів і мистців. Списки людей з афідавітами і списки фахівців мають бути подані до 12-го ц.м.

Вчора я отримав листа від Мазурика, в якому пишє, що все ще не дістав ні одного листа від мене.

14-го березня 1947.

Нарешті Мазурик отримав мої перші листи, вислані ще в грудні після отримання афідавіту. Тепер передав я довгого листа через Дейвідсона, який за тиждень їде до Канади. Передавав також листа до управи Т-ва „Український Народний Дім“, яка ангажує мене до праці в рядах діяльности свого Товариства. Пишу до Мазурика, що конечно треба б стягнути до Торонта Гірняка і Переяславець.

На нашому „автобані“ склалася подія, що надається на тему до гумористичного скетчу. Мешканець „автобану“, завадія і спекулянт, припустім, що називається Олешко, ночував у себе свого знайомого з чужого табору. Довідався про це наш автобанський поліцай, а що на „автобані“ не вільно ночувати

чужим людям, прийшов уночі з другим поліцаєм до Олешка викидати його гостя. Олешко дуже сильний, почав з поліціантами бійку і повикидав їх обох за двері. Тоді другий поліцай поїхав по Ем-Пі (військова поліція). Ем-Пі приїхало. Показалося, що гість Олешка вмів трохи по-англійському і вияснив Ем-Пістам, за що наші поліцаї його викидали.

— То вони через цю дурницю викликали нас аж сюди?

— озлобився один Ем-Піст.

— Бийте їх! — сказав до Олешка і його гостя. Ці оба вже собі не пожаліли. Тоді Ем-Пісти забрали всіх чотирьох на свою станицю і почали списувати протокол.

— Він продає окси, — прискаржив один з поліцаїв Олешка.

— Але я даю йому половину мого заробітку, щоб він мовчав! — боронився Олешко.

— То так? Бийте їх! — заgrimів Ем-Піст до Олешка і його гостя.

**Т. Дейвідсон, директор
УНРРА 1946-1947
в Інгольштадт**

Справедливість була задовільнена. Ем-Пісти вивели одних одними дверима, а других другими і казали йти додому. „Релята реферро”.

Іду сьогодні на з'їзд МУР-у до Ульму.

27-го березня 1947.

І знову нове непорозуміння в таборі. Цим разом не політичне, а виховно-педагогічне. Гімназія у непорозумінні з директоркою балетної школи панею Переяславець. Після перших двох, незвичайно успішних виступів балетної школи деякі люди, а також майже всі вчителі гімназії, все таки були вражені тим, що на останньому балетному вечорі танок Ірки Богацької і Гарасима „Весна” надто еротичний, а при тому сама Богацька, учениця IV-ої класи гімназії, була одягнена в надто коротку туніку так, що коли Гарасим у танці підносив її, вона виглядала майже зовсім голою, тим більше, що трико було зовсім тілистого

кольору. Я вважав, що наша таборова публіка вже стільки у своєму житті бачила, що це їй уже не пошкодить а зрештою мистецтво є мистецтво! Але вчителі підходили до цієї справи з іншого боку. Вони всі вважали, не без радії, що учениця ІV класи не повинна танцювати такого танцю і згіршувати шкільну дітвора, яка теж брала участь у танках, а крім того у великій кількості приглядалася танцям із залі.

На вчительській конференції вчителі вирішили звернути на це увагу пані Переяславець. Тим то коли заповіджено повторний виступ школи пані Переяславець, пішла до неї делегація від гімназії в особах катехита о. Бахталовського і Мирона. Делегати закомунікували пані Переяславець прохання гімназії змінити трохи одяг Ірки і деякі еволюції танку. Було це два дні перед виступом, і для пані Переяславець, може, справді важко було поробити зміни в такому короткому часі, але вона, кажуть, відразу прийняла делегацію дуже нечемно і відмовилася щонебудь змінити. Справа не набрала б, може, такої гостроти, якщо б одночасно таборова народна школа в особах п-ні Білецької і п. Дубівки не прилучилася до протестів, включно до загрози, що не пустить шкільних дітей на виїзд на три дні до Авґсбурґу. До того всього до протесту приступили на свій спосіб бандерівці в особі п. Горака, який поздирав афіші балетного вечора і написав карточки, що вечір не відбудеться „з приводу великого посту”.

Пані Переяславець зареагувала в той спосіб, що вислала свого асистента п. Гарасима до куратора українських середніх шкіл д-ра Паливоди і до управи ОМУС-у із скаргою. Після того пан куратор звернувся до дирекції Інґольштадської гімназії, тобто особисто до Марійки, щоб вона виїнятковно дозволила на цей виїзд балетної школи гімназіяльним учням до Авґсбурґу тому, що це буде своєрідний шкільний іспит. Лист куратора дуже чемний і повністю одобрює становище Марійки, хоч Марійка, насправді, ніколи не забороняла своїм ученицям цього виїзду.

Цілий педагогічно-мистецький конфлікт скінчився мирно. Черговий балетний вечір в нашому таборі був цього доказом. Ірка одягнула інше трико, і її танок з Гарасимом справді був змінений у своїй виразовості. Марійка написала листа до куратора Паливоди, в якому представила фактичний стан справи. Виступ балетної школи п-ні Переяславець в Авґсбурзі має відбутися, здається, 25-го ц.м. Думаю, що п-ні Переяславець ще більше змодифікує танок „Весна”, бо їй залежатиме на opinіі куратора.

В останньому тижні у нас щодня якась імпреза. Минулої суботи Шевченківська театральна вистава нашої гімназії. Ставили сценічні картини Карпової „Доля поета”. П'єса і її постановка дуже подобалися публіці. В неділю відбувся таборовий концерт у честь Шевченка, у вівторок вечір балетної школи пані Переяславець, у середу вечір Давидовича, в четвер театр

Урбанського з Фрайману з виставою „Невольник”. Сьогодні той сам театр виступає з ревією „Таборова сплітка”, завтра з виставою „Гриця”.

В УНРРА йдуть записи на виїзд. Списують всіх, хто має когось з родини або навіть знайомих у Канаді. Записують також на роботи при буряках і в цукроварнях у Канаді.

26-го березня 1947.

У таборі новина. УНРРА доручила провести нові вибори і то в дуже короткому часі: до 4-го квітня. Наша таборова управа закликала Косовича і запитала його, чи він буде ставити окрему листу кандидатів. Вони пропонують на провідника табору інж. Коса, а на дальших членів управи д-ра Кавальця, Гайдука, д-ра Шавалу і Дядика. Ця пропозиція мала б бути „компромісова”. Вчора увечері відбулися сходи „опозиції”. Постановили запропонувати свій компроміс, а саме інж. Кос мав би бути провідником табору, а до управи обидві сторони мали б дати по двох своїх кандидатів. Від нас намічено мене і диригента Кручового, селянина.

Якщо управа на цю пропозицію не погодиться, то будемо ставити свою листу кандидатів з тим, що кандидатом на провідника залишиться інж. Кос, а до управи мали б від нас кандидувати я, Кручовий, Косович і Мальців.

7-го квітня 1947.

Наш перший проєкт компромісу не довів до нічого.

В першу чергу теперішня управа не погодилася на мене в компромісовій листі. Гайдук сказав, що не уявляє собі співпраці зі мною, а д-р Кавалець сказав, що я бойкотував їх майже цілий рік, то тепер вони не можуть прийняти мене на компромісову листу. Тоді я запропонував Косовичеві, щоб на моє місце „опозиція” запропонувала Келебая. На засіданні ради і управи цю другу нашу пропозицію, після довгих дебат, прийнято. Компроміс мав виглядати так, що провідником мав бути інж. Кос, заступником Гайдук, а трьома членами управи: Габрович, Келебай і Кавалець. Рада прийняла цей компроміс 10 голосами проти чотирьох. Після цього всі одноголосно зобов'язувалися тільки цю листу підтримувати і не кандидувати з ніякої іншої листи.

Надійшли дари від Злученого Українського Американського Допомогового Комітету в 1947 р.

Представниця ЗУАДК та інженер Михайло Кос, відпоручник УНРРА

Стійка пластунів при Божому гробі в Інгольштадті, 12 квітня 1947 р.

22-го квітня 1947.

Сьогодні ввечері відбулась у таборі остання ява третього акту виборчої драми. Який її вислід, мені покищо невідомо, але треба ще записати хід останніх драматичних сцен.

Зараз же на другий день після прийняття радою т.зв. компромісової листи — наші „блискучі відокремленці” прийшли до голови по розум, чи, може, дістали таку інструкцію із „центру”, що компроміс зтирає обличчя табору, а їхнім завданням тепер є за всяку ціну виявити в кожному таборі свою яскраву, відокремлену більшість. Згідно з тим становищем розпочався в нашому таборі наступ на компроміс. Гайдук, припертий до муру, мовчав. Хотів бути чесним з собою. Зате д-р Кавалець відразу змінив віху. Він почав говорити про „маси”, які приходять до нього і протестують проти Коса, а домагаються, щоб він, Кавалець, був провідником. Притиснений, мовляв, тими масами та це письмом, підписаним 50 селянинами, студентами та СУМ-ом, він скликав передвиборче віче, яке мало б „затвердити компроміс”. Само собою, на віче прийшла зорганізована група „хлопців”, яка увесь час тримала очі на Яворським. Коли Яворський підніс руку, вони підносили також, коли Яворський кричав, вони кричали також.

Тараном проти компромісу стало те, що в проєктованій компромісовій управі немає ні одного селянина. Навіть таборова рада, коли треба було уневажнити компроміс, стала жертвою атак. Напав на неї на самому початку п. Ярош, викрикуючи, що це не є ніяка рада, бо її ніхто не вибирав, і вона не має права робити ніяких компромісів. У тім самім напрямку говорив п. Лиховий. Голова ради мец. Карнаухов обороняв позиції ради, назвав своїх опонентів „гура-патріотами” і одночасно закликав збори, а було там всього 200 осіб, щоб вони висунули своїх кандидатів і голосуванням затвердили або відкинули компромісову листу.

Знаючи, що слабим місцем компромісової листи є брак на ній представника селянства, я порозумівся передтим з Косом і Габровичем, й у висліді в найбільш напруженому моменті встав Габрович і склав від нас заяву того змісту, що вправді тут у дискусії виступав тільки один селянин, а решта забирали слово люди, які з селянством не мають нічого спільного, але ми не хочемо вpirатися і тому здійсмаємо з листи кандидатуру нашого кандидата Келебая, а на його місце ставимо на компромісову листу селянина п. Кухнія. Наших блискучих відокремленців немов замуrowало. Ми витрутили їм зброю з рук. Нараз почувся крик Яворського:

— Уневажнити компромісову листу! Най селяни самі ставлять собі кандидатів!

Я забрав тоді слово і вказав на те, що наш жест змінити нашого кандидата на селянина, за яким так побивалися наші противники, чомусь не приніс їм радості і захоплення перемоги. Видно, що тим панам зовсім не йшлося про селянина в управі, а про те, щоб компроміс розбити. Тоді наші відокремленці почали крик і зірвалися з місць.

— Панове! Прошу сідати! — просив раз-у-раз д-р Кавалець, — бо я буду змушений розв'язати збори і голосування не відбудеться!

Д-р Кавалець конечно хотів перевести голосування, хто за і хто проти компромісової листи, і таким чином звільнитися від слова, даного на засіданні ради.

— Мене ніяке голосування не може звільнити від даного мною слова, лиш я сам! — закричав Габрович.

Кавалець розв'язав збори. На другий день пішли в рух підписи. Письмо було устилізоване Гораком. Письмо клясичне для ментальности блискучих відокремленців.

„Ми, нижче підписані мешканці українського табору в Інгольштадті, стверджуємо в зв'язку з уложенням т.зв. „компромісової листи” кандидатів до таборової управи, що:

1. Деякі кандидати впали жертвою непорозуміння, яке зайшло при укладанні „компромісової листи”.

2. Даючи згоду на кандидування в „компромісовій листі”, мали вони на увазі добро цілості таборової громади, а не особисті інтереси певної групи людей, яка, не маючи надто великих впливів в таборі, осягненням спільного зобов'язання поодиноких кандидатів хотіла й хоче в той спосіб ті впливи осягнути.

3. Деякі кандидати дали згоду на „компромісову листу” тому, щоб своєю кандидатурою прислужитися для добра табору, а не тому, щоб спричинитися до невдоволення і обурення, яке з тої причини в таборі постало.

З огляду на це домагаємося:

1. Зобов'язання, дане п. д-р Кавальцем і п. інж. Гайдуком, кандидувати на „компромісовій листі” уважати недійсним.

2. Уневажнення компромісової листи.

Хочемо демократичних виборів, де не матимуть місця ніякі моральні чи фізичні зобов'язання!

Живемо в вільних демократичних умовах, і хай народ рішає про довір'я до своїх кандидатів!”

Під цим письмом вони зібрали 650 підписів! Які були ті, що писали, такі й ті, що підписували! Підписували навіть деякі наші прихильники, інтелігенти, підписав навіть наш пізніший кандидат Литвиненко і пані Рудавська, дружина нашого пізнішого кандидата проф. Рудавського. Перший виправдувався тим, що зовсім не розумів змісту письма, розумів лиш останнє його речення, а друга тим, що зовсім цього письма не читала. Якщо так було серед інтелігентів, то як мусіло бути серед простих людей, на яких більше, як на кого, діє терор!

24-го квітня 1947.

Одночасно із збиранням підписів стара управа попала на думку запросити теперішнього директора УНРРА Д'Альою, представити йому статут УПУЄ і добитися в нього, щоб він признав цей статут, а тим самим дозволив, за його приписами, робити відразу вибори цілої таборової ради, а не самої управи. Якщо б це сталося, тоді автоматично відпало б питання компромісу, бо статут ОПУЄ передбачає тільки загальні вибори таборової ради з 25 осіб, а щойно потім сама рада вибирає команданта табору, який сам добирає собі заступника і стільки референтів, скільки йому потрібно. Тому що самій цій ідеї статуту УПУЄ не можна було нічого закинути, незважаючи на те, що управа догадалася обстоювати її аж тепер, коли вона виходила їй на користь, інж. Кос підтримав цю думку управи і на засіданні з директором Д'Альою переконав його. Д'Альою погодився на вибори таборової ради за правильником УПУЄ з тим одначе, що рада його нічого не обходитиме, а перед ним відповідатиме тільки управа, вибори до якої мусять відбутися в найближчому часі після виборів ради.

Компроміс таким чином був розбитий. Обидві групи почали приготуватися до виборів до ради, для яких назначено реченець 10 квітня. Провід у приготуваннях, тобто у виборчій кампанії другої листи, цим разом обняв я. У порозумінні з Габровичем, Косовичем і Косом, який погодився кандидувати з нашої листи, я з тяжким трудом підібрав 25 осіб, які погодилися кандидувати з опозиційної листи. Я дістав згоду кандидувати з нашої листи від інж. Олесницького, інж. Стойкєвича, який був уже членом теперішньої ради, о. Малковича й о. Кєндз'рявого, як представників обох віроісповідань, та інж. Литвинєнка, наддніпрянця. Не всі „захоплені” кандидати були для нас повновартісні, і це викликало застереження з боку інших кандидатів. Наприклад, коли, в два дні після підписання згоди на кандидатуру, о. Малкович написав мені листа, що він з жалем мусить

зняти свою кандидатуру з огляду на інструкції своєї духовної влади, деякі кандидати зробили цілий бешкет проти о. Кендзірявого головню тому, що я, зрештою за згодою зборів усіх кандидатів, поставив його на п'ятому, тобто певному місці. В акції проти кандидатури о. Кендзірявого найбільше за іншими православними на місце о. Кендзірявого розпиналися греко-католики, а православні признавали мені рацію, коли я мотивував місце о. Кендзірявого тим, що він стоїть там не як особа, а як представник української православної Церкви. Зрештсю, не було особн, проти якої хтось щось не мав би.

Перших 10 місць на листі склав я так, щоб були тут три представники селян, яких у таборі було найбільше, дві представниці жіноцтва, два представники наддніпрянської інтелігенції і три представники галицьких інтелігентів-мужчин. Я сам поставив себе на 12-му місці, яке давало мало надії на вибір.

Наша листа кандидатів, т.зв. листа ч. 2, виглядала так: 1. інж. М. Кос, 2. мец. П. Карпів, наддніпрянець, 3. Дм. Сосяк, селянин, 4. Марія Левицька-Кінаевич, директорка гімназії, 5. о. Я. Кендзірявий, православний священик, 6. інж. Р. Олесницький, 7. Роман Стецько, селянин, 8. д-р Віра Кос, 9. В. Габрович, кооператор, 10. Віктор Василенко, селянин-наддніпрянець, 11. мгр. Дм. Косович, 12. В. Левицький, 13. Михайло Лялька, 14. Володимир Кручовий, 15. Павло Талан, 16. Константин Келебай, 17. інж. Володимир Делькевич, 18. інж. Олекса Литвиненко, 19. інж. Антін Байрак, 20. Федір Ненадкевич, 21. Осип Сомотюк, 22. Микола Безбах, 23. проф. Лев Рудацький, 24. Данило Посацький, 25. інж. Осип Стойкевич.

Яскравою ілюстрацією упадку нашої інтелігенції в очах нашого загалу було моє ходження за згодою на кандидатуру по наших селянах. Один з них, який погодився був кандидувати на компромісовій листі, тепер відмовився кандидувати на окремій листі, мовляв, він не хоче прикладати своїх рук до гризні. Інший молодий селянин сказав мені ясно: „Пани знають нас тоді, коли потребують наших голосів, коли можна нами заслонитися у своїй внутрішній боротьбі.

— Такий пан, старший чоловік понад 50-ку, має жінку і не стидається мати коханку! То я молодий, лишив жінку дома і тримаюся, бо мені соромно і совісно, а він... Або ті балети, що вони показують! Та все можна, я знаю, але то занадто!

З точки погляду нашого селянина, я, може, й признавав їм рацію: пани сваряться і втягають до сварки селян. Так це справді виглядає здалека, але насправді так не є. Інші селяни махали рукою, казали, що зле є, але вони не думають з тим злом боротися.

У таборі, поза тим, можна сказати, без змін. Ярмо переживає своє перше розчарування: втрату приятеля. На „автобан”

поселився з батьками якийсь хлопець у віці Славка Семотюка, і Славко, який, хоч старший від Ярка, приятелював досі з Ярком, сприяв йому тепер з тим хлопцем. Ярکو мовчки терпить і через вікно дивиться, як оба вони бавляться м'ячем. Часом вибігає до них, а коли вони відганяють його, щоб їм не перешкоджав, передирається з ними. Перші дні був дуже поденервований, вдома був нечемний, доводив до авантур, а потім довго плакав. Хтось написав десь там на столі: „Маруся любить Славка”. Славко вибив за те Ярка, бо думав, що це він написав. Ярکو дуже плакав. Виявилось потім, що це Маруся сама написала, може, щоб звернути на себе увагу Славка. Славкова бабця, пані Дашкевичева, запитала Іванку про Ярка, що з ним? „Поплакує — сказала Іванка — бо розійшлися якось з Славком”. „Ах, це не добре”, — з жалем сказала бабця Дашкевичева.

2-го липня 1947.

Більше як два місяці я нічого не записував. Той час я досить інтензивно працював над перекладами, щоб привезти з собою до Канади трохи театрального матеріалу. В тому часі дістав я відомість від Мазурика, що імміграційний уряд в Оттаві видав уже дозвіл на мій з родиною приїзд до Канади і вислав до свого представника в Німеччині. Виглядало б так, що вже в дуже короткому часі ми повинні б виїздити, але минуло вже з того часу більше як місяць, а я досі ніякого повідомлення не маю. У своїх листах Мазурик дуже наказує мені, щоб я привіз з собою якнайбільше матеріалу для вистав і для друку книжок та журналу. Недавно в Торонті, пише він, заснувалося українське видавництво з проєктованим закладовим капіталом 40 тисяч доларів. Воно має закупити для себе дім і цілу друкарню та приступити до видавання книжок і журналу. Я мав би там теж співпрацювати. Я таки найкраще там співпрацював би, бо це моя робота, а ця культурно-освітня робота з доповідями, концертами і театральними виставами — знаю вже, чим пахне. Щоб привезти з собою щось нове для вистав, почав я перекладати дещо з німецької мови. Я познайомився з бібліотекарем інгольштадського німецького театру і дістав дещо від нього, хоч правда, не такі речі, що відповідали б на аматорську сцену. Досі переклав я, а радше адаптував п'єсу для дітей за Андерсеном „Князівна на горошині”, еспанську комедію Кальдерона „Жіночий Дон Хуан”, італійську комедію Форцано „Подув вітру” і німецьку п'єсу Лімπεля „Янгол з теорбаном”. Якщо буде ще час, то хотів би перекласти ще Кальдерона „Пані Кобольд” і ще якусь дитячу п'єску.

Час би вже конечно написати також щось оригінальне, своє. Мене прийняли до МУР-у і просять тепер дати їм щось для друкування, а в мене, як на лихо, нічого свого власного під рукою немає. Постановляю собі взятися тепер до роботи, бо й до Канади треба привезти щось оригінальне.

Хотів би я докінчити в цьому записнику бодай побіжно історію наших виборів. Передвиборча кампанія характеризувала добре обі партії. Ми видрукували плякати з прізвищами наших кандидатів і порозліплювали їх разом з ручно писаними і друкованими на машинці та перебитими на цикльсстилі відозвами, на яких ми подали проєктовані нами основи праці майбутньої таборової ради. Ці основи праці майбутньої ради я зумисне взяв майже дослівно з виборчої відозви листи ч. 1 т.зв. Блавацьківців в Авгсбурзі. Ці 6 пунктів відозви Блавацьківців були справді написані так, що під ними міг підписатися кожний чесний українець-патріот. Тому ми могли взяти їх теж за гасла нашої відозви. Ось ці ідеологічні напрямні нашого списка ч. 2.:

1. Єдність та соборність українців з усіх українських земель не на словах, а на ділі,

2. Спільна праця всіх таборян для добра загалу на основі правди та справедливости,

3. Підтримка нашої громадської централі „Центрального Представництва Української Еміграції (ЦПУЕ)” і допомога їй в акції підготовки та організування переїзду еміграції, на випадок, коли це буде конечно потрібне.

4. Вибрані члени таборової ради мають чесно і совісно виконувати громадську працю, стояти на основах правди і справедливости, поборювати безвідповідальну демагогію, яка вносить розбрат і ворожнечу в українське громадянство і тим допомагає акції ворогів українського народу, які не хочуть бачити українців об'єднаними, зорганізованими і вільними.

5. Таборова рада має дбати про підвищення морального рівня громадянства на засадах християнської етики та національно-громадської гідности. Має змагати до братерського співжиття Української Автокефальної Православної Церкви та Української Греко-католицької Церкви на засадах взаємної толеранції та взаємної пошани.

6. Таборова рада має сприяти поширенню та поглибленню загальної освіти та культурної праці, яка охопила б найширші кола таборового громадянства і дала б загальну і фахову підготову мешканцям табору, які хочуть її набути.

Але наші відозви та афіші, хоч ми їх раз по раз наліплювали, не довго красувалися на брамах та парканах табору. Їх негайно здирали „молодці”, а навіть таборова поліція. Виборча

комісія, до якої ми ходили із скаргамп. як теж командант табору, знизували плечима, кажучи, що вони не в силі щонебудь на це порадити.

Зате списки кандидатів і відозви листи ч. 1. висіли собі преспокійно, і ніхто їх не здирав.

Між ними була й така одна „відозва”:

„Селяни і чесна інтелігенціє!

Голосуйте тільки за листом ч. 1. не дайте себе обдурити третьому новому райхові Адольфа Гітлера, бо він привів свій нарід в хаос і другі народи. Ми не хочемо стати в лави паскарів, брехунів, котрі продавали нас Гістапови і висилали на тяжкі праці до Німеччини. Геть паскарів, геть братовбивців. Ми не хочемо енкаведистів. Ми хочемо здорового табору” (без підпису).

Розуміється, що при такій „виборчій кампанії” противників опозиційна листа ч. 3. осягнула при виборах тільки 8 членів таборової ради на всіх 25.

3-го липня 1947.

Вибираємося завтра до Міттенвальду на пластове „джеремборі”. Я витягнув свою стару літню блюзку, щоб подивитися, чи можна б ще було в ній поїхати. Маю тільки дуже тяжке і гаряче убрання від УНРРА з американського військового сукна; як його в таку липневу спеку брати на пластовий табір?

— Ще дуже добра блюза, — сказала Іванка, — навіть елегантна!

Це, мабуть, вже третій або четвертий раз витягаю цю блюзу з-поміж старих лахів, і вона мені теж наново починає подобатися.

— Тільки щось дуже вузько скросна, — каже Іванка.

— Бо в дев’ятнадцятому столітті була така мода, — кажу я поважно, і ми починаємо сміятися, а сльози стають нам обоїм в очах.

Переглядаючи всякі шпаргали в куфрі, я виймив пуделко з фотографіями. Страшно прикро дивитися на них.

— Дивися на мене, — кажу до Іванки, — як тут ті німецькі фризієри не вміють стригти! Зверху якісь рідкі довгі космики, мов якась паляниця, поставлена на голові, а подивися, як гарно стригли у нас у Львові!

— І волосся у нас там було зовсім інакше, — каже Іванка, — густе і не робило кутів над чолом!

Ні, недобре, недобре дивитися на давні фотографії таким людям, як ми!

22-го липня 1947.

Коли врешті ми виїдемо? Вже яких два місяці минуло, як Мазурик повідомив нас, що канадський іміграційний уряд вислав усі потрібні дозволи, а тут ані ду-ду. Живемо через те у вічній провізорії. Правда, за цей останній час я дещо собі підготував, зробив переклади трьох п'єс, приготував трохи матеріалів для літературного журналу, що мав би виходити в Торонті і т. п.

З таборових сензацій:

Наша „кукарач” проявила себе знову як акторка не тільки на сцені, але й у житті. Вона замотала романс з якимсь молодим німцем студентом. Але той видно мав уже її досить, і ось „кукарач” вирішила заінсценізувати самогубство з кохання. Вона написала до нього прощального листа і передала йому через свою приятельку. Сама тимчасом нашмінкувалася на блідо, переконала асистентку одного з таборових лікарів, щоб та дала їй ін'єкцію камфори, положилася до ліжка і так ждала на свого милого. Тимчасом „постійон д'амур” застала студента, як примірно сидів у родинному колі і забавляв гостей. Молодий чоловік прочитав листа і схвилювано заявив гостям, що негайно мусить відвідати свого приятеля, якому приключився випадок. Він вийшов, але його сестри пізнали в листонішці приятельку його симпатії.

Затривожена фамілія побігла вслід за молодцем. Застали „кукарачу” в ліжку бліду, майже в передсмертних конвульсіях, біля неї в білому халаті лікарська асистентка з ін'єкційною шприцкою в руці.

— Ах-ах-ах! Мій син злочинець! Вбивник! Мердер! — зарепетувала мати молодого чоловіка і зомліла. Треба було рятувати насамперед маму, бо в неї дійсно хворе серце. Син був поважно збитий з пантелику. Вдома всі не спали цілу ніч. Раненько молодець побіг довідатися про стан здоров'я коханої, але не застав її. Сказали йому, що повезли її до шпиталю. А тимчасом вона раннім поїздом поїхала до хору Городовенка.

З нашого табору було вже два транспорти до Бельгії на

рботи. Перший транспорт поїхав ще в квітні. Другий транспорт поїхав недавно, яких два тижні тому. Тепер поїдуть їхні родини. Умови праці, а то й сама праця по копальнях, мають бути дуже важкі.

23-го липня 1947.

Ірка Богацька від'їздить в п'ятницю, тобто післязавтра, до Бельгії, де її вітчим уже від квітня працює в копальні. Я аж вчора довідався про те і навіть зворушився. Два роки тому, десь у цей самий час, я вперше побачив її, як вона, молодесеньке тоді дівчатко, перший раз танцювала на сцені переходового табору — свого знаменитого гопака. Я був завжди з повним подивом до її ніжної краси і таланту. В перших початках я трохи опікувався нею на сцені, а й далі пильно стежив за її розвитком. Колись називали її всі „білорусинкою", бо, мабуть, походить з української Білорусі, тепер вона зовсім зукраїнізувалася, ходила до балетної школи пані Переяславець і їй напевно дуже важко покидати наш табір. Сьогодні я заходив до неї додому, щоб попрощатися з нею, але не застав її. Аж пізніше увечорі я побачив її. Йшла до переходового табору, де збиралися всі учні балетної школи для спільної фотографії. Йшла, а радше вів її Потапенко. Я покинув товариство і наздігнав їх у брамі переходівки, щоб попрощатися з нею. Дивлячись на її обличчя, я побачив, що вона зовсім мовби непритомна. Очі навпів приплюснені, сама не встоїть на ногах.

— Вже легше, — вона сказала.

Її відвели до Марійки, щоб прийшла трохи до себе. Очі в неї заплакані, в розпуці. Вона не хоче їхати. На концерті Руснака я бачив на залі біля неї молодого симпатичного бандуриста. Бідна дівчина. Залишитися в таборі не може, бо пізніше важко було б їй дістатися до свого вітчима, у якого інше прізвище. Мати її сказала їй, нехай залишається, але на свою відповідальність, а вона боїться ризикувати. Тратить тут балетну школу і гімназію.

„Листоношка" нашої „кукарачі" не витримала і сказала німчикові, що ціле „самогубство" його коханої було удаване. Німець був страшенно лютий.

Сьогодні приїхав до нашого табору режисер Тимчик. Хоче перенестися з Регенсбурга до Інгольштадту.

28-го липня 1947.

Передучора і вчора відвідував наш табір євангелицький єпископ о. Кузів. Я передав ним до Торонта пакет з вирізками з газет.

Мобілізують тепер мистецьку армію до Торонта. Написав до Гірняка, подаю Мазурикові дані про Переяславець.

Вчора були уродини малої 6-літньої Оксанки, донечки п-ва Пиців, які мешкали поверх вище від нас на „автсбані". Ми всі ходили на Дунай купатися, але пані Пицева пішла з Оксанкою додому скоріше, щоб приладити для Оксанчиних гостей підвечірок: какао, тістечка і сливки. Ярکو був запрошений. Читаючи якусь книжечку, купаючись, загаявся, і я опам'ятав його аж о пів на шосту:

— Бійся Бога, Ярку, то вже пів до шостої! Біжи ж но ти, бо там деє вже гості всі сливки з'їли!

Ярکو зірвався і побіг. За якої півгодини вертається над Дунай „з довгим носом". Він справді спізнився. Діти бавилися вже після підвечірку в городі.

— Що ж, ти вже назад?

— Я спізнився, — сказав з жалем Ярکو. — Пані Пицева дала мені два тістечка, і я вернувся сюди.

— А побавитися з іменинницею?

Ярکو махнув рукою: Е-е-е!

Про дарунок уродинниці, не сказав нічого. Був ображений.

1-го серпня 1947.

Вчора дістав я покликання явитися до Ай-ДЖі-Сі-Ар у Мюнхені. Видно, мої папери є вже там.

6-го серпня 1947.

Ярکو був дуже хворий. Цілий тиждень мав гарячку 39-40

ступнів Ц. Німець-лікар сказав, що це мумс, але д-р Шавала і д-р Білий казали, що це не мумс, а запалення мигдалків. Я слухався німецького доктора і давав Яркові три рази денно по таблетці аспірини, і це страшно його ослабило. Останніми днями він навіть говорив щось не доречі. Лежав байдужий до всього, нічого не говорив, лиш дивився своїми сумними очима. Цей смуток в очах залишився йому ще тепер, хоч уже три дні не має гарячки і поволі відзискує радість життя.

В Ай-ДЖі-Сі-Ар списали з мене ще раз анкетний листок, а коло 15-го покличуть нас ще до лікарської комісії. Потім треба буде перейти ще скрінінгову комісію, яка тепер покищо перебуває в Австрії.

20-го серпня 1947.

На понеділок, 25-го ц.м., маємо покликання до лікарської комісії до Мюнхену.

2-го вересня 1947.

Наш виїзд до Канади під великим знаком запиту. Усі папери, включно з пермітом і візою, є вже в Мюнхені, нас кликали вже до лікарської комісії. І саме тут перший зрив. Рентгенівське пересвітлення виказало в мене плямки звапніння на обох легенях. Лікар, який робив оцінку усіх вислідів прослідкування, не дав мені конклюдії, яку давав усім здоровим, між іншими, Іванці і Яркові: „Немає ніяких перешкод до еміграції”. Вирішення цього питання залишив канадській лікарській комісії. А це вже уже погана перспектива.

Знаю причину цих застарілих познач недуги з-перед близько 30-ти років: польський полон, зима без плаща у таборі полонених на Домбю, запалення олегочної, шпитальна кімната у Вадовицях разом із сухітниками, в тому із добрим давнім знайомим, мистцем Модестом Сосенком. Подивляю мій молодий тодішній організм, що з цих обставин вийшов ціло, з двома тільки малими згоїнами на легенях. Аж тепер вони стали „каменем спотикання” на дорозі до Канади.

Сьогодні отримав я листа від Мазурика. Пише, що в справі Гірянґа веде покищо тільки пробні розмови, а до діла зможе приступити тільки аж тоді, коли я вже буду в Торонті.

12-го вересня 1947.

Гороскопи на наш виїзд до Канади затемнюються. Турбус мене майбутній вислід канадської лікарської комісії. Покищо комісію Сі-Ай-Сі ми перейшли добре. Тепер мають ще покликати нас перед канадського лікаря і до канадського консула. Коли взяти до уваги, що канадський лікар відкинув на неозначений час пані сенаторку Кисілевську, понад 70-літню особу, яка має їхати до сина, визначного канадського громадянина і державного урядовця, тільки через якісь там затемнення на легенях, то що говорити про мене. Зрештою, побачимо.

У таборі знову чекають на мене нсприємності. Мають опорожнити „на автобані” один з двох бльоків, а саме „червоний бльок” для поляків, а дотеперішніх мешканців українців перенести до головного табору, тобто до вогкої, темної фортечної казарми. Хоч ми мешкаємо в протилежному білому бльоці, нас, між іншими, призначили теж на переселення, щоб до нашого бльоку дати всяких протегованих управою людців. Знак часу!

Скінчив уже писати доповідь для канадців про українську еміграцію в Європі.

14-го вересня 1947.

Якась втома і депресія огорнули мене. Не стає вже віри в себе. Все, до чого беруся, не виходить. В моїх течках багато порозпочинаних писань і важко їх докінчити. Чи це хвилиевий спадок активності, чи повільний зник саме не в пору?

З таборових епізодів: Два інтелігенти „на автобані” здавна ворогували. Що з часу виборів на коменданта. Потім перший скаржив другого до таборового суду за якісь там папіроси. Потім другий відібрав першому город, а другий виправував город для себе назад. Тепер перший звернувся до команданта „автобану” із скаркою, що когут другого у клітці під вікном не дає йому спати. Перший зажадав, щоб командант наказав другому забрати клітку з когутем з-під вікна. Коли про це довідався другий, постарав собі ще гіллька когутів, щоб ще більше піяли.

З приводу того, що управа призначила мене була, щоб я з родиною переніся до головного табору, я написав до мешканевого референта табору Кичуна такого листа:

„До Вельмишановного Пана В. Кичуна, машканевого референта Українського табору в Інгольштадті.

Посилаю Вам урядову посвідку шкільного лікаря УНР-РА д-ра Білого і таборового лікаря д-ра Шавали про стан здоров'я мого сина з проханням взяти її до уваги при викидуванні мене з помешкання.

Розумію, як прикро Вам буде, що не зможете викинути з помешкання якогось там українського письменника, щоб дати місце передовим людям таборової сучасності. Але нема ради! Життя є повне непорозумінь і тихого смутку! Слава Україні!"

20-го вересня 1947.

Сьогодні, по шкільній Службі Божій, стрінув я на площі перед табором інж. Фостяка, колишнього урядовця Центробанку у Львові. Ми не бачилися ще з львівських часів.

— Але ж бо ви подалися! — привітав він мене, присмню усміхаючися. — Дуже зле виглядаєте. Чи ви хворі?

Прикрі, але правдиві слова. Багато людей кажуть мені тепер, що я зле виглядаю. Я й сам бачу це в дзеркалі і бачу це в сумному виразі очей, якими дивиться на мене Іванка. Вона теж не виглядає найкраще. І це саме тепер, коли вже ось, мабуть, цього тижня нам обоім треба буде стати перед канадською лікарською комісією. Боюся... дуже боюся, що ця комісія мене відкине. Мій рентген і мій вигляд...

Вчора ночувала у нас Фаля Любинецька, оповідала, що багато осіб відкинули саме через ці звাপніння. Фаля розповідала різні таборові курйози з Берхтесгадену. Ось, наприклад, такі:

В таборі вкрав хтось 100 кг. чоколяди і 20 кг. цукру. Управа табору наказала ревізію у всіх помешканнях і при тому звернулася до дирекції гімназії, щоб для допомоги поліції в цьому завданні дала старших учнів гімназії. Директор Радзикович не хотів супротивлятися управі і дозволив на це. І ось вийшло таке, що учні приходили робити ревізію до своїх професорів і шукали в них за краденим цукром та чоколядою.

Не тільки в нашому таборі управа намагалася призначити вчителя Терпинюка на фізичні роботи на Фрайман. У Берхтесгадені управа також редукує вчителів за своєю вподобою.

На пластовій ватрі в Берхтесгадені директор гімназії Радзикович сидів з дружиною на землі, а біля нього учениця

IV-ої класи пластунка сиділа на колінах у пластуна. Директор посунувся трохи і сказав пластунці, що є місце і для неї, нехай сідає.

— Дякую, мені й тут добре! — відповіла пластунка.

Директор не досидів до кінця ватри, відійшов, а на другий день покликав батька дівчини і просив його, щоб звернув увагу своїй дочці на її поведінку. Не минуло й п'ять хвилин після того, як до канцелярії директора влетіла учениця і зробила йому страшну авантюру, бо вона, мовляв, не сиділа на колінах, а при колінах пластуна.

— Це неправда! Ви мене оклеветуєте!

Поведінка учениці була така, що директор казав їй більше до гімназії не приходити. Батьки записали доньку до німецької гімназії, а директора саскаржили до таборового суду за образу честі їх доньки. Суд тепер стягає свідчення від свідків-учнів проти директора гімназії.

А тепер ще з наших курйозів:

Недавно виступав у нашому таборі хор Біляшевського „Трембіта”. Того дня, кслю 12-ої години вполудне, управа прислала до Мирона післанця з карточкою, що він має прийняти до себе на обід одного хориста. Хоч Миронова Славця була на праці на Форт Джонсі, і Мирон мав приготовано на обід тільки по одному сіканцеві для своїх, все таки радо погодився, резигнуючи зі свого „шницля”. Прийшов на обід знайомий йому вже з попереднього виступу хорист. При сбіді розговорилися про таборові відносини, і Мирон сказав дещо про невідповідальну політику нашої управи, що довела просто до „большевизації” таборової маси.

На другий день, вже після від'їзду хору, Мирон пішов до управи в справі шкільної залі, потрібної для 5-ої класи гімназії, і кімнати, потрібної для канцелярії школи, яких не можна було допроситися. Слово по слову посварилися, а радше Гайдук накинувся на Мирона своїм образливим тоном:

— Що ви собі думаєте? — обурился Мирон. Чи я для себе оббиваю тут у вас пороги? За кожним разом ви накидаєтеся на мене! Це ваш сбов'язок дати залю на класу!

Тоді п. Гайдук витягнув свою останню зброю:

— Не бійтеся, я вас знаю! Я знаю навіть, що ви вчора при сбіді коворили!

Мирон збився спершу з пантелику і аж по хвилині додумався, що ці слова значать. Хорист побіг зараз після обіду від Мирона до управи і здав їм звіт, про що говорив з ним Мирон.

24-го листопада 1947.

За останні два місяці, в яких я нічого не записував до цього свого записника, пережив я з родиною хвилини великого одушевлення, радості, надій, і хвилини невдач, розчарувань і глибокої зневіри. Після двох і половини років таборового життя перед нами стояла вже відкрита дорога до нового життя, до переїзду в Канаду. Ми перейшли вже були реєстрацію, канадське Сі-Ай-Сі, рентгени, лікарську комісію і врешті канадського консуля. Ця остання наша візита відбулася 1-го жовтня ц.р. І саме після цієї останньої візити, коли нам здавалося, що ми ось уже за два дні від'їдемо транспортом до Бремену, секретарка консула панна Катруся Гвоздецька, в переході попри нас коридором, сказала нам, що нас „відклали аж до апеляції” з причини лихого стану здоров'я — мого і Яркового.

Насправді нам нічого не бракує. Я маю лиш кілька старих, невеличких, звапнілих плямок на легенях, а Ярко одну плямку з ще майже немовлячих літ, але ніякі наші оббивання порогів у канадського лікаря, ані у консула не помогли. І ось вже майже два місяці добігає, як ми знову сидимо в нашому Інгольштадському таборі, тягнучи своє злиденне життя. Те, що ми перейшли під час тих усіх, понижуючих гідність людини „оглядин” і вичікувань попід дверима, не хочеться вже описувати. Це все вже перегоріло і спопеліло в душі. Остався сірий попіл і гіркий посмак. Тепер робимо на всі боки старання, щоб прискіпити цю „апелачію”, але ось вже два місяці минає і ніякої, ні доброї ні злієї вістки немає.

Мирони записалися до Аргентини. Їх листа відійшла вже. Можливо, що навесну поїдуть. Марійка і Славко дістали перміт від Славкового стрийка з Едмонтону.

11-го грудня 1947.

Вчора дістав я листа від Яремовича з Лондону. Він інтервенював у Канадському еміграційному бюро в Лондоні у моїй справі. Там сказали йому, що у моїй справі мають вже листа навіть з Оттави, але ніяких моїх паперів з Німеччини ще не отримали. Отже пан консул до кінця листопада не вислав ще моєї апеляції!?

22-го грудня 1947.

Кожний мій публічний виступ в таборі мусить потягати за собою якісь неприємні наслідки. Так, якби я за кожним разом встромляв палець у муравлище або в гнилу баюру. Навіть моя Миколаївська гімназійна вистава „Король Кватакуба” викликала грім. Цим разом з проповідальниці нашого о. декана Малковича. Невинна пісня „У попа була собака”, яку співав муринський хор, стала причиною хрестоносного походу на гімназію, а поправді на Левицького. О. Малкович виголосив в неділю цілу проповідь, в якій обурювався навіть на те, що я з інж. Коса зробив „каліку”, сказавши, що він замість монокля носить тер-пер ціле штучне око.

Я мав щастя, бо була б образилася і п. Переяславець за те, що екзотичний танок у п'єси мала танцювати „муринська прімабалерина Ната-Шрумба”. На щастя, пані Переяславець була на останній пробі і заявила обурено, що слово „прімабалерина” ображує її, бо кожний знає, що прімабалерина — це вона. Я, розуміється, змінив це слово на „танцюристка”.

На святі Миколая був один інцидент, який може бути добрим темою до оповідання. Попереднього дня на Миколаю садочка і народної школи, як теж і на Миколаю гімназії, було дуже багато пакунків. Але були теж діти, які ніяких пакунків не дістали. Це були здебільшого „таборові розбишаки”, між ними „Зубатий” і його брат, хлопці звані „бандитом”, і двох інших. Зубатого я кілька разів викидав з-за куліс.

Треба вдуматися в психіку тих дітей, щоб зрозуміти те, що вони пізніше зробили. Навіть старшому чоловікові прикро, коли бачить, що всі навколо дістають по одному, два, а то й більше подарунків, а він не дістає нічого. А що ж тоді — дитині! То ж коли „бандит” побачив, що Іванка лишила свою торбу з отриманими подарунками під столом у гардеробі і сама вийшла, сказав це „Зубатому” і оба забрали з торби два пакунки: один вартісний, бо 2 фунти цукру і фунт рижу від Мирона, а другий Ярків, в якому був лише зошит і олівець. Цей Ярків пакуночок вони зараз же викинули під піч. Трьох інших, що довідалися чи бачили крадіж, зажадали для себе частину добычі. Пізніше один з них витягнув ще Кінасевичеві з кишені плаща пляшечку з кольонською водою, підв'язки і цукерки.

На другий день „Яшка” зрадив, що бачив у „Зубатого” три пакунки, які він, ніби то, дістав від св. Миколая: Інші знову бачили як „бандит” шукав по кишенях у гардеробі. Хлопці призналися. Батьки виправдувалися, боуцїмто вони думали, що їх діти повигравали це все на лотерії. Все ж на дні цього епізоду лежить і велика, гірка правда, що не тільки діти були винні в

цьому проступковій дітей. Батьки? Батьківський комітет? Несправедлива соціальна структура світу?

РІК 1948

13-го січня 1948.

Сьогодні Маланка. У таборі нема ніякої забави, ані вистави. Мав робити забаву СУМ, але на Різдво сумівці побили якосьсь упівця і, здається, тому цю забаву відкладено.

У нашому таборі є тепер 9 упівців з-поміж тих сто кількадесяти, що прорвалися через Словаччину, Чехи і Австрію. Американці тримали їх короткий час за дротами, а потім випустили. Вони розійшлися по таборах, мешкають по родинах. Якийсь старшина мешкає у Гайдука. У Ганкевичів мешкає санітар, симпатичний, 22-літній, інтелігентний хлопець. На Різдво, коли ми були в Ганкевичів на святах, він сповідав багато про перехід їхньої групи. Їх усіх було сім. Ішли узброєні, ночами. Мали щастя, що ніде не наткнулися на урядові патрулі. Словацьке населення дуже їм сприяло. Чехи менше, бо були розагітовані проти упівців пресою. В Австрії застукали раз вночі на станицю поліції. Поліцай зорієнтувався, хто вони, і сказав їм, щоб краще постукали до іншої хати.

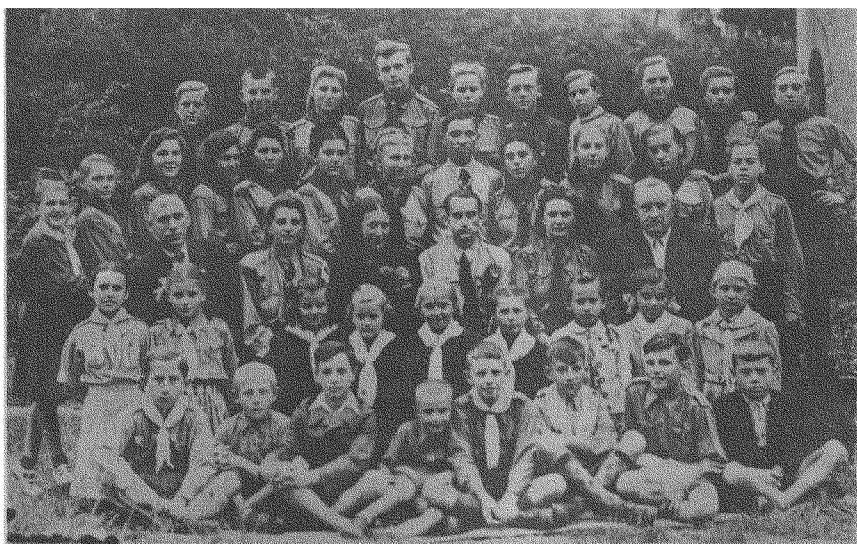
Цікаве, що два сумівці по-п'яному побили упівця. Кажуть, що сумівцям не всмак, що до табору прийшли справжні партизани і притьмили „таборову УПА”.

Справа нашого виїзду до Канади й далі ще не вирішена. Консул, що його тепер перенесли до Ганноверу, преспокійно тримає собі наші папери десь у шуфляді, а тимчасом іміграційні приписи вже давно змінені і ми зі своїми „хворобами” вже давно могли поїхати до Канади без апеляції. Наші „звалпіння” не є вже тепер ніякою порешкою для в'їзду до Канади. Так несовісність і недбальство одної людини відібрали у сотень людей по чотири, а то й більше місяців життя на справжній волі.

Майже зовсім немає зими цього року, тільки на початку грудня було кілька морозних днів зі снігом. Тепер тепло, дощі, часом метелиця, яка зараз тане, і сильні вітри із заходу. До табору важко доїхати на ровері. Ночі темні, лише вітер гуде і стогне в стовбурах дерев і в електричних дротах.

18-го січня 1948.

Приїхав комішенер з Оттави. Нас покликали на завтра до Мюнхену. Виїдемо до Канади, імовірно, вже 23-го січня через переходовий табір у Діпгольц біля Ганноверу. І радісно, і сумно. Комішенер приїхав з моїми паперами, що їх відібрав у консула.

Пластова Станиця в таборі 1947 р. в Інгольштадті:

Сидять від ліва до права: Мирон Левицький, Віра Левицька, Марія Левицька-Кінасевиц, Роман Олесницький, Люба Мармаш і д-р Шавала. В передньому ряді стоять: 4-ий справа: Степан Мармаш, Дарія Мармаш, Ярко Левицький, син автора.

МІЖ ТИМ, ЩО БУЛО, І ТИМ, ЩО БУДЕ

23-го січня 1948.

Пишу безліч карток з привітаннями, а кожна з них починається словами: „Сидимо у поїзді, який за яку годину-дві пове-
зе нас до Діпгольцу”. Точніше, від'їзд назначений на 4-ту попол.
Наш вагон досить тісно набитий. Різні національності, в тому й
жиди та жидівки, що говорять по-польському, а деякі по-мадьяр-
ському, трохи естонців і литовців. З другого кінця вагону чую
українську мову. Там три майбутні канадські „каменярі” і
п'ять майбутніх канадських „служниць”, які гордо називають
себе вже „доместік”-ами. Усіх у вагоні 34 особи.

Поворотними хвилями чергуються в думках уривки нер-
вових, виснажливих переживань останніх днів. Подумати тіль-
ки, що сталося це все на протязі одного тижня! Докладніше:
від п'ятниці до п'ятниці, а радше від понеділка до п'ятниці.

У минулу п'ятницю перший телефон від Куки Гвоздець-
кої з Мюнхену, щоб в понеділок приїхати „на Функкасерне”. По-
тім того ж дня телефон від МекФайлена з Мюнхену, щоб бути
у нього в цю суботу в готелі „Фір Ярессцайген”.

Ці відвідини у комішенера МекФайлена належали радше
до неприємних, як до приємних. Я, що завжди такий обережний
в обвинувачуванні когось у хабарництві, зустрінувся з запитом
комішенера, на якій підставі я робив такі обвинувачення супро-
ти канадських службовців у листах до Мазурика. Я, само собою,

заперечив, бо це була неправда. Навпаки, я писав завжди, що не маю на це ніяких даних, хоч про це говориться тут дуже багато. Зате розказав я йому багато про поведінку лікаря і консула: про те, що нас не трактовано як людей у великій потребі, що нас не вважали гідними, щоб офіційно сказати нам про вислід лікарських досліджень і причини, чому нас відкинули як емігрантів до Канади. Що інше тепер, коли ми приїхали „на Функкасерне”. Тут відношення до нас справді змінилося дуже: всі службовці дуже до нас чемні, новий консул говорить з нами як звичайна людина, а не як „юберменш”.

Година 4.30. Рушаємо. Прощали нас усі урядовці ІРО, місс Шольц, лікар і ін. Місс Шольц прощалася зі мною особисто. Вона вдоволена, що ми вже ідемо. Мала з нами багато клопоту. Доктор — веселий партизан. Я хотів йому тріумфально сказати: „А все таки, пане докторе, я зовсім здоровий!”

Нагадується мені та хвилина, коли ми в липні 1943-го року переїздили за станцією Лупковом у вантажному вагоні кордон України. Це був тоді перелом у нашому житті. Це саме тепер. Стоять бідні Ді-Пі різних національностей при нашому вагоні і завидують нам щастя. З наших немає нікого. Саме сьогодні почався у Німеччині генеральний страйк. Ніхто не міг ані приїхати, ані прийти.

Справді, коли подумаю про останні два дні метушні і біганини — видається мені чудом те, що ми сьогодні ідемо. Аж смішно нам, скільки біганини спричинили ми теж канадському консулеві. Консул сам їздив за нашими паперами до лікаря, цілу годину втратив на телефонування до Гайдельбергу за моїм „номером”, Сі-Ай-Сі мусило ще раз підписувати своє „о-кей”, бо все це десь пропало. Мабуть, у попереднього консула. Усі службовці знали вже моє прізвище напам'ять.

27-го січня 1948.

Стоїмо довго по станціях. Коби наніч приїхати до Діпгольцу. На сніданок дістали ми сьогодні американський приділ всяких консерв, м'ясних і солодких, але в малих кількостях. Все з'їли відразу.

Майбутні „канадці” поволі зживаються одні з одними, навіть ми зблизилися до наших сусідок, мадярських жидівок. Вони дуже чемні та услужні. Багато пасажирів грає в карти, інші весело барашкують, їдять. На зупинках відвідують одні одних.

— Це, може, наш найкращий час, — кажу до Іванки. — Поміж тим, що було, і тим, що буде.

Наближаємося до станції Вецляр.

Вночі у вагоні не світять. Вчора, коли запала темрява і тільки час до часу мигали поперед вікна вагону світла німецьких станцій, з другого кінця вагону долинув до нас тихий спів. Перед вів добрий дзвінкий альт. Мов дзвінок, придзвонював йому високий сопран і твердо підтримували їх два басы-баритони. „Думі мої, думи мої”. Оригінальна, ритмічна мелодія полонювала душу. „В Україну ідіть, діти, в нашу Україну... а я тут загину”. І ввижалась нам наша емігрантська доля. Довго, довго вніч долинала до нас з протилежного кутка вагону українська пісня. „Нова радість стала, яке не бувала”... урочиста, повна віри мелодія коляди неслася в темряві за вагоном, мов золоті крила надії.

29-го січня 1948.

Третій день у переселенському таборі в Діпгольц. Безнадійно сумна, багниста рівнина, на ній група самотніх, напіврозвалених одноповерхових будинків сірого кольору. Вони мовби розпливалися у білій мряці, що нависає над ними впродовж цілого дня. Це колишнє воєнне летовище. Масивні бетонні гангари, розвалені бомбами, наїжилися до сірого неба своїми залізними, поломаними ребрами. Кільканадцять касарняного типу будинків, сірих і обшарпаних, як візія повосенної Німеччини. А все ж цей табір у Діпгольц — переходова мрія майже всіх Ді-Пі. Тому люди, взагалішому, вдоволені тими брудними і примітивними приміщеннями, що їх тут дістають, і не нарікають на той менше як скромний і зовсім невиспачальний харч, (кава, зупа, кава, хліб), по який три рази в день ходять до кухні.

Нам доведеться чекати тут 11 днів, від 25-го січня до 5-го або 6-го лютого. А транспорт до Бразилії, кажуть, чекає тут вже 6 місяців.

30-го січня 1948.

Корабель „Дженерал Стирджіс”. І знову прийшлося нам збиратися та пакуватися несподівано і нагло — цим разом на корабель. Передучора пополудні ми пішли до міста до кінотеатру на 4-ту годину, після кіна пішли до гостинниці на каву, до

табору вернулися вже по сьомій увечорі. Нас зустрів наш бльоковий:

— Де ви пропадаєте? За вами шукають тут ціле пополудне! Ви завтра їдете з транспортом через Бремен.

Незабаром прибіг і дир. Станислав з дружиною і ще дехто. Не всі родини з мюнхенського транспорту їдуть, бо відпало трохи робітників, яких лікар відкинув. Ми мали теж ще раз зголоситися до лікаря.

Знову почалася біганина: до лікаря, до магазину по останній приділ папіросів і цукерків. Пакування знову забрало нам досить часу. Треба було вибрати найконечніші речі до трьох валізок. Решта пішла з важким вантажем рано — авто.

Врешті ми у вагоні. При всіданні до вагонів і потім при віданні на корабель — зразковий порядок. Кожний дістав картку з числом, яку привішує при відлозі свого плаща. За цими числами входять до вагонів, за цими числами уставляються в чергу для всідання на корабель. Ми майже останні, бо майже останні вписані на листу. При всіданні на корабель переходимо контролю документів, дістаємо картки на харч і призначення на приміщення на кораблі. Тому що ми майже останні, дістаємо з Ярком найнижчий поклад, а коли входимо на залю, всі ліжка вже зайняті. Минуло яких дві години, заки впорядчик знайшов нам вільні місця.

У нашій спальні є 240 місць. Ліжка триповерхові. Ми оба з Ярком спимо на середньому поверсі. Одно ліжко дуже низько над другим, можна тільки лежати. Жінки сплять в окремих залах.

Погода непевна. Мряка і час до часу дощ. Яка буде погода на повному морі? Сьогодні о 4-й пополудні покидаємо Європу.

Зараз ідемо на обід. Обслуга здебільшого польська, набрана з емігрантів у Діпгольц. Обід був розчаровуюче скромний. Супа, мабуть, з якоїсь риби з яриною, помаранча і кава.

Корабель легко двигтить від праці машин, але йде рівно, не хитається. Все ж почуття якесь дивне. Багато пасажирів на бортах. Ніч. Час-до-часу десь далеко ще блимають світла суші. Легка мряка. Накрапає дощ. Вітер, але не помітно високої хвилі. Білі гребені біжать низько.

Нас з Іванкою розділили, і ми бачимось рідко. Її починає боліти голова. Ярко цілий день вганяє по покладі. Він, мабуть, не буде відчувати морської хвороби.

Останній образ Німеччини!

Наш корабель проїздив попри поміст, де причалюють ко-

раблі і затримався там на півгодини. Спершу бігали помостом попри корабель діти, і деякі пасажери зачали кидати їм цукерки. Потім почали підходити й старші: робітники в робітничих одягах, жінки з дітьми. Їм також кидали з корабля цукерки, папіроси, рештки своїх німецьких дрібних грошей. Вони ходили гуртами похід корабель, витягали вгору руки і ловили те, що падало. Так, як білі ведмеді у звіринці. Коли нараз падало більше папіросок або цукерків, вони гурмою бігли, кидалися на поміст і збирали. Був там між ними і старий німець без руки. Жиди із сатисфакцією кидали свої окрушини і насолоджувалися своєю шляхетністю. Перед нашим кораблем стояла теперішня Німеччина: голодна, принижена. Жиди кидали їй милостиню. Фотографували. Часом папіроси або гроші падали у море на бальки, що лежали на воді. Тоді відважніші сходили аж на бальки і збирали те, що вдалося.

31-го січня 1948.

Тяжко змусити себе, щоб записати цих кілька слів. Лежу на своїй койці, без думок, без волі, з одним лише неприємним почуттям млости у грудях.

Уже яких три години після відпливу з пристані кораблем почало підносити і гойдати. Я скоро положився до ліжка. Коло одинадцятої були вже перші випадки морської хвороби. Я не міг заснути майже цілу ніч. Лиш час-до-часу западав у важку, сонну півсвідомість. Чути, як скриплять в'язання корабля під ударами хвиль і гудуть внизу під нами корабельні машини. Час-до-часу хтось встає зі своєї койки і спішно виходить сходами вгору.

Сьогодні рано море успокоїлося трохи, хоч вітер гонить і хвилі ходять високо. Заповідають, що завтра вранці ми повинні виплисти на повне море і щойно там почнеться справжня колісанка. Досі — це забавка.

1-го лютого 1948.

Ніч, спали порівняно добре. Саме перепливали канал Ляманш. Але над раном хвилі почали хитати кораблем дужче. Я пішов ще обмитися та обголитися. На снідання не ходив. Ле-две всидів яку годину на покладі. Сонце білим, ворожим оком,

з-під хмарних брів, придивлялося нам. Усі довкола хворіли. Море. Не можу глядіти на нього очима естета, поета. Сіре і не-нависне.

На обід знову не ходив. Ярко з нас усіх тримається найкраще. Лиш часом крутиться йому голова. Майже весь час сидить на покладі. Бідні жінки з дітьми. Сами хворіють і одночасно мусять піклуватися дітьми, що теж хворіють.

Не йду на вечерю. Вис вітер за стінами і чути, як з ревом б'ють хвилі об борти. О 2-ій годині ми мали пробний алярм. Вибігали на поклад у рятувничих кафтанах і бігли до човнів. Кораблем хитає сильно. Голова крутиться. Із всіх боків чути стогони. Найбільше стогнуть жидаи.

Треба було тобі Канади?... У-е! Не ліпше було сидіти в Більчу золотім?... В-у-е! Ой, Канада, Канада... У-е-е...

Нарешті дали нам сьогодні у нашій спальні вентиляцію. Попередні дві ночі ми душилися без повітря. Сьогодні на вечерю було морозиво.

Кажуть, що від завтра за тиждень будемо в канадському порті Галіфаксі. Корабель спізниться через злу погоду. Часом ним стрясають якісь підводні удари. Він цілий двигтить тоді і немов корчиться від болю.

2-го лютого 1948.

Знову цілий день нічого не їм. Яблуко і кілька тістечок. Рано, на час інспекції, виганяють усіх на поклад. Люди лежать на сходах, в переходах, на покладі. Бліді, хворі. Ідуть, заточуючись від стіни до стіни. Море бушує, хоч сонце світить.

Пополудні, а власне зараз після інспекції, всі знову лежать на своїх койках. Тут вправді гірше повітря, але так не хитає. Майже ніхто не ходив їсти. Коли лежу на своїй койці з замкненими очима, здається мені, що лежу в колисці, яка рівномірно, то в один, то в другий бік, колише мене.

Ледве минає три доби нашої подорожі. Коли вже буде кінець? Ярко чується найліпше з нас. Цілий день сидить на покладі. Іванки сьогодні я не бачив.

Один югослав'янин показав мені списки пасажирів нашого корабля. Отже на нашому кораблі „Дженерал Стирджіс” пливе до Канади всіх 881 переселенців, в тому 259 жидів, 203 українці, 169 поляків, 85 литовців, 19 естонців, 63 латвійців, 28 югослав'ян, 4 москалів і 51 інших. Поміж жидами є 199 жидів

з колишньої Польщі, 28 з Румунії, 17 з Малярщини, 7 з Чехословаччини, 5 з Литви, 1 з Югославії, 1 з Росії і 1 бездержавний.

5-го лютого 1948.

Четвер. Кажуть, що за яких три дні, в неділю або в понеділок, будемо на місці. Сьогодні я ходив уже на снідання, обід і вечерю. Їв дуже мало, зовсім без апетиту. Море все ще грає. Заповідають нову бурю вночі. Цілий день було хмарно, сипало дощем з солоних морських бризок. Олив'яні, безглузді хмари нависли над морем, як надо мною горішня койка в душній спальні.

6-го лютого 1948.

Минає тиждень нашої плавби по збуреному, недобррозичливому морі. При добрій погоді ми мали б бути завтра у пристані. Але погода увесь час погана, і найбільш оптимістичні передбачення обіцяють нам причал у понеділок вполудне. Я ще сьогодні віддав данину морю.

7-го лютого 1948.

Субота. Восьмий день плавби. Перший день, що я чуюся досить добре. Дві години сидів на борті і відчував навіть деяку приємність у тому гойданні корабля, мов би плів у малому човні по малому озері. Настрій на кораблі піднісся. Пасажири вже сміються, підспівують.

8-го лютого 1948.

Уже другий день корабель пливе рівно, майже зовсім не коливаючись. Море спокійне, повітря позимніло, навіть сіє легким снігом. Завтра ввечорі або у вівторок будемо на місці. Кан-

целярія ІРО робить приготування, реєстрації, розділює робітників за національністю. Робітники, зареєстровані до копалень золота і срібла українці, поїдуть до Квебеку.

Обличчя пасажирів набрали кольору й усміху. Жиди, як звичайно, не можуть втримати своїх емоцій у рамках. Їх усюди повно, всюди чути їх спонтанні, неконтрольовані викрики і сміхи. А молодші пасажери все ще лякерують коридори корабля і наповнюють повітря гострим запахом фарби.

Якось не хочеться думати про те, що буде після причалу. Сіра стіна невідомого заслоняє наше майбутнє і каже краще не заглядати за неї.

Казарма "Фірек", головна будівля, в якій приміщувалися скитальці в Інгольштадті.

МОЯ ЗУСТРІЧ

з Василем Софронівим Левицьким

Це було весною 1945 р. Німеччина, гітлерівський „Третій Райх”, лежала розтрощена в руїнах... Червоні орди новітнього Джінгіс-Хана заливали Європу... Сотні тисяч людських жертв лежали під її руїнами... Сотні тисяч живих тіней тікали в світ за очі... Між сотнями тисяч і ми... Зі всіх областей, районів, сіл і міст нашої вишневої, золотої, сльозами і кров'ю политої, але нескореної України... Їхали возами, запряженими кіньми... Тягли руками за собою більші й менші візочки, навантажені клунками... Йшли пішки старці, молодь, діти з клуночками на плечах... Ночували, як ті чашнята, „при битій дорозі”... Десь йшли... Коби далше, — казали... А де?... Куди?... Мовчали... Відповідь дати було важко... Перед нами стелилась чужина... чужина... чужина... Вона ніколи не заступить нам України, як співає у своїх платівках прекрасний баритон і соліст Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка Михайло Мінський. Ми йшли в туманне і невідоме майбуття...

В такий непевний, але красний, погідний день, при кінці червня 1945 р., я, з малою групою нашого великого „ісходу”, пришкандибав до міста, краще до румовищ над рікою Дунаєм, що називалися Інгольштадт, в Західній Німеччині, в Баварії. Серед руїн міста, на площі перед військовими касарнями, побудованими, мабуть, ще за часів австрійської цариці Марії Тереси (Геп Касерне), роїлося від людей різного віку, чоловіків, жінок і дітей. Посередині на площі майорів, прив'язаний на дерев'яній жердці, український прапор. До нього, мов бджоли до вулика, спішили наші люди, що були вивезені на працю до Німеччини в жорстокий спосіб, брутально й насильно, і приміщені по дооколишніх фабриках та сільських господарствах. Наша валка теж там зупинилася. З нами був д-р Г. Стецюк, адвокат з Підгаєччини, з дружиною Галиною, фаховою учителькою фортепіяна, і селянин-лемко Осип Візниця, з повіту Сянік, з дружиною та двома малолітніми донями. Нас здивувало і насторожило, що площу довкола окружили американські вояки,

панцирними возами, легкими автами („джіпами"), вантажними автами, озброєні важкими кулеметами та легкими автоматичними крісами. Наше занепокоєння і тривога збільшились, як ми побачили на автах, вантажниках і танках п'ятикутні зірки, що нагадували нам большевицькі і різнилися тільки красками. З другого боку нас заспокоювали і радували синьожовті відзнаки, що їх носили деякі військові частини у формі щитиків чи пасочків на своїх уніформах. Дехто навіть „авторитетно" твердив, що це український легіон при американській армії. Деяким молодим хлопцям і дівчатам пощастило зустріти американських вояків, що говорили по-українському, і „легенда про легіон" ширилась дуже скоро...

Серед таких душевних настроїв ми зближались до входової брами. Довкола проходжувались вояки з крісами на плечах, жували щось в устах і вказували нам дорогу на площу, вигукуючи при цьому слова, з яких найбільше вбилося нам в уха слово „Окей". Деякі з них кидали один до одного білі м'ячики, інші їх відбивали довгими палицями і бігали довкола. З цього мали велику радість дівчатка нашого лемка і, як звичайно, діти з великої втіхи, що вже нікуди „не їдуть" розбіглися по площі і за хвилинку, обладовані чоколядами, цукерками жуйками, з криком: „мамо, цей пан говорить по нашому", привели до нас американського вояка. Він, дещо зніяковілий але поправно, хоч і з акцентом українською мовою сказав, що називається „Джері" і приїхав з батьками десятилітнім хлопцем зі „старого краю", перед другою світовою війною. Його батьки живуть тепер в Пітсбургу в Америці. З ними він говорив українською мовою. І посипались зливою запитання від усіх цікавих, що його окружили... Коли?... Чому?... Де?... Як?... Це трохи збенгтжело американця, але він спокійно, з усмішкою відповідав на всі запитання і вияснявав все, як вмів і знав. Наш лемко довго вдиявся в засмалене обличчя молодого юнака, в кашкеті з козирком догори, з крісом на плечах і з жуйкою в устах. Думав, похитував головою і знову допитливо вдиявся в обличчя... Коли юнак притакнув на питання, що його батьки зі Сянока і назвав село, лемко простягнув свої рамена і схопив його в свої дужі обійми... Були поцілунки... плачі і сльози радості... Наш лемко зустрів ненадійно сина свого брата, що виїхав до Америки зі Сянока в 1928 р. Ми згодом довідались, що він називається Ярослав, а його по-американському кличуть „Джері". Ця подія нас всіх не тільки зворушила, але й підняла на душі, і ми раділи, що зустріли так несподівано нашого „американця", який в потребі може нам допомогти і сказати слово в нашій обороні. І Ярослав-Джері додержав свого слова... Та про це пізніше.

Серед такої метушні приступила до нас усміхнена, струнка, привітна, середніх років людина зі жмутком паперів в руці і представила себе як відпоручника української делегації, що має гуртувати українських людей зі всіх областей України, насильно вивезених німцями на працю до їхніх фабрик та

сільських господарств. Стискаючи дружньо на привітання наші долоні, сказав своє прізвище: Василь Софронів Левицький. І ми всі познайомились. Він теж був зацікавлений зустріччю з нашим „американцем“, з яким сердечно привітався. І знову психіались питання... Чому довкруги озброєне військо? Чому не випускають на місто?... Чи мають нас „видати“?... На ці питання відповів спокійно наш Ярослав-Джері: „Ніхто вас не буде видавати. Це, що довкола стоїть військо, то для вашої охорони. Були випадки, що звільнені російські полонені та всякі бандити нападали на невинних людей, робили насильства й вбивства, і це заборонило американське командування і прислало охорону для безборонних“. Ця спокійна відповідь молодого юнака трохи нас заспокоїла. Зокрема від В. Софронова Левицького ми довідались, що тут, в Інгольштадті, має бути зорганізований український табір, і наша делегація переговорює в цій справі з представниками УНРРА та американським військовим командуванням. — „Ось, як бачите, — показуючи рукою довкруги, продовжував В. Софронів, — під цими різнокольоровими прапорами збираються люди різних національностей, італійці, румуни, поляки, лотиські, литовці, естонці та інші, вони гуртуються під прапорами своїх країн. — „Ось, недалеко, як бачите, на румовищах якогось магазину, висить прапор СРСР зі серпом і молотом. Туди, під плащиком „добровільного повороду на родину“, спеціальні частини большевицької армії „СМЕРШ“ (МВД), звозять зловлених по німецьких фабриках та сільських господарствах невинних людей, часто при допомозі п'яних американських вояків, щоб виконати своє ганебне завдання, складене секретно в договорі між Командуванням Аліантів та Червоною Армією, задоволити вимоги „добродушного Джова-Сталіна“. (1) — Наша делегація продовжував даліше В. Софронів, — під проводом інж. М. Коса (відійшов у вічність 1956 р. в Торонті), знавця європейських мов: англійської, французької, німецької, інж. З. Яворського та студ. фільм. Г. Малиновського, переговорює з представниками УНРРА та американським командуванням, щоб тут в Інгольштадті заснувати український табір для людей, що не хочуть, з політичних і релігійних причин, повертатись на „совєтську родину“. — Нам потрібно інтелігенції — казав В. Софронів. — Ось вже завтра мусимо зготовити списки всіх наших людей, скупчених на цьому місці: дітей, інвалідів, самотніх, одружених, щоб дістати приділи харчів на кожну одиницю. Наші дівчата і хлопці роблять порядки в залушених касарнях. Миють долівки, стіни, спільні місця, щоб люди могли якнайскорше приміститися, зайняти кімнати і поставити представників УНРРА перед доконаний факт.

(1) „Operation Keelhaul“ by Julius Epstein, Devin-Adair Company, 1 Park Ave. Old Greenwich, Conn. 06870, USA. 1974. Also „Edmonton Journal“, „Dark war secret of the Stalin era“ by Peter Worthington, Nov. 5, 1974 p. 5.

Все це було зроблено. Табір для українських біженців був заснований. На даху цеглястих касарень замайорів український прапор.

Потреба окремого українського табору, з виразною настановою не повертатись на „совєтську родину”, мала свої глибші причини, як нам вияснив В. Софронів Левицький. Тисячі української молоді, хлопців і дівчат, вивезені на невільничі роботи до Німеччини, по її упадку, застрашені й залякані вістками про примусову репатріацію, голосились як поляки до польських таборів, а з ними теж багато наших біженців. Життя під одним дахом з поляками було нестерпне. Часті шикани, застрашування, грабунки і побої невинних людей поляками за це тільки, що заговорили між собою по-українському, робило життя неможливим. Заснування окремого табору усувало цю небезпеку і давало запоруку кращого духового виховання та релігійної опіки над молоддю і старшими, хоч і серед невідрадних і непевних обставин тодішнього часу. Ми прийняли цю вістку з великою радістю і охоче зголосились до помічі в адміністрації табору.

Сьогодні, з перспективи більше як 30-ти років, немов на фільмовій ленті, виринають спомини, а з ними події і люди. Для мене особисто такою подією була несподівана зустріч з „призабутим майстром української новели”, як слушно називає покійного В. Софронова Левицького (відійшов у вічність першого листопада 1975 р. в Торонті), Ю. Клиновий у своєму вступному слові до його збірки новель „Липнева отрута”, виданої в Канаді 1972 р., у видавництві „Новий Шлях” другим виданням. Правда й боляче що св. п. В. Софронова Левицького „призабували” часами деякі наші літературні критики в своїх оглядах повоевної літератури, що й самі не змогли протиставитись „лютий добі вовчиці”, як це геніяльно окреслив О. Ольжич, визначний поет та знавець української духовости. В мій душі В. Софронів Левицький залишився назавжди людиною високої європейської культури, з витонченим знанням світової літератури та української душі. Та перш за все він залишився, на канві українських та всесвітніх ідеалів, як співець краси, любови і щастя. Таким, як покійний завжди був.

На полотнищі тодішніх подій виринають постаті людей, з якими нам обом зі В. Софроновим Левицьким доводилось працювати в таборових обставинах. Ось, як сьогодні бачу, сивоголову постать св. п. о. крилош. М. Ганкевича, першого капеляна української католицької громади в Інгольштадті, колишнього довголітнього пароха села Звиняч чортківського повіту в Зах. Україні, св. п. о. митрата Я. Кендзеравого-Пастухова, пароха української православної громади в таборі, св. п. о. дєкана В. Малковича, згодом пароха українців-католиків в Інгольштадті, о. проф. Р. Бахталовського, катехита народної школи та курсів українознавства в таборі, та українського євангельського проповідника В. Прокопюка. Крім вище згаданих священиків, були світські люди, умові працівники, знавці ук-

раїнської культури й мистецтва: вокального, інструментального, театрального, образотворчого, різьбярського, які вложили чимало праці в прославу українського імені між чужинцями. Не можна минути мовчанкою відданих працівників таборової адміністрації, які зразково вели статистику нашого таборового скупчення (приплив і відплив), розподіл харчів, одєжі та взуття, за що їх представники УНРРА ставили як зразок для інших таборів. Про них та про інших буде окрема згадка в книзі споминів про табір в Інгольштадті „Відлуння минулого“, яку підготувляю до друку.

На звук таборової трубки всі збиралися на площі в 9-й год. вечора, а згодом під місійним хрестом (першу місію давав ВПр. о. ігумен Й. Галабарда, ЧСВВ, у жовтні 1945 р., тепер перебуває в Аргентині) і там всі в скупченні молились і вислухували розпорядків на наступний день таборової управи та місцевої кватири УНРРА. Кожну вечірню збірку ми закінчували молитвою-співом „Боже великий, Творче всесильний“, яку ми починали оба зі св. п. В. Софронівим Левицьким, а за нами співали всі присутні на площі. Цей зворушливий образ спільної молитви всіх священиків, шкільної дітвори та всіх жителів табору, без різниці на віровизнання, натхнув св. п. В. Софронова Левицького, і він написав влітку 1945 р., чудовий вірш „Хоч нам судилась доля злая“, який поміщено на початку цього спомину. Мелодію до вірша підклав я, а на мішаний хор згармонізував відомий зі своїх концертних виступів в Канаді Петро Болєхівський Боян. Пісня була прийнята з великим захопленням на концерті-академії на прославу „Листопадового Чину“ в таборі Вайсенбург в Баварії (диригент хору Петро Б. Боян), згодом поширилась по всіх таборах і стала любленою піснею юнацьких організацій СУМ-у і Пласту, у їхніх мандрівницьких таборах в Зах. Німеччині, а згодом по різних країнах нашої діаспори.

Обставини, в яких жив, творив і діяв в таборі біженців в Інгольштадті Василь Софронів Левицький, мені добре відомі. Вони нічим суттєво не різнилися від обставин в інших таборах нашої скитальщини. Ті самі норми харчових приділів, ті самі мешкальні проблеми в напіврозбитих бараках чи касарнях, і те саме почуття „непевного завтра“, що скиглінням чайки квиліло в наших серцях: „А що буде завтра?“ Ми мешкали в тому самому блоці, і я часто стрічався з покійним В. Софронівим Левицьким чи то продовж дня, чи ввечері на прсбі хору, який ми оба зорганізували на скору руку, душею якого був В. Софронів Левицький. Обдарований гарним голосом (тенор), він завжди з'являвся перший на пробі хору й допомагав іншим вивчати голосові партії. Не маючи під руками жодного нотного репертуару, ми відтворювали з пам'яті поодинокі голоси хороших партій, в яких В. Софронів, як знавець українського фольклору, показався неперевершеним. Ми пригадували голосові партії народних пісень, які ми самі колись співали в хорах, чи

їх слухали у виконанні різних хорів на їхніх фестивалях чи конкурсах в Зах. Україні. Опісля я, при допомозі мандоліни, яку мені дістали від німців мої приятелі, писав мелодію по нотних лініях, наскреслених на звичайному папері, бо нотного паперу не можна було дістати. Це була не легка виснажлива праця, але вона дала чудові плоди. Наш перший концерт був тріюмфом не лише чарівної української пісні, але й також невтомної праці цілого хорового колективу, поодиноких співаків — солістів, танцюристів, декляматорів та інших виконавців. До успіху наших концертних виступів причинювався повністю музичний супровід, що його виконувала в той час фахова учителька фортепіана п-і Анна Байрак, яка тепер живе в Едмонтоні і часто пише музичні рецензії про концертні виступи едмонтонських хорів та вокальних ансамблів.

В розпалі праці в ділянці мистецько-драматичній (драм. ансамбль „Розвага”), В. Софронів Левицький працював постійно над своїми літературними композиціями та сценічними творами, які згодом розмножував на циклостилі, з них потім користали в таборі народна школа, гімназійні курси та театральний ансамбль „Розвага”, у своїй мистецькій самодіяльності. З них, для дитячого театру, варто згадати „Свято весни”, „Бабусян кожушок”, „Снігова царівна”, „Князівна на горошинці”, „Король жебрак”, „Печери”, „Романтична варта” та інші. З театральних односценічних водевілів-скетів користувалися популярністю на сцені театру малих форм „Веселий Львів”, провідником якого був В. Софронів Левицький, а згодом на скитальщині в таборах, такі водевілі, як „Парка в парку”, „Я хочу, я мушу”, „Тітка з провінції”, „Золота рибка” та інші.

В. Софронів Левицький ніколи не хотів прийняти жодного таборового „посту”, хоч його до цього намовляли представники УНРРА та адміністрація табору. Не хотів устривати в політичні таборові сварки, які він залюбки називав „жабомишо-драківкою”. Однак один „пост” прийняв. Це був, якщо так його назвемо, „пост” делегата табору в Інгольштадті на загальний з’їзд делегатів всіх таборів в Зах. Німеччині у Мюнхені, Баварія, на якому мали вибрати провід Центрального Представництва Української Еміграції (ЦПУЕ), яке, в змінених дещо формах, існує і діє досьогодні. Мені теж припала честь бути делегатом табору на цей з’їзд, як також студ. мед. Я. Кінасевичеві, що згодом оженився зі сестрою В. Софронова м-ром М. Левицькою, учителькою української мови й літератури у вищих класах української гімназії в Тернополі аж до її розв’язання польською владою перед другою світовою війною.

Наша поїздка з Інгольштадту до Мюнхену тривала понад 12 годин (віддаль 70 км.), у товарних вагонах, бо особові поїзди тоді ще не були пущені в рух. Тепер цю віддаль поборює електричний поїзд продовж 55 хвилин. Серед таких невидог, при сьйві місяця, бо світла не було, В. Софронів Левицький написав прекрасний вірш, про який я вже згадував вище, який він згодом здраматизував, в його постановці та під його режи-

сурого ми відтворювали його на сцені в таборі під назвою „Незабутні мрії”. Навіяний тугою і любов’ю до України, з глибокою вірою повернутися до її берегів, з дрімучими гаями, тихими зорями і синім небом, цей водевіль, при гарній оркестрі В. Карпів, у виконанні добрих акторів (Р. Василенко з дружиною), залишав нестерті враження у глядачів.

Між радісними, соняшними днями в таборовому житті бували дні неспокійні, бурхливі, трагічні... До таких належали ненадійні наскоки большевицької комісії для репатріації советських громадян на „родіну”. Вони наповняли страхом і невпевністю всіх жителів табору. Наш інгольштадський табір, як теж табори інших національностей цієї округи, не оминули цієї московської нахабности. Та завдяки твердій поставі провідників місцевої УНРРА, англійця полковника Ю. В. Ватсона, а згодом Т. Г. Дейвідсона, майора канадської армії з Торонта, обох великих приятелів поневолених Москвою народів, большевицька комісія не мала права входити до жодного табору, щоб, мовляв, не викликувати демонстрацій мешканців табору, серед яких особиста безпека членів комісії не могла бути гарантована. А коли це не помагало і комісія домагалась особистого опиту жителів табору, їм сказали, що в таборі саме появилася заразлива недуга, тому, із санітарно-медичних причин, відвідини табору заборонені впродовж двох тижнів.

Сусідство з польським табором приносило нам теж не потрібні прикраси і доказувало сотий раз облуду шумних газет про „братнє сполучення” та „про нашу і вашу вольность”. Поляків колов у вічі наш прапор, який, з доручення місцевого команданта УНРРА вивішено на даху нашого табору, що мусіли зробити, для своєї ідентичности, теж інші національності, що проживали в переселенчих таборах цієї округи. Одного вечора наш прапор зірвано. На щастя, таборова поліція приловила злочинця на „гарячому”, і він признався, що живе в польському таборі і що йому „сказали це зробити”. Справу віддано до місцевої командатури УНРРА. Полк. Ю. В. Ватсон загрозив розв’язанням польського табору якщо до 24-ох годин український прапор не буде поставлений на своєму місці. Тут зобов’язують закони Об’єднаних Націй, і поляки мусять до них пристосовуватись. Польське „Гуляй-Поле” зі всякими пацифікаціями і Березами Картузькими на „Кресах всходніх” у колишній Польщі — минулося. Тут зобов’язують закони західного світу. Ця непохитна вимога головного представника УНРРА зробила своє. Прапор був відданий і той самий злочинець, що його зірвав, повісив його знову на своє місце, під грімкий спів українського національного славня.

В. Софронів Левицький, з питомим йому гумором, згадував не раз про цю подію, говорячи, що стара кривда України, за І. Франком, дістала свою сатисфакцію аж на чужині.

Та дійсна трагедія, що потрясла до глибини душі всіх мешканців, не тільки нашого, але й інших таборів в цій окрузі,

відбулася за кілька місяців пізніше. Василя Малковича, студ. 3-го семестру медицини в Ерлянгенському університеті, активного члена студ. організацій на терені Зах. Німеччини, в жорстокий спосіб замордували 21-го жовтня 1946 р. польські злочинці, в приватному помешканні близько табору. Сестринка покійного Марія Петришин, у розпачливій боротьбі зі злочинцями, порізана ножом, уникнула смерті, прикидаючись мертвою. Щоб замазкувати політичне вбивство, злочинці, тікаючи, забрали зі собою деяку одягу, харчі в консервах та дві пари проходженого взуття. Похорон Студента В. Малковича перетворився у велику маніфестацію всієї української спільноти в Інгольштадті, зокрема студентів з різних університетів (Мюнхен, Авсбург, Ерлянген), що взяли масову участь в похоронних обрядах. Сестринка пок. В. Малковича М. Петришин, пролежавши кілька місяців у шпиталі, проходжуючись містом, розпізнала одного зі злочинців і його, на її рішучу вимогук, придержала поліція. Військовий американський суд засудив злочинця на два роки тюрми, але тому, що він зголосився на виїзд до Польщі, йому кару завішено. Цей злочин залишився незагоєною раною в душі кожного члена української спільноти та відбився сумним відгомонам по всіх таборах нашої скитальщини.

Серед сірих буднів таборового життя росло і процвітало українське народне мистецтво в усіх його багатющих видах, ділянках і галузях. Відбувалися літературні вечори наших визначних поетів і письменників: Ю. Клена, І. Багряного, М. Ситника, Л. Полтави, Карпенка — Криниць та інших. Часті відвідини наших найкращих театрів: В. Блавацького, театральної студії Й. Гірняка та О. Добровольської, концерти Капелі Бандуристів ім. Т. Шевченка, яка мала сталий осідок в Інгольштадті, балетна студія В. Перяславець, з осідком там же, приносили подих рідної землі і вливали в серця надію на краще майбуття нашого народу. В. Софронів Левицький, своїм вмілим пером, відзначував ці радісні хвилини, пишучи глибоко вдумливі рецензії до тодішньої української преси.

Роки 1948 — 1950 позначилися масовою еміграцією наших людей до різних країн поселення, головню Канади, ЗСА та вперше в історії української еміграції до Австралії та Нової Зеландії. В 1950 р. В. Софронів Левицький виїхав з родиною, дружиною Іванкою та сином школярем Ярком, до Канади і поселився в Торонті. Спершу, щоб удержати родину, працював фізично, а згодом як співредактор „Нового Шляху” в Торонті, у видавництві якого появились друком майстерний репортаж з його подорожі по Європі, „Кланялися вам три України (1970) та друге доповнене видання його новель „Липнева отрута” (1972).

Перебуваючи вже в Канаді, я зустрівся зі В. С. Левицьким в 1967 р., відвідуючи світову господарську виставку в Монтреалі (Експо), а згодом ми побачились в Торонті, в якому проживав покійний зі своєю родиною. Опісля ми зійшлися в Едмонтоні, під час поїздки В. С. Левицького по Західній Канаді, зокрема в гостинному домі його сестрінка о. Р. Ганкевича, що був парохом української кат. церкви св. Володимира на передмісті Едмонтону Калдер. В розмові, В. С. Левицький був зацікавлений моїм архівом, який мені вдалося зберегти, про наш табір в Інгольштадті з різними відозвами, розпорядженнями, світлинами та діаграмами про структуру нашого табору. Дораджував матеріяли упорядкувати й видати у формі споминів. Погодився навіть переглянути рукопис, доповнити його своїми заввагами та зробити коректу. На жаль, не довелось йому цього доконати...

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

З М І С Т

Хоч нам судилась доля злая	5
<i>Ю. Клиновий.</i> Василь Софронів Левицький, видатний український письменник і журналіст	7
Слово від автора	10
В Ді-Пі таборі Інгольштадті	11
Між тим, що було і тим, що буде	145
<i>І. Болахівський-Білич.</i> Моя зустріч з Василем Софронівим Левицьким	153

У ВИДАВНИЦТВІ “НОВИЙ ШЛЯХ” МОЖНА НАБУТИ

ТАКІ КНИЖКИ:

Верига Василь. **Дорогами другої Світової Війни:** легенди про участь українців у Варшавському повстанні 1944 р. та про Українську Дивізію “Галичина”. — Торонто: Новий Шлях, 1980. — 259 стор. — ілюстр.— Видання Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка; ч. 21..... **\$15.00**

Євген Коновалець та його доба. Мюнхен: Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. — 1019 стор.: ілюстр. **\$25.00**

За честь, за славу, за народ: Збірник на золотий ювілей Української Стрілецької Громади в Канаді, 1928-1978 (редактор Зиновій Книш) — Торонто: Укр. Стрілецька Громада, 1978. — 639 стор.: ілюстр. **\$20.00**

Онацький Євген. **У вічному місті:** записки українського журналіста, [том 2] роки 1931-1932. — Торонто: Вид-во Новий Шлях, 1981. — 632 стор.: ілюстр. **\$25.00**

Пласконіс Василь. **З рідного села у широкий світ:** спогади.— Сент Кетрінс: Накл. Автора, 1975. — 256 стор. ілюстр. **\$8.00**

Самчук Улас. **На твердій землі:** роман. — Торонто: Укр. Кредитова Спілка в Торонті, 1967. — 390 стор. **\$6.00**

Сірик Грицько. **Під сонцем обездолених:** уривки зі спогадів “Трагедія моєї родини”... — Торонто: (б.ім.), 1982.— 233 стор.: карта **\$10.00**

Сірик Грицько. **Факти і події для майбутньої історії Сіверщини:** мої завваги до “Історія міст і сіл УРСР. Сумська область”. Київ, 1973. — Торонто, 1975 **\$10.00**

Osadchy Mykhaylo. **Cataract;** translated from the Ukrainian, edited and annotated by Marco Carynnyk. — New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1976. — 240p **\$3.95**

А також **Календарі-Альманахи Нового Шляху на 1977, 1978, 1979, 1981 і 1982 роки** у ціні по \$8.00 та на 1983 у ціні..... **\$10.00**